

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 4 (646)

2008 m. vasario 23 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

*Šiame
numeryje*

8-9 Kun. Pranas
BIELIAUSKAS

**Vilniaus
dienoraštis**
(1915 - 1919 m.)

7-14

Lietuviškas baras
Nr 18 (26)

PRENUMERUOKITE !!!

2008 METAMS

„Vorutą“

1 mėn.	–	3.00 Lt
3 mėn.	–	9.00 Lt
6 mėn.	–	18.00 Lt
9 mėn.	–	27.00 Lt
10 mėn.	–	30.00 Lt

Indeksas 0135

„Vorutą“ galima prenumeruoti internetu, adresu: www.post.lt skyrelyje „prenumerata“ pasirinkti laikraštį „Voruta“

Vasario 16-oji Šalčininkuose

Raimonda ORENTAITĖ, Vilnius

Valstybės šventė Šalčios žemėje

Šeštadienio rytas. Saulės nutviekstos Šalčininkų gatvės skendi savaitgalio ramybėje. Miesto širdyje įsikūrusiame Kultūros centre - nerimastingas šurmuly. Uniformuotų pareigūnų ir kultūros darbuotojų veiduose - šventinė nuotaika ir jaudulys.

Šalčininkuose išaušo Vasario 16-oji - Lietuvos valstybės atkūrimo diena. Žinodami neseną praeitį - kaip sunkiai šiame krašte atsikūrė Lietuvos valstybingumas 1990 - aisiais, nuvykome pasidairyti, kaip švenčiama Valstybės šventė šiame Rytų Lietuvos rajono centre, esančiame vos per keletą kilometrų nuo Lietuvos Baltarusijos sienos.

Staiga pasigirsta būgnų garsai ir ritmiškų žingsnių aidas. Garsai vis stiprėja ir nuvilnija per visą sustingusį miestelį.

Miesto arterijoje - Vilniaus gatvėje - iškilinga karių eiseną ir specialiosios bei karinės technikos paradas. Jis pritraukia keleto smalsių praeivių žvilgsnius.

Šventiški garsai tarsi pažadina miestelėnus ir kviečia maldomis pradėti Valstybės šventę.

**Ką mums reiškia
nepriklausomybė?**

Šalčininkų pakraštyje pūpsanti jauki Šv. apaštalo Petro bažnyčia - pilnutėlė. Dievo žodžio pasiklausyti susirinko ne tik išpūdingos eisenos dalyviai, bet ir miestelėnai, linksmi nusiteikę jaunimas.

Po šv. Mišių Šv. apaštalo Petro bažnyčioje - karių rikiuotė plevėsuojančios trispalvės fone

„Šią dieną mes prisimename įvykį, kuris yra mūsų valstybės pagrindas. Įvykį, kuris leidžia gyventi savoje valstybėje ir ja didžiutis“, - į tikinčiuosius lietuviškai kreipėsi šv. Mišias laikęs Lietuvos kariuomenės vyriausiasis kapelionas pulkininkas Juozas Gražulis.

Pamoksle plk. J. Gražulis iškėlė kiekvienam laisvam žmogui prasmingą klausimą - ką šiandien mums reiškia nepriklausomybė?

Šventės dvasią pajutę šalčininkiečiai ir miestiečiai išgirdo susimąstyti verčiantį atsakymą.

„Nepriklausomybė savaime reiškia laisvę. Nepriklausomybė savaime kviečia į rūpestį savo namais. Nepriklausomybė pati neša kiekvieno žmogaus orumą.“

O kai žmogus pasijunta nelaisvas - jis gali būti pavadintas vergu. Ir tada jis tampa daiktas arba įrankis šeimnininko rankose.

Tik nepriklausomybė daro žmogų orų ir garbingą pilietį“, - kalbėjo plk. J. Gražulis.

Nukelta į 7 p.

Vilniaus Senamiesčio vidurinė mokykla paminėjo Vasario 16-ąją

Mgr. Žilvinas RADAIVIČIUS, Vilnius

Mokiniai ir mokyklos svečiai liko patenkinti renginiu

Tekstą skaitykite 2 p.

Vasario 16-osios šventė Vilniuje

Jonas JAKIMAVIČIUS, Vilnius

Visoje Lietuvoje ir kitose šalyse buvo švenčiama Vasario 16-oji. Šiomet - devyniasdešimtosios Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo metinė. Vilniuje tai buvo graži ir nuotaikinga šventė. Nors sinoptikai nežadėjo gero oro, bet Dangus davė kuo puikiausią, saulėtą dieną, tinkamą žmonėms maloniai švęsti šventę.

Šventės išvakarėse, Vasario 15-ąją, Prezidentūroje vyko gėlių, dedamų, ant Lietuvos Nepriklausomybės signatarų kapų, perdavimo ceremonija. Kasmet Prezidento vardu dedamos gėlės ant Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarų kapų. Gėles deda signatarų giminės, Vasario 16-osios klubo nariai, visuomenės atstovai. Vasario 16-ąją gėles ant signatarų kapų Rasų kapinėse padeda Prezidentas, Seimo Pirmininkas, Vyriausybės vadovas, Valstybės atstovai, visuomenė. Tai visada labai graži ceremonija istorinėse Vilniaus Rasų kapinėse. Šiomet, kaip visuomet, gražia, iškilinga ceremonija prie J. Basanavičiaus kapo buvo pagerbti signatarai: J. Basanavičius, J. Vileišis, P. Dovydaitis, V. Mironas, K. Bizauskas. Buvo padėtos gėlės, sugiedotas Lietuvos himnas.

P. Dovydaičiui, V. Mironui, K. Bizauskui pagerbti pastatytas gražus paminklas gražioje Rasų vietoje. Gėlės buvo padėtos ir ant savanorių kapų, žuvusių kovose dėl Vilniaus 1920-1921 metais. Čia galėtų dalyvauti daugiau visuomenės.

Vasario 15 dieną signatarų namuose vy-

ko iškilingas Lietuvos Nepriklausomybės minėjimas. Signatarų namų vedėja Meilė Peikštenienė pasveikino susirinkusius minėjimo dalyvius, Vasario 16-osios klubo narius, signatarų giminės padovanojo įrėmintą Vasario 16-osios akto kopiją. Minėjime įdomiai kalbėjo Kovo 11-osios akto Signataras S. Pečiūnas. Populiariai šventę pristatė VU istorikas P. Jakubčionis. Vasario 16 - osios klubo vardu pranešimą apie Vasario 16 - osios aktą ir signatarų turėtą laisvos Lietuvos viziją bei jos įgyvendinimą skaitė klubo pirmininkas J. Jakimavičius. Renginį pagyveno graži meninė programa.

Vasario 16 -oji sostinėje buvo švenčiama vilniečių ir svečių. Šiomet šventė nuskambėjo naujai, su naujomis įdomiomis detalėmis. Prasminga Baltijos Respublikų vėliavų pakėlimo ceremonija dalyvaujant Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos Prezidentams. Ceremoniją pagyveno ir inscenizuotas XIV amžiaus Lietuvos karių pasirodymas su atkurta to meto apranga.

Šv. Mišios kaip auka ir padėka Dievui už Tėvynės globą vyko Arkikatedroje. Simboliška, kad Mišios prasidėjo 12.30 val., lygiai tą patį valandą ir tokį pat vasario šeštadienį prieš 90 metų, kai buvo paskelbtas Vilniuje Vasario 16-osios aktas. Tai progai pritaikytą turiną homiliją pasakė arkivyskupas A. J. Bačkis.

Tekstą skaitykite 6 p.

Kristijono Donelaičio paveikslas R. Černiausko novelėse

Birutė ŽEMAITAITYĖ, Vilnius

2007 metais Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla išleido klaipėdiečio Rimanto Černiausko naujus apsakymus; labai įdomiai pavadintą knygutę „Koridorių vilkas“* (taip vadinasi ir vienas apsakymų iš rinkinio). Ją sudaro dvi dalys: 23 skirtingi apsakymai ir novelių ciklas „Tolminkiemio istorijos“ (apie poetą ir evangelikų liuteronų kunigą Kristijoną Donelaitį (1714-1780) besisiejančios 6 novelės). Pirmasis knygutės dalies naujas R. Černiausko apsakymų rinkinys patraukia savo įvairiausių personažų gyvenimų spalvingais siužetais. Tai – gyvenimo palaužti keistuoliai: niekuo nebepasitikintys senukai, degradavę girtuokliai, išėję į laisvę kaliniai, nevykėliai poetai bei mokytojai, vaikų globos namų bejausmiai auklėtiniai. Tačiau ir šie, nuo savo beprasmiškos egzistencijos, pavargę žmonės vis dar ieško, bet neranda aplinkinių supratimo. Jų istorijos dažniausiai labai dramatiškos: linksmos pro ašaras. Antroji dalis – tai brandus novelių ciklas „Tolminkiemio istorijos“, atskleidžiantis K. Donelaičio asmenybę ir aplinką.

K. Donelaičio portretas cikle „Tolminkiemio istorijos“

Šį ciklą norėčiau panagrinėti, pasvarstyti, tiesiog pamąstyti, arba, galbūt, kažkiek net ir painterpretuoti, kas gi nulėmė, kad paprastas Tolminkiemio kunigas, jau būdamas garbingo amžiaus, K. Donelaitis ~1760-1770 m. parašė savo nesenstančią poemą „Metai“?

Knygutės autorius R. Černiauskas paprastu, laisvu stiliumi ir, kartais, netgi šmaikščiai, lengvai „perbėgo“ per Mažosios Lietuvos [dabartinės Kaliningrado srities, – B. Ž.] Tolminkiemio kunigo K. Donelaičio viso gyvenimo kelią – sunkią elgetaujančio našlaičio vaikystę, skurdžias jaunystės dienas, nelaimingos meilės išgyvenimą, kai mylimoji Greta jį išdavė su kitu, jau patyrusio įvairių gyvenimo skonį dvasininko amžių – jis iki pat šių dienų mums visiems laikams paliko labai vertingą ir naudingą brangiausią savo turtą – kūrybą bei ligotą, vis lydimą nepakeliamų skausmų, senatvę.

„Tolminkiemio istorijų“ novelių ciklas susideda iš 6 apsakymų: „Nakties angelas“, „Kalėdų lapė“, „Miesto siena“, „Malda“,

„Laiškas“ ir „Aleksandro diena“. Autorius savitai parodo būsimą ir jau tapusio kunigu K. Donelaičio asmenybę bei jo aplinką. Knygutėje visa tai intriguojančiai atskleidžiama per jo žinomiausio kūrinio poemos „Metai“ buitį bei būtį, paįvairinat ją įvairiaspalve kunigo – gyvenimo bei kūrybos – egzistencijos prizme. Besikeičiantys ryškūs spalvoti šios prizmės spinduliai visą rašytojo gyvenimą – nuo vargšo našlaičio nedalios, nelaimingo įsimylėjęlio, griežto ir sunkiai palenkiamo, tačiau paprasto bei gero žmogaus, tiesiog, Tolminkiemio kaimo kunigo – ryškiai nušviečia bei suteikia jo asmenybei keliančią pagarbą autentiškumu ir nesavanaudišku savitumu.

R. Černiauskas šiame cikle pamini, net ir menkiausias, K. Donelaičio gyvenimo tam tikras detales (ir tikruosius faktus, ir dar truputį pramanytus). Tarsi į šiandieninį, gana modernų, dabar madingą, greitai skaitomą, šiuolaikinio XXI a. stiliaus literatūrinį tekstą vis įpina, supina bei perpina XVIII a. gyventojų gyvenimo problemas: skaudžius lietuviybės išsaugojimo klausimus, baimingą požiūrį į religiją bei į Dievą, to meto nepriteklus būtį, būrų kasdienius rūpesčius ir visokias nuodėmes žiauriame pasaulyje.

Novelėje „Laiškas“ rašytojas sumaniai skaitytoją perkelia į vieną XVIII a. K. Donelaičio kunigavimo laikotarpio epizodą, kai kunigas baigęs pamaldas, ima klausytis vis tų pačių nusiskundimų: savo būrų Pričkaus, Lauro, Enskio, kuriam netikėlis Pelėda sumušė galvą, nes tas „<...> kaip kaimyns kaimyną bandė pamokyti“ (p. 165). Jie chorų skundžiasi K. Donelaičiui, nebent daugiau pakęsti visą laiką kiauliškai gyvenančių kaimynų Slunkiaus ir Pelėdos: „Durys nuluptos, langai išmalti, paršai pro skyles šokinėja“ (p. 165).

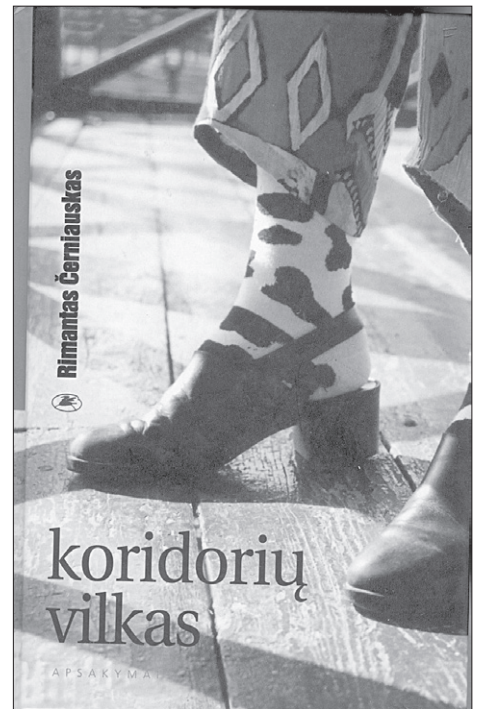
„Metų“ autoriaus ankstyvoji ir brandžioji patirtis

Ir jau tapęs solidžiu parapijos kunigu XVIII a., kaip jau buvo minėta, K. Donelaitis rimtai, nors ir neakivaizdžiai, ėmėsi lietuvių kalbos išsaugojimo „veiklos“, pvz., parašydamas kūrinių „Metai“. Jau minėtoje R. Černiausko novelėje „Aleksandro diena“ senasis dvasininkas nepaklūsta poručiko reikalavimui per pamaldas būtinai pa-

minėti jį, pravoslavų, šventąjį Aleksandrą Neviškį bei jo griežtam paliepimui būtinai mokytis rusų kalbos, nes dabar čia, šia kalba, visi kalbės: „rusiškai mokykis, pravoslavų šventuosius garbink <...>“ (p. 172). Dar būdamas berniuku, novelėje „Miesto siena“, tada jis jau patyrė, ką reiškia būti lietuviu ir kaip kiti į juos nepalankiai žiūri. Deja, patyrė, kaip ir patys lietuviai doko savo gimtąją kalbą: prie senojo Žuvų tilto, į turgų, jis vis nubėgdavo, nors truputį, pasiklausyti savosios kalbos: atvykę į turgų iš kaimų lietuviai „dažnai jau įkaitę nuo to alaus, ima keiktis negražiais lietuviškais žodžiais“ (p. 147-148). Ir jam, dar nelabai suvokiančiam padėti vaikui, pasidarydavo liūdna ir net gėda už savo gentainius. Galbūt, tai jau tada davė jam impulsą paskui, žinomiausioje savo poemoje, iškelti visą gyvenimą jam buvusią labai aktualią ir skaudžią problemą – lietuvių kalbos išlaikymą. Kunigas K. Donelaitis „Metuose“ labai piktai bara tuos „smirdus“, kurie „vokiškas dainas dainuot ir keikt pasipratin“. Nors jaunystėje jį geriausias draugas J. Šperberis visada guodė sakydamas, kad baigęs mokslus, jis juk paliksiąs Karaliaučių visiems laikams, išvažiuos pas savus: ugdys savo parapiją bei bažnyčią, turės savo vaikų, kurie būtinai skaitys ir rašys lietuviškai. Draugas kažkiek ir nuspėjo nuliūdusio savo bičiulio ateitį.

Tačiau būsimasis poetas atsitiktinai pajuto ir savo gentainių kilnią galybę bei didingą grėsmę. Miesto siena – labai aukšta ir labai stora – buvo kaip riba, dalijanti Prūsijos karalystės piliečių kalbas, papročius ir net gyvenimus. „- Kam reikia tos sienos, – stebėjosi jo draugas J. Šperberis, – Iš tokių storų akmenų? Kas mus puls, ar lietuviai?“ (p. 148). Ir tuomet mažasis K. Donelaitis savo širdelėje pajuto didžiulį pasigėrėjimą, nesuvokiamą pagarbą savo gentainiams, gyvenantiems už tos baisiosios sienos; juk jų taip yra bijomasi, kad net atsitverę tokia galinga siena. Galbūt vėliau todėl savo kūrinyje „Metai“ poetas vis girs ir gailėsis senovės galingųjų lietuvių praeities laikų: „Ak! Kur dingot jūs, lietuviškos gadynėlės“.

K. Donelaičio tekstai leidžia pajauti idėjinę laikmečio atmosferą, skleidžiamą

Karaliaučiaus universiteto. Jo kūrinys „Metai“ yra svarus įnašas į XVIII a. Europos švietimo epochos literatūrą. Tai tarytum liaudies buities metraštis. Tik vienintelis Valtarkiemio kunigas jaunas bičiulis Jordanas vis ragino poetą ją parašyti, nes tai svarbu ne tiek poezijai, kiek istorijai. Niekas neišliks: nei būrai, nei būriškos kalbos bei papročiai, bet parašytoji poema kada nors turės didelę vertę bei išlikis. J. Jordanas rankraščio originalo dalį vėliau pats ir išsaugojo. Reikia pastebėti, kad pats jis savo neišlikusiame laiške rašo L. Rėzai, jog 1776 m. susipažino su poetu. Žinoma, kad tada jo precentoriauta Įsrutyje, o 1779 IV 25 įventintas kunigu bei paskirtas į Valtarkiemį. Tą poemą jau buvo parašyta iki jų pažinties pradžios. 1818 m. K. Donelaičio poemą pirmasis išleido Karaliaučiaus universiteto profesorius Liudvikas Rėza (Rhesa).

Kaip ir išpranašavo Valtarkiemio kunigas Jordanas šita graži ir labai vertinga K. Donelaičio poema išliko; buvusios, esančios bei būsimos kartos – kažkada, dabar bei kada nors ateityje – mokyklose, aukštosiose mokyklose ir kitose mokymo įstaigose kiekvienais metais ją vis nagrinėja, vis skaito, aiškina, renka medžiagą kursiniams, diplominiams darbams, atranda naujų tyrinėjimo aspektų, o kažkas ir vėl parašo naują knygą.

* Koridorių vilkas : apsakymai / Rimantas Černiauskas. - Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007. – 175, [1] p. Tiražas [1000] egz.

Vilniaus Senamiesčio vidurinė mokykla paminėjo Vasario 16-ąją

Mgr. Žilvinas RADAVIČIUS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

1918-02-16 Lietuvos taryba paskelbė Lietuvos Nepriklausomybės aktą, kuris atvėrė mūsų valstybei plačias valstybinės ir tarptautinės raidos perspektyvas: kilo šalies ekonomika, Lietuvoje buvo naudojamos sidabriniais pinigais-litais, Lietuvos visuomenė pasiekė laimėjimų ūkio, sporto ir kt. srityse.

Sovietinė mūsų šalies okupacija, komunistinis teroras daugiau nei penkiems dešimtmečiams ištrindams Lietuvą iš pasaulio politinio žemėlapių sustabdė mūsų krašto valstybinę raidą: sidabriniai šalies valiuta buvo pakeista nuvertėjusiais sovietiniais rubliais ir daugelio krašto gyventojų neviltį skatinančiais, priverstinai įsigyti įpareigojamais sovietinės paskolos vertybiniais popieriais- obligacijomis. Žmonės buvo priversti gyventi pagal komunistinius standartus.

Džiugu pripažinti, kad šiandien daugiautės Lietuvos Respublikos žmonių širdyse Vasario šešioliktosios dvasia vėl gyva, kad šis įvykis nuolat minimas nevien valstybinės valdžios, visuomeninėse bet ir švietimo įstaigose.

2008-02-14 Vilniaus Senamiesčio vidurinė mokykloje buvo suderintos Šv. Valentino ir Lietuvos Nepriklausomybės akto paskelbimo 90-ųjų metinių šventimo iškilmės, kuriomis buvo siekiama skatinti

mokinių patriotiškumą ir priminti meilės Tėvynei bei žmogui suderinamumo poreikį. Todėl mokyklos interjeras buvo išpuoštas nevien informaciniais stendais, bet ir širdutėmis, įvairiaspalvėmis popierinėmis gėlėmis bei Lietuvos trispalvėmis.

Iškilmingai nuskambėjus mūsų šalies himnui, šio minėjimo vedėjas – istorijos mokytojas Žilvinas Radavičius pristatė mokiniams garbingus mokyklos svečius – Valdovų rūmų pa-

ramos fondo atstovą Edmundą Kulikauską, Draugijos „Pilis“ valdybos pirmininkę Danutę Ulvydienę bei Vilniaus krašto bajorų vadą Joną Ragauską, kurie mokiniams plačiai nušvietė Vasario 16-osios reikšmę, už pagarbą Tėvynės istorijai apdovanojo mokyklos direktorę Liudmilą Isajevą, mokytojus Žilviną Radavičių, Gaivą Kairienę ir labiausiai visuomeninėje veikloje besireiškiančius mokinius.

Siekiant pagilinti mokinių istorijos ži-

ņas bei paskatinti tolimesnį mokyklos svečių susidomėjimą mūsų švietimo įstaiga, mokyklos fojė bei aktų salėje buvo pristatyti trys informaciniai stendai: „Bajorai ir Vasario 16-oji“, „Lietuvos nepriklausomybės 90“ ir „Valdovų rūmai-Lietuvos valstybingumo simbolis“. Pirmajame stende buvo pristatyti Vasario 16-osios signatarai, bajorai- Mykolas Biržiška, Donatas Malinauskas, Jonas Smilgevičius bei Stanislovas Narutavičius, antrame stende prisiminėme visus šio akto signatarus, parodėme laikraštyje „Lietuvos aidas“ 1918-02-19, Nr. 22 (70) spausdintą Lietuvos nepriklausomybės aktą. Iš trečio stendo mokiniai sužinojo daugiau apie Lietuvos valdovų rūmų istoriją bei jų atstatymo naujienas. Edmundas Kulikauskas mokiniams padovanojo Valdovų rūmų atvaizdu papuoštą kalendorių ir bukletų.

Tikimės, kad Vilniaus Senamiesčio vidurinės mokyklos mokiniams ši šventė taps puikia Lietuvos istorijos, pilietiškumo ir patriotiškumo pamoka.

Renginį organizacinio požiūriu praturtino mokytojai Gražina Jarmalavičienė, Nijolė Noreikienė, Eduardas Sevalnevas ir daugelis kitų iškilų mokyklos pedagogų.

Seinių Punsco kraštas

Mokėmės tautiškumo vertybių

Mes, Telšių rajono Nevarėnų vidurinės mokyklos mokytojai, nusprendėme vykti pas kaimynus į Lenkiją. Kelionės tikslas - dalyvauti edukaciniame projekte „Lietuvių etnokultūrinio komponento ir tautiškumo ugdymas istorine patirtimi ir metodinėmis priemonėmis“.

Kelionei ruošėmės iš anksto. Buvo numatyta akcentuoti tai, kad Lietuvos švietimo reformos teoriniai pagrindai remiasi tautinio identiteto išsaugojimo ir stiprinimo idėjomis. Viena Lietuvos mokyklos paskirčių – ugdyti mokinių pilietiškumą, patriotiškumą, demokratinio gyvenimo įgūdžius, kūrybingai puoselėti tautinės kultūros tradicijas, skatinti vertybinių nuostatų ugdymąsi. Susipažinome ir bendravome su lietuvaiciais, gyvenančiais taip arti Lietuvos, tačiau dėl 50 metų atskyrimo nuo tikrosios tėvynės, tapusiais gretimos valstybės piliečiais. Jie nėra emigrantai. Jie niekada nebėgo iš savo šalies geresnio gyvenimo ir lengvesnės duonos ieškoti. Jie nuo seno gyvena tuose kraštuose, kurie kartu su dabartine Lietuva priklausė Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. Deja, neilgam. Tenykščių lietuvių lemčiai 1920 m. Seinų kraštas atsidūrė už demarkacinės linijos Lenkijos sudėtyje. Prošvaistės glaudžiau bendrauti atsirado 1938 m. atkūrus diplomatinius santykius, tačiau antrasis pasaulinis karas viską sujaukė, o po jo sekę ilgi okupacijos metai vėl atskyrė Lenkijos lietuvius nuo jų Tėvynės spygliuota viela... Šios kelionės programos tikslai buvo šie: išsamiai susipažinti su Seinų lietuvių „Žiburio“ mokyklos, Punsco licėjaus bendruomenių tautiškumo, patriotiškumo ir etnokultūrinio ugdymu bei ugdymo tradicijomis. Pasimokyti išties buvo ko...

Kitas edukacinės kelionės tikslas – pasidalinti pilietinio ir tautinio ugdymo patirtimi. Juk tautiškumo ir pilietiškumo problema aktuali ir Lietuvos lietuviams... Edukacinio projekto dalyviai pritarė nuostatai, kad nacionalumo principas turėtų būti įsipareigojimu Lietuvos kultūrai, rūpestis valstybės identiteto išsaugojimu ir istoriniu tęstinumu. Punske saulės spinduliai, šildę mus pro autobuso langus, tarsi leido suprasti, jog mes atvykstame į ypatingą lietuvių kraštą. Čia gyvena apie 4635 žmonės, iš jų apie 80% yra lietuviai. Nuostabus apylinkių kraštovaizdis. Čia įsikūrę žmonės pasižymi darbštumu, nagingumu, yra sumanūs, aktyviai dalyvauja saviveikloje, tuo būdu palaikydami ir puoselėdami savo tėvų papročius ir kultūrą. Džiaugėmės ypatinga švara ir tvarka. Malonūs prisiminimai užliejo sielą mūsų mokyklos mokytojui S. Tėndziagolskiui. Juk ne vieną vasarą vaikystėje praleido šiame krašte, pirmąją Komuniją priėmė Punsco bažnyčioje. Ir

šios kelionės metu jis paliko dalelę savęs. Kovo 11- osios licėjui padovanojo Rūpintojėlio skulptūrėlę - padėkos ženklą šio krašto žmonėms. Licėjuje išsamiai susipažinome su Lenkijos lietuvių istorijos ir kultūros ypatumais, švietimo institucijų tautiškumo ugdymo programomis.

Vykstame į Seinus. Malonu, kad laisvomis kelionės akimirkomis galėjome susipažinti ir su šio krašto lankytinomis vietomis. Seinai - vyskupo ir poeto Antano Baranausko darbo ir amžinojo poilsio vieta. Lankėme Dominikonų bažnyčią, kur dirbo ir palaidotas Antanas Baranauskas... Pasigrožėjome vienuolyno pastatu... Po 85 metų Seinuose vėl įsikūrė lietuviška mokykla - tai „Žiburio“ gimnazija. Savo kilnų politinį vaidmenį atliko ir Lietuvos konsulas Seinuose, Lietuvos Vyriausybė, „Lietuvių namai“ bei įvairios lietuvių organizacijos, ypač aktyviai prisidėjusios sprendžiant Lenkijos lietuvių švietimo problemas. Šios mokyklos tikslas - „paruošti protinę, gerai išsilavinusią, pasiruošusią naujiems gyvenimo iššūkiams naująją lietuvių kartą“. „Žiburio“ gimnazijoje darbo sąlygos puikios, gerai įrengta mokymo bazė, profesionalūs mokytojai. Maloniai stebino gimnazijos administracijos indėlis į gimnazijos bendruomenės vystymąsi. Vienas mokinių saugios ateities garantų - puikus išsilavinimas. Seinų lietuviška mokykla yra neeilinė, kitos tokios Lenkijoje nėra: moderni, aukšto mokymo lygio švietimo įstaiga. Kiekvienas mokytojas svajoja dirbti tokioje mokykloje Lietuvoje. Grįžome su viltimi, jog ir mes turėsime panašią mokyklą, nes... laukiame renovacijos.

Fantastinės erdvės atsivėrė Vygrių kamendulių vienuolyne: iš varpinės bokšto matėsi melsvi ežerai, miškai ir kalvos. Stebėdami vienuolyno pastatus įsivaizdavome, kaip čia kažkada gyveno vienuoliai. Smalsesnieji pasistengė patekti ir į restauruojamo vienuolyno namus. Nusifotografavome prie namo, kur 1999 m. ilsėjosi popiežius Jonas Paulius II.

Atvykome į Suvalkus. Susipažinome su Suvalkų architektūra. Ryte išskubėjome pamatyti aštuntojo pasaulio stebuklo Seinų krašto muziejų. Eksponuota 60 terakotinės kinų armijos kareivių skulptūrų. Terakotinė armija atsitiktinai buvo rasta tik 1974 m., vienai valstiečių šeimai panorus iškasti šulinį. Ši armija, atkasta Kinijoje, vadinama reikšmingiausiu XX a. pasaulio archeologijos radiniu ir aštuntuoju pasaulio stebuklu. Įsitikinome, kokios skirtingos Europos ir Azijos kultūros.

Dvi dienos su kompetentinga edukacinės kelionės vadove Danute Čornij praėjo labai greitai ir namo grįžti dar nesinorėjo.

Nukelta į 16 p.

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2008 metais

Tėsinys. Pradžia Nr. 3

1878 m. Naujakiemyje (Pilkalnio aps.) gimė Albertas **Storosta**, Mažosios Lietuvos pedagogas, kompozitorius, dainininkas, vargonininkas. Vydūno brolis.

Mirė 1905 m.

1873 m. gimė Friedrich **Imma**, Batakių ev. liuteronų parapijos kantorius (1899-1910), pirmasis vertėjas iš latvių kalbos. Išvertė į lietuvių kalbą ir išleido J.V. Sakranovičiaus (Zakranovičs Janis Vilhelms) „*Dievo tarnas dr. Martins Lutėrus*“ (1905) ir V. Plutės (Plutte, V., tikr. Olavs Vilis) „*Švento rašto nusidavimai*“ (t. y. istorija, 1907 ir 1926 (2 leidimai)). Įsteigė Blaivystės draugiją.

Mirė 1910 m. Batakiuose (Gerviečiuose), palaidotas parapijos Mažintų kapinėse.

1868 m. gimė Karlas **Janzas**, muzikos mokytojas, kompozitorius. Harmonizavo lietuvių liaudies dainas ir giesmes, kuriomis papildė Maž. Lietuvos lietuvių giedotojų draugijų repertuarą.

Mirė XX a. pr. (*MLE, 1, 632)

1863 m. gimė Francas Oskaras **Tecneris**, vokiečių etnografas, K. Donelaičio archyvo tyrinėtojas. Su žmona išvertė į vokiečių kalbą 70 lietuviškų dainų (1897).

Mirė 1919 m.

1858 m. gimė Albertas **Cvekas (Zweck)**, vokiečių istorikas. Luizės gimnazijos vyriausiasis mokytojas. Mažosios Lietuvos kraštotyrininkas, išleido knygą „Lietuva. Kraštotyra ir etnologija“ (1898).

Mirė po 1916 m.

1848 m. Jurbarkė (Įsruties aps.) gimė Martynas **Keturakaitis**, Tauragės kunigas (1883-92), knygnešys, liuteroniško turinio raštų parengėjas.

Mirė 1911 III 15 Collinsvillėje (JAV). (*MLE, 2, 82)

1798 m. gimė Karolis Eduardas **Cigleris**, leksikografas, vertėjas, prekyautojas lietuviškomis knygomis.

Mirė 1881 m.

1783 m. Gastose gimė Endrikis **Budrius**, Mažosios Lietuvos literatas, tautosakos rinkėjas, kanklių meistras, vargonininkas, mokytojas.

Mirė 1852 m. Bredūnuose, netoli Pilupėnų. (*MLE, 1, 220)

1643 m. Laukiškoje gimė Frydrichas **Partatijus**, ev. liuteronų kunigas, Mažosios Lietuvos raštijos darbuotojas, vertė į lietuvių kalbą ir pats eiliavo giesmes, lygino lietuvių kalbą su graikų kalba (surado apie 400 žodžių, tariamai kilusių iš graikų kalbos).

Mirė 1687 ar 1688 m. Įsrutyje. (*MLE, 3, 435)

Apie 1618 m. Klaipėdoje gimė Vilhelmas **Martinis**, Rytų Prūsijos lietuvių raštijos darbuotojas, ev. liuteronų kunigas.

Mirė 1671 m. Verdainėje. (*MLE, 2, 743)

Apie 1553 m. Bartuose gimė Mykolas **Sapūnas (Sappun)**, ev. liuteronų kunigas, Mažosios Lietuvos raštijos darbuotojas, spėjamas 1573 m. postilės perrašinėtojas. Mirė 1630 m. Pilupėnuose.

1533 m. Tiuringijoje gimė Jonas **Hopneris** vyresnysis, ev. liuteronų kunigas, vienas iš Jono Bretkūno „Biblijos“ vertimo (1590) korektorių. Su J. Sperberiu 1590 m. sudarė Įsruties vyskupijos lietuvių parapijų bei kaimų sąrašą.

Mirė 1593 m. Įsrutyje. (*MLE, 1, 574)

1273 m. nužudytas Herkus **Mantas**, Didžiojo prūsų sukilimo (1260-1274) vadas prieš kryžiuočius. (*MLE, 1, 563)

2008 sausis

1688 I 1 gimė Vilhelmas **Vilkas** (Wilcke), Klaipėdos šv. Jono ev. liuteronų bažnyčios kunigas (1709-1745), Vitenbergo universiteto filosofijos dr.

Mirė 1745 m.

1783 I 6 Joneikiškėje (Pakalnės aps.) mirė Kristijonas **Lovynas**, vertėjas, giesmių eiliuotojas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo. Išvertė religinės ir didaktinės literatūros („Evangeliškas malonės davadas...“, 1768; „Pamokinimas apie užauginimą vaikų“, 1782), sueiliavo giesmių, buvo parengęs jų rinkinėlį.

Gimė 1721 XII 15 Barštyne. (*MLE, 2, 688)

1993 I 10 Šilutėje kunigu diakonu ordinuotas Ridas Jonas **Tamulis** (gim. 1966 XI 21).

1773 I 12 Rusnėje mirė Jonas **Braškys**, 1737-1740 m. vertęs į lietuvių kalbą Prūsijos valdžios įsakus. Baigė Karaliaučiaus universitetą, mokytojavo, kunigavo.

Gimė 1714 VII 27 Želvoje (Įsruties aps.). (*MLE, 1, 203)

1923 I 15 lietuvių sukilėliai užėmė Klaipėdą - ši data (**Klaipėdos krašto sukilimas**) yra viena iš šešių pačių svarbiausių Lietuvos istorijoje, nes Lietuva atgavo uostą prie Baltijos jūros.

1723 I 23 Mozūrijoje (dabar Lenkija) gimė Povilas **Šrederis**, giesmių eiliuotojas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo. Jo giesmių pateko į G. Ostermeyerio ir K. Milkaus giesmynus.

Mirė 1796 XII 7 Balėtuose (Darkiemio aps.).

1993 I 23 atkurta **Kėdainių** evangelikų liuteronų parapija. Dabartinė mūrinė bažnyčia pašventinta 1679 m.

1873 I 25 Kaukėnuose mirė Karolis Leopoldas Frydrichas **Neisas**, rengęs religinę literatūrą („Pamokinimas apie maldą“, 1854; „Evangeliškos mišknygos“, 1856, ir kt.), teikęs medžiagą G. Nesselmanno žodynui, redagavęs „Nusidavimus apie evangelijos praplatinimą...“. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo.

Gimė 1814 V 5 Stalupėnuose. (*MLE, 3, 254)

1573 I 28 **Varšuvos konfederacijos aktas**, Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimas nustatė teisinę evangelikų (liuteronų ir reformatų) padėtį valstybėje.

2008 vasaris

1598 II 3 Karaliaučiuje gimė Kristupas **Vilkas**, poetas, J. Bretkūno vaikaitis. Studijavo Karaliaučiaus universitete, dirbo archyvaru, mokytojavo. Parašė vokiškų eilėraščių, kurių viename įterpė lietuviškų eilučių (1640).

Mirė 1647 XI 2 Karaliaučiuje.

1898 II 5 Laugaliuose (Pagėgių aps.) gimė Martynas Emilis **Nauburas**, pedagogas, kultūros veikėjas, mokytojavo Klaipėdoje. 1930-1939 m. dirbo Klaipėdos kraštotyros muziejaus direktoriumi. Parašė daug str. Maž. Lietuvos istoriniais ir etnografiniais klausimais.

Mirė 1973 VIII 17 Čikagoje. (*MLE, 3, 224)

Parengė Birutė Žemaitaitytė

Tėsinys kitame numeryje

Algirdas Žemaitaitis

Vasario 16-osios akto signatarai

Lietuvos Nepriklausomybės akto signataro Petro Klimo gyvenimas ir veikla

Petras Klimas – iškilus Lietuvos valstybininkas, 1918 m. vasario 16-osios akto signataras, mokslininkas. Ypač dabar, Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo 90-osiomis metinėmis, prasminga pasigilinti į jo gyvenimą ir darbus.

Vilma BUKAITĖ, VILNIUS

Vaikystė, mokslo ir studijų metai

P. Klimas gimė 1891 m. vasario 23 d. Kušliškių kaime, netoli Kalvarijos miestelio, Marijampolės apskrityje. Tėvai vaikui davė Šv. Petro Damijono vardą. Beveik dešimt P. Klimo pirmųjų gyvenimo metų prabėgo šiek tiek atnaujintos, senelių statytos, buvusios dūminės pirkios gale, o XIX ir XX a. sandūroje ant jos akmeninių pamatų iškilo naujas namas.

Atsiminimuose P. Klimas ypač pagarbiai pasakojo apie savo tėvą. Apie 1858 m. gimęs Bernardas Klimas, baigęs pradžios mokyklą, įstojo į Seinų kunigų seminariją. Ten bestudijuojantį pasiekė baisi žinia – žuvo kartu su tėvais gyvenęs ir ūkį turėjęs perimti brolis. Taigi sugrįžęs į gimtinę buvęs klierikas pradėjo ūkininkauti. Kaimynams padėdavo parašyti prašymus arba skundus vietos ir gubernijos valdžiai. Šeimininką labai gerbė samdiniai. Maždaug dvidešimt šešerių metų amžiaus sulaukęs B. Klimas pasipiršo Elenai Rašytiniūtei iš Liudvinavo parapijos Šilavoto kaimo. Susituokę jie du gyveno darniai, daug dirbdami, rūpinamiesi vaikais ir vienas kitu. B. Klimo sodyboje buvo slepiamos knygnešų J. Kanclerio ir P. Mikolainio į Lietuvą atgabentos knygos. Jų sklaida po Lietuvą rūpinosi kunigas Adomas Grinevičius (1845–1932)¹. Tačiau P. Klimą krikštijo jau naujas Kalvarijos parapijos klebonas Jonas Žaliauskas. Turbūt P. Klimo krikštatėvis, giminaitis iš tėvo pusės, Degutis neseniai atlikęs karinę tarnybą Peterburgo kariniame orkestre bei pramokęs rusiško rašto, gimtinėje paskirtas vaitu, vaiką gimimo metrikų knygoje įrašė „solidžiau“ – Klimaševskiu. Šią savo pavardę P. Klimas pasikeitė baigęs studijas.

Jis turėjo du brolius – penkeriais metais vyresnį Sergijų ir dvejių metais vyresnį Adolfą, o kai sulaukė aštuonerių, gimė sesutė Marija. Apie vaikystę jis pasakojo: „Augau tad toje visa ko pertekusioje ramybės ir darnumo saloje kaip vešlus žolynas pievoje be ligų ir nuotykių. Didelįjį samdinių darbininkų šeimynoje mano tėvai maišėsi kaip lygūs su lygiais, valgė prie bendro stalo, ir neatmenu tarp jų nei barnių, nei pykčių“.

Klimai stengėsi, kad jų gabūs vaikai gautų kuo geresnį išsilavinimą. Šilavote P. Klimas per metus pasirengė stoti į pradinę mokyklą. Pirmąją klasę lankė jau Kalvarijos dviklasėje pradžios mokykloje. Tėn kunigas tikybą dėstė lietuviškai. 1901 m. P.

Klimas baigė pradžios mokyklą ir priėmė Seinų vyskupo Antano Baranausko suteiktą Sutvirtinimo sakramentą. Tų pačių metų gegužę berniukas su tėvu išvažiavo į Marijampolę. Stojamiesiems egzaminams P. Klimas papildomai nesirengė, tad buvo sunerimęs, ar pakaks anksčiau įgytų žinių, tačiau įstoti į gimnaziją pavyko. Džiugus grįžimas namo jam turėjo pranašauti linksmą vasarą, bet netrukus šeima prislėgė skaudį netektis. Liepos 1 d. nuo plaučių tuberkuliozės mirė vos keturiasdešimt trejų metų sulaukęs B. Klimas, o šeima ilgam paskendo ašarose. E. Klimienė, gerbdama vyro valią, ryžosi sūnų Petrą išleisti į mokslus. Rudenį jis išvažiavo mokytis į Marijampolės gimnaziją. Apsigyveno mokyklos bendrabutyje.

1867 m. Marijampolėje įkurta berniukų gimnazija turėjo ugdyti ištikimybę Rusijos imperijai, bet ši vieta tapo svarbiu lietuvių kultūros židiniu. Daug jos absolventų tapo lietuvybei nusipelnusiais žmonėmis: Jonas Basanavičius, Jonas Jablonskis, Kazys Grinius, Pranas Mašiotas, Pranas Vaičaitis. Lietuviai mokiniai gimnazijoje turėjo Kauno ir Vilniaus gubernijų mokyklose neprieinamą privilegiją – gimtosios kalbos pamokas. Jos įtrauktos į Marijampolės ir Suvalkų gimnazijų mokymo programas, kaip viena iš atsparų lenkų kalbos ir kultūros įtakai. P. Klimas atsiminimuose pasakojo, kad Marijampolės gimnazijoje oficialioji kalba buvo rusų, bet lietuviai tarpusavyje netrukdomi kalbėdavosi lietuviškai.

„Kad ir svetimi, bet prityrę mokytojai mokėjo sugundyti ir matematika, ir geografija, ir gamtamokslu, ir yokiečių, prancūzų ar lotynų kalbomis“³, – apie Marijampolės berniukų gimnazijos pedagogus pasakojo P. Klimas. Įkvėptas gamtos mokslų mokytojo, jis per vasaros atostogas gimtinėje, sukaupė nemenką herbarą ir vabzdžių rinkinį. Labai vertino fizinio lavinimo pamokas: jos teikė „savotiškos drąsos, patvarumo, pasitikėjimo savo eisenai, savo judėjimuose ir sveiko draugiško lenktyniavimo dvasios. Retas mūsų nebuvo tuomet geras čiuožikas, sviedinio mušikas ar naršolis sniegų kovose. Kūno išmokinimas, gerai atsiliepdamas mūsų sveikatai ir ūpui, lengvino patį mokslą: mes mokėmės tartum juokaudami“⁵. Jis dainavo gimnazijos chore ir netgi grojo smuiku orkestre. Kol mokyklos kapelionu buvo Rusijos politikai palankus kunigas Miknevičius, rusiškai vedamos tikybės ir Šv. Rašto pamokos P. Klimą nuvildavo⁶. Nauju kapelionu paskirtas poetas ir vertėjas kunigas Motiejus Gustaitis (1870–1927) dėstydamas gerokai įdomiau ir lietuviškai mokinių susidomėjimą tikyba atgaivino. Lietuvių kalbos pamokos pirmosiose gimnazijos klasėse P. Klimo ir bendraamžių per daug nedžiugino: „Dėl jų reikėjo keltis arba viena valanda anksčiau, arba tiek pat ilgumo pasilikti po pietų...“⁷. P. Klimas prisiminė: „Nors gimnazija buvo pilna beveik vienu lietuviu, <...> savo rūšies aprusinimas vystė nejučiomis lietuvišką dvasią, ją stabdydamas reikštis ir bręsti. Lietuvių kalbos pamokos netesėjo [nepajėgė – V. B.] mus atvystyti. Mūsų lietuviška sąmonė nesišplėtė ir tarytum atsiliko nuo rusiškai lankstomos dvasios ir žinijos“⁸. Tačiau iš šeimos atsineštas, per gimtąją kalbą sklindęs tautinis pradas nenyko, gal tik stochojo galimybių sustiprėti.

Baigęs keturias gimnazijos klases, P. Klimas išvyko į pirmąją didelę savo kelionę:

1905 m. liepos 1 d. kapelionas M. Gustaitis su penkiolika mokinių keliavo į Vilnių ir Trakus. Moksleiviai klajojo po Vilniaus gatves klausydamiesi pasakojimo apie miesto praeitį ir architektūros bruožus. Jie lankėsi bažnyčiose, vėliau – „Vilniaus žinių“ spaustuvelyje, pusryčiavo Petro Vileišio namuose. Vilnius sužavėjo mokinius – jie pasakojo iš šios kelionės grįžę kitokie, nei buvo, taip pat ir P. Klimas: „Aš buvau tarytum pakrikštytas ilgaamžė praeities dvasia. Ir kada Petras Vileišis, mus pavaišinęs, atsisveikindamas dalijo po ryšulėlį savo knygų, aš jam pabučiavau ranką...“¹⁰.

Beveik keturis pirmuosius berniuko mokymosi metus Marijampolės gimnazijoje ir bendrabutyje tvyrojusi rami atmosfera pradėjo irti dar 1904 m. pb. Rusų japonų karo paskatintas visuomenės nerimas paveikė ir Marijampolės gimnazijos mokinius. 1905 m. pr. P. Klimas su dviem draugais ant baltos bendrabučio sienos smala užrašė „ZWIERINIEC, WCHOD 5 KOP.“ [rusų k. – „Žvėrynas, įėjimas 5 kap.“]. Tada jie net nesuvokė, kokią perkeltinę prasmę šiuose žodžiuose įžvelgė caro valdžia priešiški vyresniųjų klasių mokiniai ir praeiviai¹¹.

Kai gimnaziją paveikė revoliucinės nuotaikos, vyresniųjų klasių mokiniai, staugę pasijuto suaugę. Jiems buvo patraukli kovos dvasia, žavėjo susibūrimų slaptumas. 1905 m. rudenį prasidėjo mokinių streikas. Dar kartą įtampa gimnazijoje pratrūko 1906 m. sausio 9 d. – mokiniai nėjo į pamokas, surengė mitingą, minioje buvo ir P. Klimas. Kai pavyko įkalbėti atsitraukti direktoriaus iškviestą kazokų būrį gimnazijoje prasidėjo priverstinės atostogos.

P. Klimas nusivylė revoliucine kova, bet toliau domėjosi „pirmieviškomis“ socialdemokratinėmis idėjomis. Darbą atgaivinusios gimnazijos moksleivių didžiausias laimėjimas buvo leidimas daugiau laiko skirti kultūrinei veiklai. Lietuviai mokiniai Marijampolėje įkūrė teatro trupelę bei chorą, kurie tapo puikia tautinio sąmoningumo mokykla ir paskata įsilieti į kultūrinį gyvenimą. Miesto salėje šventadieniais rengdavo viešus spektaklius, choro pasirodymus, šokius. P. Klimas dainavo chore, o teatro trupės pastatymuose vaidindavo komiškasias roles. Trupė su naujausia plačiajai auditorijai skirta lietuvių dramaturgija supažindindavo Marijampolės ir aplinkinių miestelių žmones.

1908 m. sausio 19-ąją P. Klimą labai nudžiugino „Vilniaus žinios“: paskelbė jo pirmąjį straipsnelį – feljetoną „Kalėdos – kam linksma, o kam bėdos“¹². Tuomet itin mėgęs kairiųjų pažiūrų publicisto Alberto Prūseikos-Vabalo tekstus P. Klimas pasirinko Vabalėlio slapyvardį. Vėliau lietuvių dienraštyje jis paskelbė naujienų, publicistikos, L. Tolstojaus ir A. Čechovo apsakymų vertimų, net savo eilėraščių „Gyvenimo upelis“.

Tuo pat metu, 1908 m. pr. P. Klimas su bičiuliu Juozu Papečkiu pradėjo leisti lietuvišką gimnazijos moksleivių laikraštį „Mokinių draugas“. Šis keturių-šešių puslapių dydžio ranka rašytas periodinis leidinėlis – pirmasis lietuviškas laikraštėlis Marijampolėje. „Mokinių draugas“ kvietė „per šviesią vienybę ir kovą – prie laisvės ir geresnio būvio“, skatino moksleivius kurti ir lavintis, ragino telktis visuomeniniam darbui, tapti „<...> žibintais visuomeninio darbo tamsybėse“¹³. Hektografą laikraščio

dauginimui paskolino „Žagrės“ ūkio draugijoje dirbęs Jonas Vailokaitis. Redakciją pradžiugino Vinco Akelaičio žinutė apie šį laikraštį, išspausdinta „Vilniaus žiniose“. „Mokinių draugas“ padėjo P. Klimui ir jo bičiuliams įkūnyti žurnalistinio darbo ir kūrybinius polinkius, paskleisti kultūrinės tautinės kovos idėjas tarp gimnazijos mokinių. Leidėjai parengė keturiolika laikraščio numerių.

Šį spaudos darbą nutraukė represijos. Sužinoję apie necenzūruotą laikraštėlį, Marijampolės žandarai 1908 m. liepos 9 d. pradėjo tyrimą. P. Klimą ir jo bendraminčius suėmė. Kaltino dėl nesantaikos kurstymo tarp lietuvių ir rusų, raginimų maištauti, uždraustos spaudos laikymu. Suimtuosius pašalino iš gimnazijos. Tyrimas dėl įrodymų stygiaus ilgai užtruko. Teismas įvyko 1909 m. gegužės 28 d. Varšuvoje. Kaltinamuosius nemokamai gynė į Marijampolę iš Peterburgo parvykęs II ir III Dūmos narys advokatas Andrius Bulota. P. Klimas prisiminė, kad po poros valandų uždaro teismo posėdžio išgirdę nuosprendį, kaltinamieji nuo įtampos jo net nesupratė. Advokato A. Bulotos šūksnis „Asilai, lenkitės, visi esate išteisinti!“ visus nepaprastai pradžiugino¹⁴. Pasibaigus teismo procesui mokiniai buvo sugrąžinti į Marijampolės gimnaziją ir 1910 m. sėkmingai pabaigė.

P. Klimas buvo vienas iš geriausių Marijampolės gimnazijos mokinių. Puikūs abitūros egzaminų, ypač lotynų kalbos, istorijos, fizikos ir matematikos, pažymiai liudijo, kad vaikas gali rinktis bet kokią specialybę. Jis ketino studijuoti gamtos mokslus, bet paviliotas raginimo prisidėti prie lietuviškos spaudos leidimo, nusprendė stoti į teisę.

Maskvos universitete jis visiškai paniro į mokslus ir tautinę kultūrinę veiklą. Lankė paskaitas, daug laiko praleisdavo universiteto ir Rumiancevo muziejaus, taip pat vokiškos ir prancūziškos literatūros bibliotekose, kai kurias reikalingas knygas įsigydavo. Siekis pažinti žmogų ir visuomenę atvedė P. Klimą prie mokslų, kurie traukė labiau, nei teisė – filosofijos ir istorijos. Jis studijavo Antikos filosofų, viduramžių scholastų ir naujųjų laikų mąstytojų darbus, ypač daug gilinosi į I. Kanto ir K. Markso veikalus. Laisvalaikį jis lankydavosi muziejuose, teatre, operoje, koncertuose ir maskviečių studentų susibūrimuose. Maskvos Didžiajame teatre stebėjo spektaklius su žymiaisiais operos solistais: sopranu Antonina Neždanova, bosu Fiodoru Šaliapinu, lyrinio tenoru Leonidu Sobinovu. Mėgo Konstantino Stanislavskio trupės spektaklius. Žavėjosi Maskvos Tretjakovo galerijoje demonstruotais meno kūrinių, 1913 m. svečiuodamasis pas bičiulius Peterburge, apžiūrėjo Ermitažo ekspoziciją. Labai džiaugėsi galimybe išgirsti žymaus dirigento Sergejaus Kusevickio vadovaujamo orkestro atliekamą simfoninių kūrinių ciklą – nuo pirmųjų iki tuometinių naujausių šio žanro kūrinių. Grožinei literatūrai laiko terasdavo keliaudamas arba stovėdamas eilėje.

P. Klimas daug laiko skyrė tautiniam darbui. Maskvoje gyvenusius tautiečius sutikdavo mieste veikusių lietuviškų draugijų susirinkimuose, studentiškuose vakaruose ir susibūrimuose, priklausė Maskvos lietuvių studentų draugijai. Dar mokydamasis gimnazijoje, 1910 m. pradėjo bendradarbiauti Maskvos lietuvių studentų rūpesčiu pradėta leisti „Lietuvos žinių“ priede – jaunuomenės laikraštelyje „Aušrinė“.

Tėsinys kitame numeryje

Vasario 16-osios akto signatarai**Donatas Malinauskas Vilniuje*****Viktoras JENCIUS – BUTAUTAS, Šeduva***

Lietuvos Valstybės Tarybos nariai, Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarai. Iš kairės sėdi: Jonas Vileišis, Jurgis Šaulys, Justinas Staugaitis, Stanislovas Narutavičius, Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, Kazimieras Šaulys, Steponas Kairys, Jonas Smilgevičius; stovi: Kazimieras Bizauskas, Jonas Vailokaitis, Donatas Malinauskas, Vladas Mironas, Mykolas Biržiška, Alfonsas Petrulis, Saliamonas Banaitis, Petras Klimas, Aleksandras Stulginskis, Jokūbas Šernas, Pranas Dovydaitis. Vilnius, 1918 m. vasario mėn. Fot. A. Jurašaitis

Jubiliejiniai metai

Šiomet sukanka 90 metų, kai Lietuva po ilgos caro okupacijos, trukusios 123 metus, vėl atkūrė savo nepriklausomybę.

Šiandien kaip niekada aktualūs prezidento Antano Smetonos žodžiai: „Maža ko tėra verta ta tauta arba ta šalis, kuri mano, kad vis tiek neįstengs prieš stipresnį, neatsilaukys prieš galingesnį. Tokia tauta – tai vergiško pobūdžio tauta, ir ji anksčiau ar vėliau turės išnykti ne tik iš valstybių, bet ir iš gyvųjų skaičiaus“¹. Šie žodžiai dar labiau yra reikšmingesni jubiliejiniais Lietuvos Nepriklausomybės metais, kai išgirsti kaip Lietuvos diplomatų kalvės šefas profesorius R. Lopata garbingus mūsų nepriklausomybės pirmtakus išvadina jaunąja nacionalistų gvardija. (...)

Carų valdžioje

Nuo pirmųjų okupacijos dienų Lietuvoje buvo pradėta kova su katalikybe. 1795 m. vyskupų rūmuose, statytuose Vilniaus vyskupo Andriaus 1387 m. Jogailos dovanotame žemės sklype, įsikuria generalgubernatorius išmetęs tikruosius šeimininkus.

Caro valdžia vykdė rusinimo politiką. Vilniuje pavertė cerkvėmis ir pritaikė kitoms okupantų reikmėms šias bažnyčias ir vienuolynus: Švč. Trejybės (1821 m.), Trinapolio Švč. Trejybės (1849 m.), augustinų Šv. Marijos Ramintojos (1852 m.). Trinitorių arba Viešpaties Jėzaus bažnyčia 1864 m. paverčiama į Mykolo Arkangelo cerkvę, vizitierių Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia 1865 m. perdirbta į Marijos Magdalietės cerkvę. Kareivinėmis buvo paversti jėzuitų, bernardinų ir trinitorių vienuolynai. Šv. Ignoto bažnyčia po 1869 m. virsta karininkų klubu, bazilijonų vienuolynas – kalėjimu, pranciškonų bažnyčia bei vienuolynas pritaikyti archyvu, karmeličių vienuolynas (prie Šv. Teresės bažnyčios) – valstybinei mergaičių gimnazijai, misionierių vienuolynas – kilmingųjų merginų institutui, o Šv. Kazimiero bažnyčia 1864 - 1868 m. perdirbama į reprezentacinį Šv. Nikolajaus soborą.

Kelias į nepriklausomybę buvo ilgas ir pareikalavęs daug aukų. Kai 1794, 1830 ir 1863 m. sukilimai neatnešė laukiamos laisvės Lietu-

voje įsigalėjo rezignacijos nuotaikos. Buvo uždrausta ne tik lietuviška spauda, bet ir lietuviškai kalbėti viešose vietose. Dalis visuomenės net minties atsisakė dėl valstybingumo atgavimo. Tokį Vilnių ir išvydo, besimokydamas realinėje mokykloje, būsimasis Nepriklausomybės akto signataras Donatas Malinauskas.

Realinė mokykla

1885 - 1886 m. D. Malinauskas buvo Vilniaus realinės mokyklos IV (1) klasės mokinys. Iš viso klasėje buvo 42 mokiniai. Mokydamasis realinėje mokykloje gyveno su mama Tiltos gatvėje bei Totorių gatvėje Žagelio name. Vilniaus realinės mokyklos moksleivių daugumą sudarė dvarininkų vaikai ir tik vienas kitas miestietis. Mokykloje mokėsi apie 446 mokinius. Tikibiškai mokykla - mišri. Provoslavų buvo 166, katalikų – 27, liuteronų – 20, mahometonų – 20 ir judėjų - 38. Privaloma vokiečių kalba, mokiniai galėjo papildomai išmokyti ir prancūzų kalbos, ji - dėstoma nuo trečios klasės. Vaikai buvo baudžiami, o už mokytojų įžeidimą šalinami iš mokyklos. Čia griežtai draudė tarpusavyje kalbėtis lenkiškai. Rūkymas taip pat buvo draudžiamas. Kalbėti apie lietuvių kalbą realinėje mokykloje netenka.

Ilgas kelias į laisvę

Nepriklausomos Lietuvos dešimtmečio proga D. Malinauskas rašė: „Lietuvos Taryba išdrįso paskelbti Lietuvą nepriklausoma valstybe ne be pagrindo. Jos buvo įsitikinta, kad Lietuvos visuomenės mintis apie savarankumą yra pribrendusi ir jau senai populiari. Noriu priminti, kad dar šio amžiaus pradžioje jau buvo iškeltas Lietuvos savarankumo klausimas, nors, tiesa, tik galimomis tada politinėmis sąlygomis. Tai įvyko Vilniuje, 1905 metais, kai išgirdome, kad lenkai reikalauja savarankumo grąžinimo Lenkijai. Žinodami, kad lenkai ir Lietuvą laiko Lenkijos provincija, sumanėme iškelti ir Lietuvos savarankumo klausimą. Inicijavą pasiėmėme keturi tų metų Vilniaus lietuvių veikėjai - J. Basanavičius, ką tik grįžęs iš Bulgarijos, P. Vileišis, M.

Dovoina – Silvestravičius ir aš. Įteikėme Rusijos vyriausybei memorandumą dėl autonominės Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės įkūrimo Suomijos pavyzdžiu. Buvo rimtai susirūpinę dėl to žygio ir labai nudžiugome sužinoję, kad Rusijos premjeras Vitte liepė mūsų memorandumą atspausdinti Rusijos „Vyriausybės Žiniuose“. Lenkai ėmė savo spaudoje šaipytis, kad, girdi, keturi „litvinai“ geidžia autonomijos. Norėdami įrodyti, kad ne tik keturiose esame, nusistatėme sušaukti platų suvažiavimą iš visos Lietuvos. Susirinko į 2000 atstovų ir suvažiavimas virto Didžiuoju Lietuvos Seimu. Kaip žinoma, Seimas priėmė rezoliuciją, kuria reikalaujama Lietuvai plačios autonomijos. Tuo būdu ir „keturių vyrų“ žygis buvo pateisintas ir mintis apie savarankumą paplito Lietuvos liaudy. Kai teko šaukti 1917 m. konferenciją Vilniuj, ta mintis jau buvo pribrendusi ir mes, Tarybos nariai, gavome jau nebe patarimą, bet griežtą konferencijos įsakymą neatvangiai stovėti už nepriklausomą Lietuvą. Priimdami vasario 16 d. aktą įsakymą išpildėme, o dešimtis metų nepriklausomo gyvenimo rodo, kad nepriklausomybė turi gilų pagrindą mūsų tautoje“². Po šiomis mintimis, išspausdintomis 1928 m. Lietuvos Šaulių Sąjungos leidinyje, yra D. Malinausko parašas. Galbūt, susiradęs cituojamą leidinį, prof. R. Lopata pagaliau įsitikins šio parašo autentiškumu ir nustos propaguoti akto nepasirašymo versijos bei šios idėjos naujosios variacijos – pavėlavimo pasirašyti. Kelias iki akto pasirašymo buvo ilgas, todėl verta jį prisiminti.

12 Vilniaus apaštalų

D. Malinauskas, po studijų Čekijoje, 1895 m. vėl įsikuria Vilniuje norėdamas žadinti tautinę lietuvių sąmonę. Tiesa, Vilnius nuo to laiko, kai jis mokėsi Vilniaus realinėje gimnazijoje, šiek tiek pasikeitė; atsirado keli nauji administraciniai pastatai, prasidėjo teismo rūmų statyba (dabar Gedimino pr. 40), tačiau Georgijaus prospekto puošmena išliko, dar 1886 m. pastatytas Sniadeckio namas (dabar Gedimino

pr. 6) primenantis florentietiško renesansinio stiliaus rūmus. Šiame name veikė Rusijos valstybinio bajorų žemės ūkio banko ir valstiečių žemės banko skyriai. Bankas buvo patogi vieta užmegzti naujoms pažintims bei tautinių idėjų propagavimui. Iki šiol niekas ant Sniadeckio namo nepakabino atminimo lentos pirmajai slapta lietuviškai organizacijai Lietuvoje ir neįamžino pirmųjų jos 12 narių atminimo. „12 apaštalų“ organizacija buvo įkurta A. Domaševičiaus bute Sniadeckio name 1895 m. Ant namo nėra ir atminimo lentos, primenančios pirmąją Lietuvos socialdemokratų partijos suvažiavimą (LSDP), kuris įvyko taip pat A. Domaševičiaus bute. Tiesa, Sniadeckio pastatas sovietmečiu buvo visiškai rekonstruotas. 1969 m. pagal architektų Algimanto ir Vytauto Nasvyčių projektą namas surekonstruotas ir vargu, ar dabar beįmanoma surasti tą A. Domaševičiaus butą, kuriame buvo įsteigta „12 apaštalų“ organizacija. Sovietai nemėgo taip vadinamųjų buržuazinių veikėjų, nemėgo Lietuvos socialdemokratų ir todėl be sąžinės graužaties naikino jų atminimą. Sovietmetyje nepabūgęs dvarininko garbinimo aureolės ir iš to kylančių pasekmių rašytojas Vincas Mykolaitis – Putinas rašė: „Nenuostabu tad, kad ir moderniojo, nuo „Aušros“ laikų į liaudį atremto lietuviškojo patriotizmo kūrybingiausius, veikliausius žmones traukte traukė Vilnius. Čia jie spiečiasi, ne tiek pragyvenimo šaltinių masinami, kiek kultūrinio, visuomeninio, literatūrinio darbo galimybių viliojami. Paskutiniame XIX a. dešimtmetyje Vilniuje jau veikia A. Moravskis, d-ras A. Domaševičius, Povilas Matulionis, D. Malinauskas.“³ Rašytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė teigia, kad „jau 1894 m. pradeda rasti lietuvių inteligentų Vilniuje. Tais metais pradeda bręsti pradžia vienos lenkiškai – lietuviškos organizacijos, kuri laikui bėgant, virsta galinga partija ir padarė didelę žymę Lietuvos gyvenime. Bet dar 1897 m. užtinka Vilniuje vos keletą liet. inteligentų begyvenančių. Jei neklustame, tuomet yra buvę tik dr. Domaševičius, Donatas Malinauskas, girininkas P. Matulionis, Nonevičia ir Bortkevičiai, kurie čia jautėsi kaip ir ant kokios nublokštos salos kitataučių jūroje.“⁴ Istorikas Sigitas Jegerlevičius teigia, kad D. Malinauskas „1895 m. subūrė slaptą organizaciją „12 Vilniaus apaštalų“, kuri reikalavo lietuviškų pamaldų Vilniaus bažnyčiose“⁵. Taip pat teigia ir Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorės B. Kulnytė ir M. Matulytė. Parengtoje knygoje „Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas 1917-1922 m.“ D. Malinauską jos įvardija, kaip „...12 apaštalų“ draugijos steigėją 1895 metais“⁶. Reziumuoti galime Jono Vileišio žodžiais, išsakytais 1907 m. „Vilniaus žiniuose“⁷: „Kas iš Vilniaus lietuvių nepažįsta Donato Malinausko? Su šiuo vardu jungiasi galima sakyti visa pradžia lietuvių judėjimo mūsų sostapilyje“⁷. Pirmuosius dvylika apaštalų, kurie 1895 m. susirinko Sniadeckio name sunku išvardinti, tačiau dešimties žmonių dalyvavimas pirmajame posėdyje nekelia abejonių:

1. Kunigas Juozas Ambraziejus (1855 – 1915)
2. Inžinierius Jonas Bortkevičius (1871 – 1909)
3. Gydytojas Andrius Domaševičius (1865 – 1935)
4. Dvarininkas Donatas Malinauskas (1869 – 1942)
5. Miškininkas Povilas Matulionis (1860 – 1932)
6. Veterinarijos gydytojas Elijas Nonevičius (1863 – 1931)
7. Kazimieras Landsbergis
8. Bankininkas Boleslovas Stankevičius
9. Gydytojas Zigmantas Federavičius
10. Vaistininkas Antanas Anusevičius (1830 – 1903)

Prie jų būtų galima priskirti Donatą Šiupšinską ir Joną Jasmantą. Kiti asmenys prie dvyliktuko prisijungė vėliau, tarp jų ir minėtinas V. Urbonavičius.

Tęsinys kitame numeryje

ateitis

„ateities“
prenumerata –
puiki dovana
šv. Kalėdų
proga!

Žurnalas –
jauniems ir
vyresniems,
atradusiems
ir ieškantiems,
gerbiančiams istoriją,
besidžiaugiantiems
šiandiena ir
žvelgiantiems į ateitį!

Kas antrą mėnesį išeinantį žurnalą galima užsiprenumeruoti kiekviename „Lietuvos pašto“ skyriuje. Prenumeratos kaina metams – 24 Lt. Indeksas 5090. Informacija tel. 8-616 34013, zurnalas@ateitis.lt

Vasario 16-osios šventė Vilniuje

Jonas JAKIMAVIČIUS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

Po Mišių eisena pajudėjo į Pilies gatvę prie istorinių Signatarų namų, kuriuose prieš 90 metų ir buvo paskelbtas aktas apie laisvos, nepriklausomos Lietuvos atkūrimą. Juo prasižėjo Lietuvos tautos žygis į laisvę, į laisvo krašto būvį, sukuriant nepriklausomą, europietišką, demokratiniais pagrindais sutvarkytą Lietuvos valstybę.

Iš namų balkono šiemet prabilo V.Landbergis, kuris kalboje ragino keltis dar miegančius. Pasak jo „Nepriklausomybė jau turime, bet galime joje nebūti nei laisvi nei nepriklausomi. „Taip, išorinė Nepriklausomybė viso krašto žmonių pastangomis buvo laimėta. Bet neteisingai, be atsakomybės, išminties, teisingumo naudojantis laisve galime sukurti sau problemų.

Manau, kad išorinė nepriklausomybė tik pirmą sąlyga visaverčiam gyvenimui, kurį reikia patiemis kurti. Bet valstybė turėtų tam sudaryti sąlygas, ji yra žmogui, o ne tam, kad kūrybinę iniciatyvą, energiją varžytų. Kitaip mes nieko nepasieksime ir negalėsime konkuruoti su laisvomis šalimis, kur žmogaus iniciatyva, kūrybiškumas, mintis, žodžio laisvė reiškiasi laisvai. Kūrybinės energijos varžymas ją užgesina, neleidžia žmogui augti ir galiausiai gali įgauti destruktivias formas“.

Toliau Katedros aikštėje vyko šauniosios mūsų kariuomenės rikiuotė ir paradas, kuriuo susirinkę, šventiškai nusiteikę vilniečiai gėrėjosi. Kalbas pasakė Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos Prezidentai. Lietuvos Prezi-

dentas V.Adamkus paragino visus Lietuvos žmones būti vertais savo Valstybės, savo Lietuvos kūrėjais. Lenkijos Prezidentas L.Kačynskis pabrėžė, kad „lietuvių tauta, atlaikiusi sunkumus, sugebėjo atgauti nepriklausomybę, kuri atrodė neįmanoma. „Romantikų principas“ – norėti – tai reiškia galėti“ buvo įgyvendintas Lietuvoje“. „Dabar ES ir NATO Lietuva savo pozicijas gina kartu su Lenkija“, – sakė Prezidentas L.Kačynskis. Latvijos ir Estijos Prezidentai taip pat pabrėžė solidarumą su Lietuva.

Vėliau iškilmingas minėjimas vyko Operos ir baleto teatre, dalyvaujant Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos Prezidentams. Koncerte pateikta originali meninė programa. Išpūdinga chorinė lietuvių muzika ir gražūs lietuvių liaudies šokiai. Turime gabių menininkų, kurie gali papuošti, praskaidrinti mūsų gyvenimą, jei tam sudarysime sąlygas.

Vėliau, temstant Katedros aikštėje skambėjo šventinis koncertas vilniečiams. Nuotaikingos dainos džiugino, gaivino švenčiančių vilniečių jūrą, virš kurios lizdėjo trispalvės vėliavos. Žodžiai „Laisvė“, „Nepriklausomybė“ žadino gerą nuotaiką, viltį, lyg pakiliuosiuose ankstyvojo atgimimo renginiuose. Tokie renginiai laisvina, džiugina mūsų dvasią, Augina pasitikėjimą savimi, gyvenimu, visuomene, mūsų šviesesne ateitimi.

Gražu, kai tokia reikšminga šventė įgauna gražių, naujų kūrybinių formų. Ir žmonėms tai patinka, kelia nuotaiką, pasididžiavimą garbinga Lietuvos istorija, įkvepia šviesesnės ateities viltį.

Muziejus laikraštyje (Nr. 7)

Foto V. Neliubinas.

Pereinamoji vyskupo Motiejaus Valančiaus taurė

Trakų istorijos muziejus turi įdomų bei retą eksponatą ir mūsų dienomis aktualia tema. Tai - Motiejaus Valančiaus vardo Lietuvių katalikų blaivybės draugijos 1939 m. taurė.

Blaivybės brolių veikla Lietuvoje turi senas tradicijas. Popiežiaus Pijaus IX įkvėptas pirmasis brolijas 1858 m. įsteigė žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Kadangi nuo 1841 m. degtinės gamyba ir leidimų prekyba išdavimas buvo carinės rusų valdžios monopolis, tad blaivybės sąjūdis mūsų krašte įgavo ne tik dorovinį, bet ir politinį, pasipriešinimo okupacijai atspalvį. Draugijoms stiprėjant, 1859 m. vien Kauno gubernijoje Rusijos imperijos išdas gavo devynis kartus mažesnes pajamas nei tikėjosi. Dalyje parapijų blaivininkais pasiskelbė iki 97% suaugusių. Tautinį judėjimo pobūdį liudija tai, kad gretimoje, bet etniškai margoje Vilniaus gubernijoje išdo pajamos iš degtinės monopolio sumažėjo tik tris kartus. Rusų imperijos valdininkai, išvelgę politinę potekstę, ėmėsi represinių priemonių. Pats generalgubernatorius M.Muravjovas paskelbė, kad už blaivybės draugijų steigimą ir rėmimą bus skiriamos ne tik tais laikais milžiniškos baudos iki 200 rublių, bet ir atiduodama karo teismams. Kurį laiką blaivybės sąjūdis, kaip visuomeninis judėjimas, prislopo, bet išliko. Moralinio tautos atgimimo puoselėtojai ir patriotai sugebėjo 1908 m. iš caro valdžios

išplėsti oficialų leidimą Lietuvių katalikų blaivybės draugijai (LKBD) steigti.

Naujas postūmis Blaivybės draugijos veiklai buvo Lietuvos Nepriklausomybė, paskelbta 1918 m. vasario 16 d. Draugija sustiprėjo struktūriškai, gavo visišką blaivybės ir sveiko gyvenimo būdo propagandos laisvę. Blaivybės skleidėjų spaudoje tapo leidinys „Sargyba“, leistas nuo 1922 metų. „Sargyba“ įvairiais gyvavimo periodais buvo ir mėnraščiu, ir savaitraščiu. Pirmasis redaktorius – Nepriklausomybės kovų dalyvis, gimnastas, sveikuolis K.Dineika, vėliau – A.Kripaitis, P.Samulionis, J.Šlapšinskas, M.Endziulaitis. Redakcija ne tik propagavo blaivybę spausdintu žodžiu, bet ir rengė paskaitų ciklus, sporto varžybas ir kitus, kaip dabar sakytume, „viešųjų ryšių projektus“. Vieno tokio projekto materialiai išraiška – pereinamoji taurė. Taurės vidus auksuotas, išorė sidabruota. Taurė su dangčiu, jos aukštis - 55 cm. Pėda, korpusas ir dangtis dekoruoti juostomis, puoštomis reljefine, tonuota vaisių girlianda. Dangčio viršuje - azūrinis reljefinis ovalas, vaizduojantis dviejuose gausybės raguose esančias ir viršuje susisiekančias lauro ir ažuolo šakas. Tai XX a. I pusės Vakarų Europos masinio tiražo gamybos taurė – prizas. Pritaikius kovos už blaivybę tikslams, į taurės dangčio vainiko vidų įmontuotas skydelis su abipus išgravuotu Blaivybės draugijos herbui.

Jo apatinėje dalyje – kryžius, o viršutinėje - tekanti saulė. Įdomi skydelio forma – viršutinis kairysis kampas nupjautas, o kairysis šonas su puslankio formos išpjova. Korpusė išgraviruota: PEREINAMOJI VYSKUPO M.VALANČIAUS VARDO TAURĖ, žemiau kursyvu: kaip ypatingos garbės ženklas už pirmavimą L.K.Blaivybės dr-jos organo „Sargybos“ metinių prenumeratorių gausumo atžvilgiu Lietuvoje 1939m. suteikta Spitrėnų parapijai.

Spitrėnai – nedidelis bažnytkaimis netoli Utenos, kuriame 1935 metais gyveno apie 2500 gyventojų. Pažymėtina, kad Spitrėnų kaimo raida atspindi atkurtos Lietuvos progresą. Pirmosios pamaldos naujoje bažnyčioje įvyko 1918 m. pradžioje, ir per jas kunigas P.Turauskas paminėjo, kad Vokietija sutinka pripažinti Lietuvos Nepriklausomybę. Savarankiška parapija įkurta 1927 m. Atsirado pradinė mokykla ir pašto skyrius. Kunigo A.Navicko paraginti, Spitrėnų gyventojai 1937 m. kultūros puoselėjimui pastatė parapijos salę. Aktyvios visuomeninės veiklos įvertinimą liudija ir Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose esanti taurė. Atrodo, kad Spitrėnų parapijiečiai buvo pirmieji ir vieninteliai, gavę tokią taurę.

Muziejininkas Saulius Zalyš

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Muziejus laikraštyje (Nr. 8)

Lukiškių aikštė apie 1860 m. A.Korsono fotoateljė.

Viena seniausių Vilniaus fotonuotraukų

Trakų istorijos muziejus 2008 metais gavo dovanų unikalią Vilniaus miesto fotonuotrauką. Šios fotonuotraukos autorius Abdonas Korzonas (1826-1865). A.Korzonas gimė apie 1826 metus Kauno gubernijoje, Raseinių paviete. Gyveno Vilniuje, fotografijos mokslus baigė Paryžiuje. Apie 1859 metus Vilniuje, Didžiojoje gatvėje atidarė modernią, plataus profilio fotoateljė. A.Korzonas prietaisus ir medžiagas fotografavimui užsakinėjo Paryžiuje. Fotografas turėjo septynis objektyvus, iš jų keturis vaizdų ir erdvinei fotografijai, skatino vilniečius pirkti fotoaparatus ir fotografuoti. A.Korzonas fotografavo miesto vaizdus, architektūrą, gamino erdvines ir stereo fotografijas, portretus, dagerotipus, reprodukovavo tapybos darbus. A.Korzonas pirmasis 1860 metais užfiksavo įdomų įvykį - geležinkelio tunelio statybą Paneriuose.

Kita reikšminga fotografo veiklos sritis – visuomenės ir kultūros veikėjų fotoportretai: Vladislavo Sirokoms, Adomo Honorijaus Kirkoro, Zigmanto Sierakausko, Jokūbo Geištoro ir kt. A.Korzonas priklausė 1863 metų sukilimo Vilniaus miesto organizacijai, fotografavo bendražygius. Jo fotografuotus sukilimo vadų atvaizdus išgydavo, platindavo ir kaip relikvijas saugojo sukilėliai bei jiems prijaucianti visuomenės dalis. 1863 metų balandžio mėnesį fotografas buvo suimtas ir ištremtas į Suchobuzimskojės valsčių, Jenisiejaus guberniją (dab. Krasnojarsko kraštas). Jo fotoateljė uždaryta, įranga ir fotonuotraukos konfiskuotos. Nemaža dalis portretinių

nuotraukų buvo sudeginta. Konfiskuotos fotonuotraukos su apylinkių vaizdais buvo atiduotos specialiai komisijai, kuri turėjo nuotraukos parduoti.

A.Korzonas pirmasis apie 1860 metus pradėjo fotografuoti Vilniaus miesto vaizdus. Jis buvo sumanęs sudaryti Vilniaus vaizdų albumą, kuriame turėjo būti istoriniai Vilniaus paminklai, bažnyčios, architektūros pastatai, apylinkių vaizdai. Dar 1860 metų rugpjūčio mėnesį nufotografavo Trakų salos pilį.

Muziejui dovanotoje fotonuotraukoje užfiksuota Lukiškių aikštė, kurioje susirinkę ir turgų suvažiavę su vežimais pardavėjai ir pirkėjai. Fotografuota nuo Tauro kalno apie 1860 metus. Už Lukiškių aikštės toliau matosi Šv. Jurgio ir Šv. Rapolo bažnyčios, o Tauro kalno papėdėje – dalis kapinių. Fotonuotraukos dydis 11,5x15,6 cm, ji užklijuota ant kartono (pasporto). Nuotrauka signuota šviesiai rausvu A.Korsono antspaudu. Nugarinėje pusėje užrašas lenkų kalba „Nowy rynek – kościół S-go Jęzego i S-go Rafała“ (Naujas turgus – Šv. Jurgio ir Šv. Rapolo bažnyčios).

Trumpai dirbusio Vilniaus fotografo A.Korsono darbai saugomi Lietuvoje, Lenkijoje, Prancūzijoje. Jų nėra daug, tačiau jie turi ypatingą reikšmę ne tik fotografijos, bet ir kultūros istorijai.

Direktorius Virgilijus Poviliūnas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

„VORUTOS“
KULTŪROS PRIEDAS
RYTŲ LIETUVAI

2008 02 23 Nr 18 (26)

Lietuviškas baras

Vasario 16-oji Šalčininkuose

Raimonda ORENTAITĖ, Vilnius

Vilniaus gatvėje – iškilminga karių eiseną ir specialiosios bei karinės technikos paradas

Atkelta iš 1 p.

Iškilmingos salvės ir kareiviška košė

Spaudžiantis šaltukas ir kvapą gniaužiantis žvarbus vėjas tapo ne tokie grėšmingi po šiltų kapeliono žodžių.

Šventinę nuotaiką dar labiau sušildė miesto centre garuojanti kareiviška košė ir palaimos gurgėnių tapusi šilta arbata. Prie stalų būriavosi ir maži, ir dideli, tačiau kareiviško maisto užteko visiems.

Valstybės dienos minėjimas persikėlė į Šalčininkų savivaldybės aikštę, kur skambant „Tautiškai giesmei“ buvo pakeltos Lietuvos, Šalčininkų ir Europos Sąjungos vėliavos.

Lietuvos himno akordus pakeitė trys šventinės salvės – už Nepriklausomybę, už Lietuvą ir už ginkluotąsias pajėgas. Susirinkusių žmonių veiduose spindėjo šypsenos ir susikaupimas.

„Vasario 16-oji yra visko pradžia. Būdami čia mes pagerbiame savo protėvių indėlį ir prisimename savo šaknis. Prisimename, kas tokie esame“, – „Vorutai“ sakė Šalčininkų tūkstantmečio gimnazijos mokytojos, stebėjusios šventę.

Kultūros centre vykusio ginklų paroda patraukė daugelio šventės dalyvių ir svečių dėmesį

Mažieji miestelėnai tiesiog švytėjo iš džiaugsmo, stebėdami sukarintų organizacijų parodomąją programą. Karinės technikos demonstravimas, pažintinis ginklų pristatymas, kinologų pasirodymai tapo tikra iškilmingos šventės atgaiva. Smalsiais žvilgsniais jie žiūrėjo ir patys galėjo palaikyti parodoje išdėstytus ginklus. Karininkai noriai jiems rodė, demonstravo ir pasakojo ginklų istoriją.

Šventės link - duobėtas kelias

Tačiau kelias į šventę organizacinio komiteto nariams nebuvo lengvas. Pasak vieno šventės organizatorių, Šalčininkų tūkstantmečio gimnazijos direktoriaus Vidmanto Žiliaus, reikėjo įveikti ne vieną kliūtį, siekiant visaverčio Vasario 16-osios paminėjimo.

„Pradžią buvo labai sudėtinga. Dėl šventės organizavimo su savivaldybe buvo ir nesutarimų. Į pirmąjį organizavimo komiteto posėdį neatvyko kviesta Kultūros namų direktorė. Kultūros namai siūlė tik koncertą, nerodė jokios iniciatyvos. Kilo nesusipratimų dėl programos.

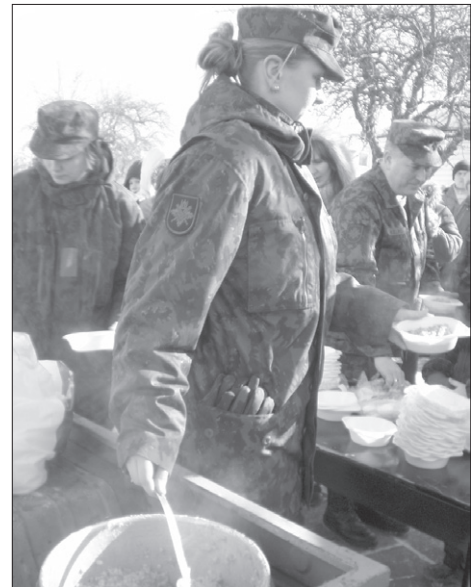
Su Šalčininkų rajono savivaldybės ad-

Šventinės salvės

Šalčininkų savivaldybės meras Leonardas Talmontas ragino branginti valstybės laisvę

Norinčiųjų paragauti kareiviškos košės netrūko

Didžiulių ovacijų sulaukė kinologų pasirodymas

ministracijos direktoriumi Boleslovu Daškevičiumi buvo suderinta programa, tačiau vėliau paaiškėjo, kad yra dar vienas organizacinis komitetas, kuris turi visai kitą programą. Vyko trintis, nes jiems miesto aikštėj nieko nereikėjo, svečių sutikti nereikėjo. Tik vėliau suderinom pozicijas“, – pasakojo V. Žilius.

Apie kliūtis rengiant Lietuvos nepriklausomybės dienai skirtą šventę prabilo ir majoras Vytautas Adamonis.

„Vasario 16-ąją Šalčininkuose miniu nuo 1995 metų. Per tą laikotarpį du kartus šventės nebuvo. Organizacinių problemų yra, tačiau mes jas mėginame spręsti. Tiesiog rajo-

Nukelta į 12p.

Vilniaus dienoraštis

(1915.XII. 26 – 1919.XI. 26)

Kun. Pranas BIELIAUSKAS

Tęsinys. Pradžią Nr. 23 2007

čių krikštas“. Stovi kunigas ir Vytautas²¹⁶ kariškais drabužiais, šis dalija baltus rūbus priėmusiems krikštą; „Aušra“, gyvasis paveikslas, eilės, pora naujų žaidimų ir vaikų gimnastika.

Vakaras gražus ir turiningas.

Vasario 18 diena. Šv. Mikalojaus salėje to paties vardo prieglauda ruošia vakarėlį. Vaidina kun. V. Jezukevičiaus parengtą „Naktigonę“. Vytas Gira gražiai paskaito 3 eiles; 7 dvibalsės dainos, vadovas Suduikis. Žaidimai ir šokiai. Salė pilna.

Vasario 19 diena. Šnipiškių vaikų prieglaudoje pramogėlė. Dainuojama „Lietuva, Tėvyne mūsų“. Kun. S. Smolinskio suorganizuotos kelios trumpos paskaitėlės. Lempa apšviestame ekrane rodomas M. Valančiaus atvaizdas – vaikas pasakoja jo biografiją ir pamini jo parašytus veikalus. Po to rodo S. Daukantą, Gedimino sapną ir kt.; gyvasis paveikslas: Žiema, Pavasaris, Vasara ir Ruduo.

Tėvai kažkodėl sėdėjo nuliūdę. Keletą dainų išspaudžiau padainuoti, bet ir tos išėjo silpnai. Nėra geros vedėjos, o ir vaikai labai išvargusių tėvų. Mokytoja susižiedavusi – jai kas kita galvoj.

Šalčio - 30°. Įsikandęs laikosi.

Vasario 20 diena. Užgavėnių pramoga valgykloje Dominikonų g. 12. Kadangi mūsų kvartetas turi paruošęs keletą dalykelių padainuoti, tai kun. Dogelis savo iniciatyva į Lietuvį valgyklą pakvietė apie 30 inteligentų. Retkarčiai gerai pasimatyti ir pasilinksinti. Kvartetui dirigavo pats kun. T. Brazys. Visiems labai patiko. Pakalbėta, pajaukauta, kun. J. Bakšys krėtė pokštus.

Vasario 21 diena. „Uprzejmie proszę księża Franciszka wstąpić do mnie jutro, we czwartek, 22 b. m., o 12–ej w południe w sprawie zajścia w biurze chlebowem Nr. 14. Ks. Wołodeko. 21. II. 1917 r.“²¹⁷

Vasario 22 diena. Pas kun. P. Volodzką nusirašiau skundą, kad tardytojams galėčiau atsakymą pateikti raštu.

Iš Šv. Kazimiero koplyčios vainikai su parašais išnešti į Katedros išdinę.

Vasario 24 diena. Kalbama, jog lenkai slapta renka parašus, kurios ketina įteikti Varšuvoje Radzie Stanu²¹⁸ dėl Lietuvos prijungimo prie Lenkijos. Vilniuje reikia surinkti 10 tūkst. parašų.

Vasario 25 diena. Ona Keraitė, tarnaujanti pas lenką Švičickį, vakare tvarkydama kambarius rado ant stalo raštą. Tas raštas jai pasirodęs įtartinas. Po juo buvo kun. K. Michalkevičiaus, J. Sienkevičiaus²¹⁹ ir... kun. P. Žarnausko, ir daugelio kitų parašai. Tame rašte lenkai reikalauja Vilnių prijungti prie Lenkijos²²⁰. Keraitė visą nak-

tį rašiusi, kol perrašiusi tą raštą ir ryte man įteikusi.

„Laimės“ kooperatyvo visuotinis metinis narių susirinkimas. Du pasiūlymai padalyti pelną:

1. Internacionalų valgyklai skirti 150 markių, „Rūtai“ - 100, Šv. Mikalojaus vyrų draugijai - 150, Zitiečių dr. - 50 markių.

2. Šv. Mikalojaus draugijai - 350, Internacionalų - 50, Zitiečių dr. - 250 ir kunigo V. Legaus²²¹ prieglaudai - 100 markių Pritarta dauguma.

Vasario 26 diena. Mirė Juozapa Ejsymontt. Ji daug pasidarbavo išlaikydama jaunimo bendrabutį. Ir man teko pas ją gyventi bene pusantros metų.

Su adv. V. Stašinskiu²²² ir A. Smetona aptarėme, kokį pateikti atsakymą tardytojams mano byloje.

Kovo 2 diena. Bernardinų sode buvo vokiečių sunkvežimių garažas. Popiet įvyko didelis sprogimas – keliolika stulpų dūmų pakilo į viršų.

Iš sodžiaus atvyko telegrama iškvieistas kun. V. Zajančauskas dėl būsimo laikraščio reikalų²²³.

Kovo 3 diena. A. Smetona ir J. Kairys važiuoja į Berlyną Lietuvos reikalais. J. Šaulys jau pirmiau yra išvykęs. Tikimės sulaukti Lietuvos nepriklausomybės. Šaltis - 15°.

Kovo 4 diena. Gavau iš kunigo Vladislavo Toločkos tokį laišką:

„Szanolny Księżu.

Zyczliwi Księdzu prosili mnie ostrzec Go, iż są dziś w Wilnie niegodziwi ludzie, co wprost jawnie odgrążają się, że chcą Go zabić. Proszę wierzyć, że piszę to tylko z życzliwości, jaką żywię dla Księdza. Rumienię się za polaków wileńskich.

Dziś serdecznie memento uczyniłem w intencji drogiego Księdza.

Szczерze Mu życzliwy sługa

Kun. Vl. Toločka. 4. III. 1917. Św. Jan. Wilno“²²⁴.

Kovo 12 diena. Kooperatyvo „Laimės“ visuotinis susirinkimas. Valdyba išrinkta. Pabaigoje dr. Domaševičius papasakojo apie Lietuvos reikalus. Policijos nebuvo.

Penkiese susitarę nuėjome į Parodą vokiečių alaus paragauti. Kitur nebuvo galima gauti.

Kovo 13 diena. Sesuo Domicelė atvažiavo iš Jiezno akių gydysis. Atvežė duonos, mėsos ir truputį savo darbo aliejaus. Pas juos vokiečiai darė kratą dėl aliejaus darymo. Paėmė odas, kurias rado, vilnas, linus. Sėmenis liepė nuvežti į Alytų.

Kovo 15 diena. Didžiosios prieglaudos tarnautojas darbininkas Józefas Staševskis (Subačijus g. 23) šianakt štai ką sapnavo: jis matė rusų carą, jojantį ant labai menko, lieso, balto arklio. Caras buvo persijuošęs virve, kurios ilgas galas vilkosi žeme. Staševskis pagriebęs virvės galą patraukė, ir caras nuo sudžiūvusio arklio nukrito žemėn. Juozas išsigandęs pabudo.

Kovo 16 diena. Laikraščiai rašo, kad Petrapily 30 tūkst. kariuomenės perėjo į maištininkų pusę. Ministrai kalėjime. Vakare sužinota apie caro atsistatydinimą ir Boriso Stürmerio, Piotro Barko Aleksandro ir Protopovo nužudymą²²⁵. Sako, ryt bus paskelbta laikraščiuose.

Kovo 17 diena. Rusijos caras atsistatydino. Kur jis dabar yra, nežinia. Taip pat atsisakė caro sosto ir Aleksandro Mikalojus²²⁶ sūnus. Duonos Petrapily stinga.

Kovo 18 diena. Sučiupta lenkų agitacinė proklamacija, reikalaujanti Lietuvą prijungti prie Lenkijos. Jei lietuviai gražiuoju nesutiktų, tai Rada Stanu įsakys užimti ginklu.

Kovo 19 diena. Nebūdamas tikras, kad esu užsirašęs vienos mergaitės lietuvaits

nuotykį iš pereitų metų, manau, bus ne pro šalį jį dabar užfiksuoti.

1916 m. laikiau Katedroje lietuviams gegužines pamaldas. Prieš pat pamaldas atbėgo pas mane į zakristiją susierzinusi viena lietuvaite tarnaitė ir prašė manęs eiti į Aušros Vartus atlaikyti šventų mišių jos paskirta intencija. Atseit labai svarbus reikalas. O gal į vokiečius kreiptis, ji pati neįmano ką daryti. Aš jos paprašiau, jei galima, man papasakoti tą svarbų reikalą.

„Šią naktį, – sako ji, – sapnavau nepaprastą sapną. Mačiau atsivėrusiame danguje stovinčius du asmenis. Išžiūrėjusi matau: vyriškis ir moteriškė. Dar labiau įbedu akis ir dar ryškiau matau – tai Viešpats Jėzus ir Švenčiausioji Mergelė. Noriu kreiptis su prašymu, bet nežinau į kurį. Pamačiau, – kalba ji toliau, – kad man, mergaitai, geriau tinka kreiptis į Švenčiausiąją Mergelę. Aš ant kelių puoliau ir sakau: „Švenčiausioji Mergelė, Užtartytoja mūsų, išprašyk savo Sūnaus, kad Lietuva būtų nepriklausoma ir katalikiška“. Švenčiausioji Mergelė pasisuko į Jėzų ir kažką tyliai pasakė. O aš nekantriai laukiau atsakymo. Švenčiausioji Mergelė atsigrižo į mane ir sako: „Taip, mano vaikeli, visa bus taip, kaip jūs patys norėsite“. Po to aš pabudau drebdama ir dabar dar negaliu nurimti“.

Aš jau nuraminau kiek galėjau ir paklausiau, ar ji išvakarėse neturėjo kokio susigraužimo. Ji man papasakojo štai ką:

„Aš tarnauju pas lenkus ponus su viena lenke tarnaitė. Jie visi mane persekioja, ypač įkyriai tarnaitė lenkė mane graužia. Vakare labai su ja susipykau, išsibariau už tai, kad ji mane vadina pagonka. Eidama gatve mąščiau, kad Dievas duotų mums nors kartą atsikratyti lenkų ir likti gerais katalikais“.

Jos vardas Elžbieta, pavardės jau nebeatsimenu. Tarnavo Tiltu gatvėje. Sodiečiai įsitikinę, kad jei pamatys dangų prasivėrusį, visa gaus, ko tiktai prašys.

Kovo 23 diena. Vilniuje mes dvasinės vyriausybės reikalavome, kad kiekvienoje bažnyčioje lietuvių dvasios reikalams būtų lietuviai kunigas. Ypač miesto ligoninėse. Tačiau šie mūsų reikalavimai nebuvo patenkinti. Šiandien gavau iš vieno kunigo tokį laiškėlį: „Jedna chora na duszy i na ciele litewska owieczka ze szpitala „Sawicz“ (sala 15) woła dzisiaj do swego pastora o pomoc duchową. Komunję św. będą mógł ja jej udzielić, o ile ksiądz Dobrodziej przed pół do 8 postara się ją wypowiedać, bo o tej porze będą ja tam komunikował większą liczbę chorych. P. S. Owa łaknąca owieczka należy do rodzaju żeńskiego. Z należnym szacunkiem ks. A. Radziuk“²²⁷.

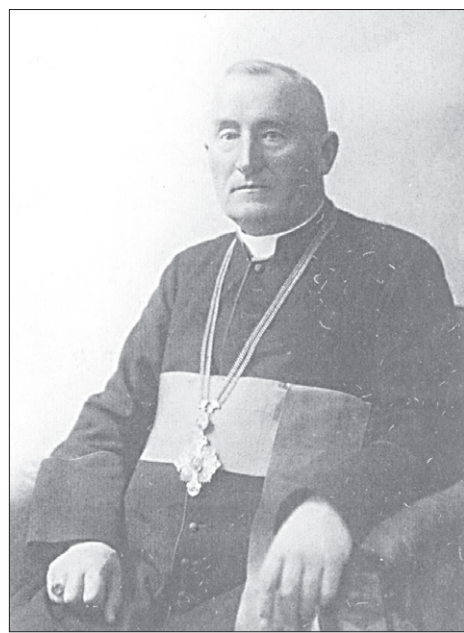
Gavęs šį raštelį nuvykau į Savičiaus ligoninę. Ligonės skundėsi, kad jau trys dienos, kaip prašo lietuvio kunigo, bet niekas nesistengia jo pakviesti. Naktį be kunigo mirė viena ligonė.

Savičiaus ligoninė priklausė Šv. Jono parapijai. Kadangi anais metais lietuviai šion bažnyčion lino, skverbėsi su lietuviškais gegužinėmis pamaldomis, vėliau Tretininkės norėjo sudaryti atskirą kuopelę, – kad lengviau būtų atsikratyti šioje bažnyčioje lietuviškumo, dvasinė vyriausybė neskyrė čia lietuvio kunigo.

Šaltis - 15°.

III. 25. Kad kunigas Administratorius prie manęs nekibtų byloje su Jelenievska ir Kopieć, iš Ponfiko gavau tokį raštą.

„Dem Pfarrer Bielawski wird hiermit bescheinigt, dass der Vorwurf bewusster unrichtiger Angaben im Brotkartenbureau der Stadt Wilna nicht erwiesen ist. Auf Grund der Aussagen der protokolärlich vernommenen Zeugen muss festgestellt werden,

Kun. Povilas Dogelis (1877-1951), Lietuvių konferencijos Vilniuje 1917 m. sekretorius

dass ein Irrtum der Beamten bei der Vornahme des Eintragung wahrscheinlich ist. Die betreffenden Beamten sind am Tage der Zählung mit Arbeit überlastet gewesen und räumen die Möglichkeit einer irrthümlichen Eintragungen. Wilna, den 25 März 1917. (unterzeichnet) Ponfik, Oberleutenant“²²⁸.

Kovo 26 diena. Antanas Smetona grįžęs iš Berlyno pareiškė: „Vokiečiai nusišuntinę rankas lenkų klausimui, su lietuviais atsargūs“.

Tardymo komisijai įteikiau tokį raštą:

„Do Czcigodnego Dziekana m. Wilna Ks. Kanonika Wołodeko

Ks. Fr. Bielawskiego, zamieszkałego w Wilnie, Oranżeryjny z[aułek]. 3–12“²²⁹

Wyjaśnienie

Niniejszym mam zaszczyt złożyć Czcigodnemu Ks. Kanonikowi wyjaśnienie o zajściu, które miało miejsce w biurze kart chlebowych Nr. 14.

We czwartek, ponieważ w tym dniu stałe zmieniano nasze karty, zaszedłem do biura, aby zmienić osobiście, według wymagań, karty chlebowe. Przy moim wejściu zaraz odezwała się do mnie jedna wysokiego wzrostu pani, że „choć raz i księdza sprowadziliśmy do biura“. Ja słysząc jej żartobliwe odezwanie się odpowiedziałem, że nie mam stąd żadnej przyjemności, iż trzeba samemu chodzić do biura karty chlebowe zmieniać. Podeszłem do niewielkiego wzrostu pani (Jeleniewska?) i spytałem ją, co mam pokazać. I gdy posłyszałem, że karty chlebowe, złożyłem przed nią karty swoją i ks. Dogela. Najwięcej minuta czasu przeszła, jak wysokiego wzrostu pani podała mnie karty chlebowe stałe ze zmianionymi. W biurze z publiczności wówczas już nikogo nie było, oprócz oficjalistów czterech czy pięciu i niemieckiego żołnierza. Podziękowałem i opuściłem biuro.

Na drugi dzień w południe posłyszałem od ks. pr. Brazisa, że jakoby ja miałem się zapisać w biurze polakiem. To samo posłyszałem wieczorem od p. Pajaujisa (Wielka 30). W poniedziałek udałem się do biura po sprawdzenie. Poprosiłem o informację, do jakiej narodowości mnie zapisano. Gdy zobaczyłem na własne oczy, że pod moim nazwiskiem stoi wyraz „Polak“, w oburzeniu powiedziałem, że panowie nie mieliście prawa bez zapytania zapisać mnie polakiem. W tej chwili podsunięto mi papier przez jednego z oficjalistów ze słowami: „Zajawlieno, čo żarty, a litowiec zapisan poliakom“. Podpisałem. Wówczas podniósł się alarm. Niewielkiego wzrostu pani mówi, że ja gotów się zaprzeczyć tego, co przed tem powiedział; druga, że jakoby ja przy pierwszej mojej bytności miałem się nazwać podwójnym polakiem. Żołnierz mówi, że ja nazwałem siebie polakiem. Słyszac takie świadectwa, delegatka z polskiego komitetu zaczęła na mnie zmyślać przed publicznością, że ja przyszedłem z prowokacją, że to sprawa litwomańska, że taci robią na nieszczęście, którzy stoją na czele i t.d. Ja wszystko to nazwałem kłamstwem, a szczególnie powiedzenie żołnierza. Chcąc

Vilniaus dienoraštis

(1915.XII. 26 – 1919.XI. 26)

Kun. Pranas BIELIAUSKAS

ich kłamstwa zbić mówię dalej, że jeżeli ja nazwałem siebie polakiem, czy nawet podwójnym, to mnie tak i zapisaliście, lecz na jakiej zasadzie zapisaliście ks. Dogela polakiem, który nie będąc w biurze nie tylko nie nazwał siebie podwójnym, ale nawet prostym polakiem. Na te słowa o mało co z pięścią podskoczył do małego wzrostu pani jakiś na wpół stary pan krzycząc, jakie miałaś pani prawo zapisać ks. Dogela bez jego osobistego stawienia się w biurze, choćby biskupa i to nie miałaś prawa zapisać. Gdy się ta tłumaczyła, że zrobiła dla księdza dogodność, ja odpowiedziałem, że podobnej łaski waszej nie potrzebuję, żebyście mnie nieprawidłowo zapisując, potem zniesławiali; zresztą, nie przyszedłem z państwem dysputować, ani też racji zdawać, dlaczego litwini nie biorą udziału w spisie ludności; przyszedłem sprawdzić i zaprotestować przeciw nieprawidłowemu odnotowaniu mojej narodowości. Opuściłem biuro. Po jakimś czasie otrzymaliśmy z ks. Dogelem wezwanie stawić się u pana Nadburmistrza niemieckiego, gdzie nam pokazał protokół żołnierza i zrobił badanie co do zajścia w biurze. Tam się i wykryło, że ks. Dogel nie był osobiście w biurze zmieniać kart chlebowych.

O ile Jeleniewska i Kopieć ograniczyli by się szerzeniem tylko plotek i szkalowaniem mnie wśród sobie równych, ja bym uważał za uwłaczanie swojej godności przeciwko ich kalumnijom i kłamstwu występować. Lecz, o ile owi byli oficjaliaści biura chlebowego, ważą się te swoje kalumnie i kłamstwa wytoczyć przed forum mojej władzy duchownej, ja, zgodnie z żądaniem tej władzy, daję wyjaśnienie i przed forum sądu duchownego będę bronił stanowczo swojej czci od niegodziwych zakusów. Jeżeli by zaś sąd duchowny w zakresie swej kompetencji nie znalazł odpowiednich środków do ukarania Jeleniewskiej i Kopcia za świadomie fałszywą na mnie denuncjację i oszczerstwo, ja zastrzegam sobie prawo do pociągnięcia oznaczonych osobników przed kratki sądu karnego.

Jeleniewska i Kopieć w swoim podaniu twierdzą, że oni nie zachowali obowiązujących dla oficjalistów biura chlebowego przepisów, ażeby zrobić dla mnie dogodność i okazać mi zaufanie, zaskarżyłem ich o nie zachowanie przepisów, przez co oni i zostali pozbawieni posad. To twierdzenie Jeleniewskiej i Kopcia jest kłamstwem, gdyż ja żadnej skargi przed nikim o przekroczenie instrukcji nie zanośiłem. Kłamstwo jest tendencyjnym, ponieważ Jeleniewska i Kopieć podają zmyślony przez nich fakt, że ja jakoby udałem się ze skargą do komitetu Żydowskiego „jako obrońcy interesów litwinów”. Tu widoczną jest chęć oszkalowania nie tylko mnie osobiście, lecz i tendencja do oszkalowania narodu litewskiego, rzekomo uciekającego pod obronę komitetu Żydowskiego.

Już przestano się dziwić, że takie osobniki, jak Jeleniewska i Kopieć świadomie i z powodzeniem używają podobne tendencyjne kłamstwa dla podniecenia narodowej nienawiści wśród straganiarek i stróży i t.d. ku litwinom, lecz należy się dziwić, że takie metody swojej działalności usiłują oni zastosować i przed wyższą władzą duchowną, zapominając oczywiście, że tutaj nie dosyć będzie skłamać, lecz i udowodnić jeszcze trzeba. Ja kategorycznie podkreślam, że do Komitetu żydowskiego wcale się nie zwracałem. Reklamację swoją, że mnie nieprawidłowo zapisano polakiem, złożyłem w biurze chlebowym, gdzie byli przedstawiciele społeczeństwa polskiego i żydowskiego.

Gdy będący przy tej reklamacji żołnierz niemiecki i inni rozminęli się z prawdą, nazwałem to kłamstwem, skutkiem czego było spisanie protokołu na mnie za obrazę. Kiedy zaś w sprawie obrazu żołnierza zostałem wezwany i świadkowie do Nadburmistrza niem., to się wyjaśniło, że oficjaliaści biura chlebowego nie zachowali danych im instrukcji, skutkiem czego oficjaliaści ci zostali wydalen, a więc jedynie tylko z własnej winy. Kopieć i Jeleniewska twierdzą dalej, że sam prosił w biurze chlebowym o zapisanie mnie i ks. Dogela polakami, później zaś przeciwko temu zapiso-

Lietuvių pradžios mokykla Vilniuje 1935 m. Mokyklos vedėjas Bronius Suduikis, kapelionas kun. Pranas Beliauskas

wi, stosownie do mojej prośby uczynionemu, zaprotestowałem, zarzucając oficjalistom biura nieprawidłowość zapisu. Tutaj Jeleniewska i Kopieć dopuszczają się również oczywistego kłamstwa, gdyż w rzeczywistości oni o przynależności narodowości mojej i ks. Dogela wcale mię w biurze chlebowym nie pytali, ja żadnej deklaracji co do tego nie składałem, a również nie kwestionowali, że ks. Dogel nie przyszedł osobiście. Jestem świadomym litwinem, zawsze nim byłem i nigdy z tego sekretu nie robiłem. Mam zaszczyt być prezesem Wileńskiego oddziału Lit. Tow. pomocy ofiarom wojny, a przecież na takie stanowisko magł być wybrany tylko świadomy litwin i jako taki w szerszych kołach społeczeństwa znany. Więc ja nie mogę należeć do kategorii ludzi, którzy dziś nazywają siebie litwinami, a jutro polakami, albo na odwrót. To samo można powiedzieć i o ks. Dogelu, który jest sekretarzem C. Komitetu T-wa pomocy ofiarom wojny i ze swojej działalności jest znany jako świadomy litwin. Jeżelibym więc w bierze chlebowym był zapytany, do jakiej narodowości należę, to żadnej innej odpowiedzi, jak że jestem litwinem, nie dałbym i daćby nie mógł. Opowiadanie zaś Jeleniewskiej i Kopcia, że prosiłem ich o zapisanie mię polakiem jest bardzo nieudalnie zmyśloną przez nich i niesmaczną anegdotą, rozliczoną na chciwą plotek pewną część społeczeństwa polskiego, gdzie opowiadanie troje dziwów o litwinach ma wielki popyt i wielkie powodzenie. Jeleniewska i Kopieć nie pytali mię o narodowość. Czy oni to uczynili świadomie, czy też przez opieszałość, to pozostaje sprawą ich sumienia, jak również i to, że nie pytawszy mię, zapisali mnie i ks. Dogela polakami.

Kiedy nieprawidłowość zapisu, a w związku z tym i inne wykroczenia przeciwko instrukcji zostały wykryte, to Jeleniewska i Kopieć nie zechcieli przyznać się do świadomego, czy też nieświadomego swego błędu, jakby to powinien byłby uczynić

każdy uczciwy człowiek, lecz zaczęli dowodzić absurd, że ja bądź co bądź znany w Wilnie litwin, prosiłem zapisać siebie i ks. Dogiela polakami. Tylko nie wysokiego poziomu umysłowego ludzie i w celach nieuczciwych mogli zmyśleć coś podobnego, jak zmyślili Kopieć z Jeleniewską. Bo przecież cała rozmowa moja, którą przytaczają Kopieć z Jeleniewską jak najlepiej dowodzi, że ta rozmowa jest przez nich i to bardzo nieumiejętnie zmyśloną; mówią oni mianowicie, że jakoby ja powiedział z początku, że jestem litwinem, później zaś wyraziłem się niezrozumiale, że jestem

podwójnym polakiem i nareszcie prosiłem mnie i ks. Dogela zapisać polakami.

Pomijając wszelkie inne dowody, wystarcza zupełnie przytoczonej rozmowy, ażeby przekonać się, że Kopieć i Jeleniewska dopuścili się kłamstwa i tę rzekomą rozmowę całkiem zmyślili. Rozmowa ta nie mogła mieć miejsca już jedynie dla tego, że jest ona nonsensem. Jeżeliby więc J. i K. znaleźli nawet świadków, którzyby zechcieli potwierdzić, że rzekoma rozmowa miała miejsce, to oczywiście, że zeznania takich świadków mogą być tylko fałszywe świadomie lub nieświadomie. Trzecim kłamstwem, uzupełniającym pierwsze dwa, jest twierdzenie Kopcia i Jeleniewskiej, że jakoby nazajutrz po pierwszej mojej bytności w biurze, tamże stawiała się moja służąca i zabierała informacje, jak ja zostałem zapisany. W istocie zaś służąca moja była w biurze chlebowym dla zmiany swojej karty dopiero w tydzień po wymienionym zajściu. O tem może poświadczyć Helena Grygorowicz (Wielka 30). O tem, że zostałem zapisany polakiem, dowiedzieli się wyżej wymienieni, którzy, znając mnie tylko jako litwiną, ze zdziwieniem mi o tem zakomunikowali. Wtedy poszedłem do biura chlebowego po informacji, gdzie się ku wielkiemu swemu zdziwieniu dowiedziałem się, że rzeczywiście zapisano mnie polakiem.

Będąc pozbawieni posad z własnej winy, Kopieć i Jeleniewska uważają, że ja się przyczyniłem do pozbawienia ich kawałka chleba, za ten kawałek chleba drogą kłamstwa, oszczerstwa i fałszywej denuncjacji usiłują zabrudzić moją cześć i zdeptać moje dobre imię i godność kapłańską. Tą samą drogą usiłują oni za jedno uchybić też i jedność narodu litewskiego, do którego ja mam zaszczyt należeć. Chociaż autorowie tej denuncjacji są tylko politowania godni, lecz niegodziwe ich zakusy są skierowane na to, co mi jest najdroższym, więc ja będę się bronił. Celem moim w tej sprawie jest wykrycie prawdy, tylko prawdy i zdemaskowania

niegodziwców. Dla osiągnięcia swego celu ja upraszam najpokorniej o wyznaczenie sądu formalnego, kolegialnego i o danie mi nieskrępowanej możliwości wyświetlenia prawdy. Dla wyświetlenia tej prawdy, moim zdaniem, jest niezbędny udział w sprawie prawnika, jako mego obrońcy. Mnie chodzi nie tyle o moją obronę, bo nie poczuwając się do żadnego czynu karygodnego, ja nie wątpię w pomyślny dla mnie wynik akcji sądowej, lecz chodzi mi raczej o to, ażeby wyrokiem sądu było napiętnowane kłamstwo Kopcia i Jeleniewskiej oraz ażeby zostały wyświetlone te motywy, które kierują temi dwoma osobnikami przy pleceni bezczelnej intrygi. Do tego dołączam poświadczenie od Oberleutnanta Ponfika z 25. III. 17 roku. Vilno. 26. III. 1917 r. Ks. Fr. Bielawski”²³⁰.

S. Jeleniewska ir Kopieć buvo pareikalavusios per Administratorių, kad aš joms išmokėčiau trijų mėnesių algą, kadangi jos dėl manęs neteko darbo. Šiuo raštu viskas buvo išaiškinta ir baigta.

Kovo pabaigoje „Vilnaer Ceitung“ paskelbė, kad Lietuva karui pasibaigus, taikos metu, gali šio tikėtis.

Lietuviai inteligentai skaldosi į partijas. Katalikų centras dar svyruoja, ar jau stoti į kovą, ar dar palaukti.

* Lenkės zitiētēs savo globējos šv. Zitos dienā išķilmingai šventē Šv. Jokūbo bažnyčioje, buvo ištatytas Švč. Sakramentas, giedamos suplikacijos ir pabaigoje procesija. Lietuvaitės irgi ten vykdavo dalyvauti ir pasimelsti, nes savo bažnyčioje tokių pamaldų neturėjome.

IV 17 d. Zitičių lietuvačių draugijos valdyba kreipėsi raštu į Šv. Mikalojaus bažnyčios kleboną kunigą V. Jezukevičių prašydama įvesti panašias pamaldas Šv. Mikalojaus bažnyčioje. J. E. K. Michalkevičius sutiko ir pirmą kartą 1917 metų balandžio 27 dieną čia zitiētēms buvo atlaikytos tokios pat pamaldos.

Už tai ir Centro komitetas nepamiršo lietuvių tarnaičių reikalų: sunkiu karo metu šelpė šią organizaciją ir pinigais, ir produktais. Rudenį davė 130 pūdų kopūstų ir burokų lapų žiemai užraugti.

Gegužės 10 diena. Zitičių vakaras. Liutnės salėje vyko „Sugrįžo“ spektaklis.

Gegužės 13 diena. Daug praleidau laiko nieko nepažymėjęs iš savo kasdienio gyvenimo. Tik pasiskaičius savo pereitų metų užrašus vėl radosi noras rašyti.

Vokiečiams užėmus Vilnį tekdavo pa-

Tęsinys kitame numeryje

„Voruta“
parduodama

K110	Vilnius, Geležinkelio 16
K145	Vilnius, Konstitucijos 12
K190	Vilnius, Gedimino 7
K200	Vilnius, Gedimino 13
K26	Vilnius, Sodų 22
K44	Vilnius, J.Lelevelio 2
K45	Vilnius, Gedimino 19
K48	Vilnius, Gedimino 2
K5	Vilnius, Sodų 22
K6	Vilnius, Gedimino 44
K7	Vilnius, Gedimino 31
K78	Trakai, Vytauto 90
K8	Vilnius, Gynėjų 1
K85	Trakai, Vytauto 37
K9	Grigiškės Kovo 11-osios 25a
K91	Vilnius, Geležinkelio 4
K369	Klaipėda, Taikos pr.101
K236	Kaunas, Laisvės al./
	Ožėškienės g.

Arkivyskupas Mečislovas Reinys ir kunigas Stasys Yla: gyvenimiškos paralelės

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ,

Šiaulių universitetas, Lvovo nacionalinis Ivano Franko universitetas

Arkivyskupas Mečislovas Reinys

2008 metais Lietuva mini svarbius jubiliejus. Pats reikšmingiausias – Švč. Mergelės Marijos apsišvičimo Šiluvoje 400 metų jubiliejus.

Kalbant apie Šiluvos jubiliejų būtina pasidžiaugti ką tik išleista kunigo Stasio Ylos knyga „Šiluva Žemaičių istorijoje“ (Kaunas, 2007, 448), kurią parengė Gediminas Mikelaitis. Knyga šiuo metu itin aktuali. Tai dar vienas svarbus akcentas pristatyti kunigą Stasį Ylą mokslo visuomenei.

Šįmet minime ir knygos autoriaus kunigo Stasio Ylos (1908–1983) jubiliejus: 100-ąsias gimimo ir 25-ąsias mirties metines.

Kun. Stasio Ylos gyvenime ir plačiašakėje veikloje išvengiama nemaža paralelių su Dievo Tarno arkivyskupo Mečislovo Reinio (1884–1953) gyvenimu.

Abiejų dvasininkų gimtinės Aukštaitijoje, toje pačioje Panevėžio vyskupijoje. M. Reinys gimė Madagaskaro vieniemyje (Daugailių parapija, Utenos r.), S. Yla – Luciučių kaime (Žemaitkiemio parapija, Anykščių r.).

Būsimi dvasininkai gimė (1884 ir 1908 m.) panašiu laikotarpiu: Lietuva priklausė carinei Rusijai. Tačiau tas 24 metų tarpsnis jau bylojo pakitusią padėtį. Jei M. Reinio vaikystėje dar galiojo lietuviško žodžio (spaudos, mokyklos) draudimas, tai S. Ylos gimimo metu jau buvo sugrąžinta lietuviška spauda, kūrėsi lietuviškos švietėjiškos draugijos. Tad Mečislovo ir Stasio vaikystėje jau buvo kitokia politinė aplinka.

Abu augo gausiose šeimose – kiekvienoje šeimoje gimė po 11 vaikų, deja, ne visi vaikai išaugo (Stasio – tik šeši). Ir Mečislovas, ir Stasys buvo visai maži, kai mirė vieno ir kito tėvas. Tad abu mokslų siekė sunkiomis sąlygomis, besirūpinant motinoms, vyresniems broliams ir seserims, kurie pastebėję ir pajutę jų godulį ir gabumus mokslo žinioms, rėmė mažųjų troškimą.

Mečislovas aukso medaliu baigęs Aleksandro III gimnaziją Rygoje (1900), mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje; Stasys – 1925 m. baigęs Ukmergės gimnaziją įstojo į Kauno kunigų seminariją. Vėliau vienas teologines žinias gilino Petrapilio dvasinėje akademijoje (1905–1909), kur apgynęs licenciatą (Krikščionybės pasirodymas daug prisidėjo prie dorovės kilimo), išvyko studijuoti į Vakarus (Liuvoną ir Strasbūrą). Stasys Yla mokėsi VDU Teologijos-filosofijos fakultete ir čia 1934 m. apgynęs licenciatą (Lietuvių „apologetinė“ literatūra), tais pačiais metais žinių gilinti išvyko į Vakarus (Belgiją, Prancūziją).

M. Reinys kunigu buvo išventintas 1907 m. S. Yla – 1932 m.

Abu dvasininkai dirbo VDU Teologijos – filosofijos fakultete. Tik M. Reinys vos jam įsikūrus (nuo 1922 m.), S. Yla – nuo 1935 m. Abu dirbo iki 1940 m.

Itin ženklų pėdsaką ir M. Reinys, ir S. Yla paliko Lietuvių katalikų mokslo akademijoje (LKMA). M. Reinys buvo vienas Akademijos organizatorių, o 1922 m. įkūrus LKMA tapo jos moksliniu sekretoriumi ir šias pareigas užėmė iki 1926 m., net buvo paskirtas vyskupu. Tačiau ir vėliau aktyviai dalyvavo LKMA veikloje: suvažiavimuose skaitė pranešimus, 1939 m. išrinktas akademiku. M. Reinys tapo vienas pagrindinių Lietuvos katalikų universiteto organizatorių ir šio universiteto rektoriumi, o jo įkūrimą atidėjus neribotam laikui, tapo vienu iš Draugijos Lietuvos katalikų universitetui remti organizatoriumi (1932).

S. Yla į LKMA veiklą įsitraukė jau baigęs mokslą ir dirbdamas universitete, taigi 24 metais vėliau negu M. Reinys, tačiau tokio pat amžiaus kaip ir M. Reinys. Itin svarbi S. Ylos veikla išeivijoje – jis ne tik aktyvus LKMA suvažiavimų dalyvis, bet ir vienas pirmųjų pradėjęs tyrinėti LKMA istoriją (straipsnis „Lietuvių katalikų mokslo akademijos istorija. Bendras žvilgsnis į praeitą kelią“, išspausdintas 1964 m. leidinyje LKMA Suvažiavimo darbai. T. 5). S. Yla, dirbdamas Vatikano archyvuose ir gyvendamas Romoje, įsitraukė į LKMA Istorijos mokslų sekcijos veiklą, tapo aktyviu nariu. Kaip ir M. Reinys jis, buvo išrinktas LKMA akademiku (1961).

Abu dvasininkai kentėjo kalėjimuose ir mirė toli nuo gimtojo krašto.

S. Yla išvengė sovietų susidorojimo – 1940 m. suspėjo pasitraukti į Vakarus ir į Lietuvą sugrįžo 1942 m. Tačiau jis neišvengė kitų okupantų – nacių žiaurumo. S. Yla 1943 m. kovo 16 d. buvo suimtas gestapo ir kartu su 46 vadovaujančių profesijų atstovais kalintas keturiuose kalėjimuose (Kauno, Tilžės, Marijampolės ir Marienburgų). Nuvežtas į Štuthofio koncentracijos stovyklą, čia iškentėjęs visą nužmoginimą 1945 m., karo pabaigoje buvo išlaisvintas.

M. Reinio – kalinio – kelias ėjo į Rytus. 1919 m. bolševikų suimtas pusę metų kalintas Vilniaus, Daugpilio ir Smolensko kalėjimuose. Antrą kartą į sovietinį kalėjimą pateko per KGB rankas. 1947 m. birželio 12 d. suimtas, tardytas ir laikytas Vilniaus saugumo rūsiuose, buvo nuteistas 8 metams kalėjimo. 1947 metų pabaigoje su specialia apsauga išvežtas į Vladimiro kalėjimą (netoli Maskvos), iš kurio jau nebesugrįžo.

Ir būdami sunkiausiomis lagerio sąlygomis jie abu rūpinosi kitų dvasine savijauta, galvojo apie proto lavinimą, tad skaitė paskaitas. Jau tapęs laisvas S. Yla rašė: „Pastebėjom, kad jos (t.y. paskaitos, – A. V.) pagyvina stingstančias mūsų smegenis: praturtina mintis. Tas paskaitas sugalvojom tęsti, įvairinti, diskusijomis pagyvinti. Taip atsirado slapta „Štuthofio Akademija“. Tačiau jei minėtoje „Štuthofio akademijoje“ tarpusavyje bendravo tik lietuviai, tai M. Reinys paskaitas skaitė įvairių tautų atstovams, sugrūstiems vienoje kameroje. M. Reinys Vladimiro kalėjime, pastebėjęs, kad kiti nuo kasdieninės rutinos tampa apatiški, kameros draugams ėmė skaityti filosofijos paskaitas. Kadangi M. Reinys mokėjo devynias užsienio kalbas, galėjo bendrauti su dauguma kalinių. Arkivyskupas ne tik dėstė, bet išdėstęs leisdavo apmąstyti, o paskui klausinėdavo ir išprovokodavo diskusijas. Taip M. Reinys sugebėdavo priversti mąstyti, skatino tikslingą ir kryptingą protinę veiklą. Šios M. Reinio studijos buvo labai svarbios ne tik moksliniu požiūriu; jos neleido palūžti, žiebt tikėjimo ateisiančią laisvę viltį... Į laisvę

sugrįžęs vokiečių užsienio reikalų ministras Gotholdas Starke vėliau rašė apie šias „Filosofijos studijas Vladimiro kalėjime“ ir jų svarbą dvasingumui, siekiamai nužmoginti asmenybės vertės pajautai.

Abu minimi dvasininkai mirė toli nuo tėvynės – tik vienas laisvėje, kitas – būdamas kalinys – tad vieno kapas žinomas, kito – ne. M. Reinys mirė baigdamas 70-uosius (iki jų trūko trijų mėnesių), S. Yla – tik peržengęs 75-erių metų slenkstį ir neseniai paminėjęs kunigystės 50-metį. M. Reiniui iki šios datos pritrūko ketverių metų..

S. Yla mirė Amerikoje (nuo 1950 m. jis buvo Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo seserų vienuolyno Putname kapelionu), 1983 m. kovo 24 d., palaidotas Putnamo Dangaus vartų kapinėse. Jo kapą, kaip pageidavo pats kunigas, puošia kuklus medinis kryžius. Identiškas kryžius buvo pastatytas 1991 m. jo gimtuosiuose Luciučiuose.

M. Reinys mirė 1953 m. lapkričio 8 d., jo palaikai ilsisi bendrame Vladimiro kalėjimo kalinių kape – identifikuoti ir sugrąžinti į Tėvynę palaikus realių galimybių nėra. Tačiau Daugailių Šv. Antano Paduviečio bažnyčios klebono Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiaus kavalieriaus, monsinjoro Petro Baltuškos iniciatyva Daugailių bažnyčios šventoriuje 1990 m. buvo pastatytas medinis kryžius prie simbolinio M. Reinio kapo, kuriame palaidota iš Vladimiro kalėjimo kalinių kapų atvežta žemių kapsulė. 1990 m. kryžius M. Reiniui pastatytas ir prie kelio, atsišakančio nuo kelio Daugailiai–Antalieptė – į M. Reinio gimtąjį Madagaskarą. 2007 m., M. Reinio kunigystės 100-osios metinės pastatytas kopyltstulpis Skapiškyje (Kupiškio r.).

Nepriklausomoje Lietuvoje tiek M. Reinys, tiek S. Yla intensyviai bendradarbiavo spaudoje, jaunimo (ateitininkų, pavasarininkų) bei kitoje katalikiškoje veikloje. Nemažą jų straipsnių publikuota prof. Prano Dovydaičio įsteigtuose ir redaguojamuose leidiniuose.

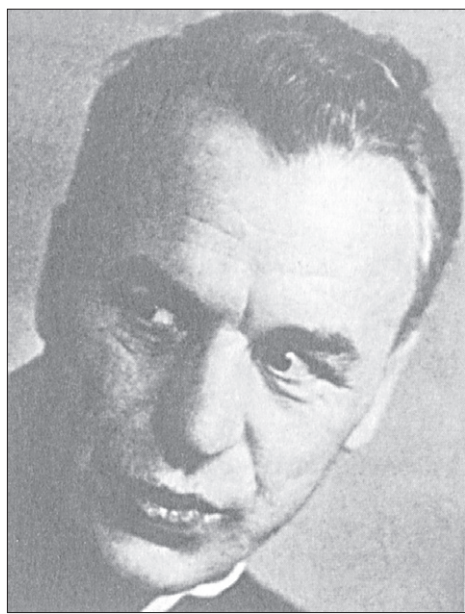
S. Ylos rašytinį palikimą, be publikacijų laikraščiuose ir žurnaluose, sudaro beveik 40 knygų. Jis tyrinėjo laisvamanybę ir komunizmą Lietuvoje, analizavo ir kritikavo ateistišką nusiteikusių besipuikuojančius liberalizmu ir nacionalizmu; tyrinėjo Marijos apsišvičimus Lietuvoje, svarbus dėmesys – Lietuvos vardą garsinusioms asmenybėms; parašė darbų, skirtų ateitininkijai.

S. Yla paliko ir poezijos posmų. Tačiau poetiškiausi jo kūriniai, pasak Alės Rūtos, yra jo sukurtos maldos. Nuo 1941 m. S. Yla parengė aštuonias maldų knygas. Daugelis S. Ylos posmų, virtę giesmėmis, įdėti į 1976 m. išleistą kompozitoriaus Broniaus Budriūno leidinį „Mišių giesmės“.

M. Reinio darbai – pabiri. Tai straipsniai įvairiuose mokslo žurnaluose, periodikoje, kuriuos būtina surinkti, susisteminti ir išleisti M. Reinio raštų tomams. Atskira knyga „Rasizmo problema“ (1938) išleistas darbas, kritikuojantis komunizmą ir nacizmą – tai pirma tokia komunizmo ir nacizmo kritika Europoje – atsiliepiamas į popiežiaus Pijaus XI encikliką.

Šiai svarbiai temai, kaip matėme, nebuvo abejingas ir kun. S. Yla. „Laisvamanybė Lietuvoje“ (1935 m.), „Komunizmas Lietuvoje“ (1937) – tai komunizmo kritikuojantys darbai, kuriuos S. Yla pasirašė Juozo Dauliaus slapyvardžiu.

Kalbant apie S. Ylos parašytus Šiluvai skirtus darbus paminėtina, kad 1958 m. „Aiduose“ buvo išspausdintas straipsnis „Šiluva“ – tai miestelio istorijos aprašymas. Medžiagą šiam darbui jis 1957 m. rinko Romoje, paprašytas Putnamo seselių (Putnamo seselės sugalvojo pastatyti Šiluvos Dievo Motinai statulą ir jos pašventinimo proga paprašė kapelioną S. Ylą parengti lei-

Kunigas Stasys Yla

dinėlį). Vėliau kunigas dar pusantrų metų (1965–1966) dirbo Romos archyvuose, tyrimų rezultatas – keli darbai, išspausdinti serijoje „Krikščionis gyvenime“: „Stebuklingoji Dievo Motina, padėk mums varguose“ (čia pateikiama stebuklingųjų Marijos paveikslų Lietuvoje glausta istorija, Marijos giesmės); „Vainikuotoji Šiluvė“ (1957 m. - 16 puslapių leidinys, išspausdintas Marijos Šilutiškės statulos pašventinimo Putname proga. Pateikiama Marijos apsišvičimo Šiluvoje istorija); „Marija prabilo Lietuvai“ (1964 m., - 47 puslapių knygelė apie Šiluvos ir Skiemonių apsišvičimus, išleista Lietuvių katalikų spaudos biuro). Alės Rūtos teigimu, remdamasis šiais tyrimais S. Yla parengė religinių kovų ir 500 metų kulto apžvalgą – „Šiluva žemaičių istorijoje“, pirmoji jos dalis išspausdinta 1970 metais.

Žvilgtelėjus į abiejų dvasininkų kūrybą, gali kilti klausimas – kodėl kun. Stasys Yla, lyginant su Dievo Tarnu arkivyskupu Mečislovu Reiniu, parašė ženkliai daugiau darbų? Atsakydami į šį klausimą žvilgtelėsime į politinę situaciją, asmenybės laisvę.

S. Yla Štuthofe kalėjo pora metų, vėliau, nuo 1950 m. gyveno Amerikoje globojamas Putnamo seselių, kur galėjo daug laiko skirti kūrybai. M. Reinys okupacinėje Lietuvoje neturėjo galimybės talento sklaidai, o paskutiniai aštuoneri arkivyskupo brandaus gyvenimo metai – Vladimiro kalėjimas, kur, aišku, apie jokią kūrybą negalėjo būti nė kalbos.

S. Yla neužėmė jokių valstybinių postų, nežengė bažnytinės hierarchijos ar mokslo karjeros laiptais. Visai kitokia M. Reinio padėtis. Kun. M. Reinys – užsienio reikalų ministras (daugiau pusę metų), o 1926 m., įkūrus Lietuvos Bažnytinę provinciją, pakeltas vyskupu. Jis tapo Vilkaviškio vyskupo Antano Karoso padėjėju – koadjutoriumi, o 1940 m. – pakeltas arkivyskupu – Vilniaus arkivyskupo Romualdo Jalbžkovskio padėjėju, šiam pasitraukus į Lenkiją, antrą kartą tapo Vilniaus arkivyskupijos valdytoju. Tad tokios atsakingos pareigos atitraukė M. Reinių nuo kūrybinės mokslinės veiklos.

Ir dabar požiūris į jūdviejų kūrybą nėra lygiavertis.

Po daugelio metų Lietuva sulaukė S. Ylos perspausdintų knygų: „Žmonės ir žvėrys dievų miške – kaceto pergyvenimai“ (Kaunas, 1991), „M.K. Čiurlionis“ (Vilnius, 1992). 1997 m. „Aidų“ leidykla išspausdino 372 puslapių Gedimino Mikalaičio knygą „Tolyn į laiką – gilyn į gelmes... Kun. Stasys Yla raštuose ir atsiminimuose“, kurią labai išsamiai „Drauge“, straipsnyje „Kun. Stasio Ylos statytos dvasinės pilies lobiai“, pristatė dr. Romuladas Kriaučiūnas. Kunigo Stasio Ylos šimtmetis ir mirties 25-metis, kaip jau minėta, pasitinkamas nauju leidiniu – knyga „Šiluva Žemaičių istorijoje“.

Jei S. Ylos kelios knygos pakartotinai išleistos Nepriklausomybės atgavusioje Lietuvoje, tai M. Reinio įvairia tematika parašyti straipsniai naujai nepublikuoti.

Būtų gražu ir kilnu, kad ir Dievo Tarno M. Reinio kūrybai atidodume deramą pagarbą: surinktume įvairiuose leidiniuose išspausdintus jo straipsnius, juos susistemintume ir išleistume Mečislovo Reinio darbus raštų tomams. Belieka laukti ir tikėtis.

Lietuvos sąjūdžio istorija

Per Lietuvą 1988 metais žengė Persitvarkymo sąjūdis

Dr. Juozas ČAPLIKAS, Vilnius**TSRS komunistų partijos žlugimo priežastys**

Šioje publikacijoje, daugiausiai remdamasis archyviniais dokumentais, paliesiu tik 1988 m. pačius ryškiausius įvykius, kurie atspindi Lietuvos atgimimui svarbų istorinį periodą, susijusį su viešumo bei Lietuvos gyvenimo destalinizavimo žingsniais. Šį laikotarpį istoriškai įprasmino Sąjūdžio gimimas ir kiti šio laikotarpio įvykiai, atvedę mus į Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo etapą.

TSRS konstitucijoje komunistų partija buvo įteisinta kaip tarybinę visuomenę varijuojanti ir vadovaujanti jėga, o partijos įstatuose buvo teigiama, kad jos pagrindas - pirminė partinė organizacija. Tačiau šie pagrindai Lietuvoje Michailo Gorbačiovo „perestrojkos“ metais pradėjo vis labiau klibėti, įgaudami masinį reiškinį. Ir sustabdyti šį procesą jau buvo nebeįmanoma, nes pertvarka, demokratizacijos eiga, lietuvių tautos siekimas politinio, ekonominio ir kultūrinio suvereniteto, iškėlė būtinumą siekti Lietuvos valstybingumo atkūrimo. Atsinaujinimas sužadino Lietuvos gyventojų pilietinį aktyvumą ir pažadino galingą minčių srautą. Ypač didelį vaidmenį suvaidino kūrybinės sąjungos, mokslo ir kultūros veikėjai, jų partinės organizacijos, parodžiusios didelį sumanumą ir išradingumą. Būtent partijos „pagrindas“ ir klibino totalitarinės sistemos pamatus.

Lietuvos rašytojų sąjungos susirinkimai

Pasklaidykime archyvinius dokumentus. Antai 1988 m. vasario 10 d. Lietuvos rašytojų sąjungos partinė organizacija svarstė klausimą „Ekologija ir kultūra“. Atvirame susirinkime dalyvavo ne tik rašytojai, bet ir žinomi mokslininkai, žurnalistai. Jame kalbėjo V. Petkevičius, M. Mikalajūnas, A. Maldonis, P. Keidošius, R. Pakalnis, V. Statulevičius. Pastarasis pabrėžė, kad TSRS - ekologinis ligonis. „Šiuo metu, - sakė jis, Nemenčinės plento ruože gruntinis vanduo užterštas 6 kartus daugiau už leistiną normą“. Labai daug negerovių atskleidė ir Dotnuvos žemdirbystės instituto direktorius A. Budvytis, Žemės ūkio akademijos prof. V. Antanaitis, K. Giniūnas, V. Nedzinskas, S. Geda, K. Treinys ir kiti.

Lenkiuosi šviesiam Raimundo Rajeko atminimui: jis iš karto sutiko, kad vienas susirinkimas - ekologijos klausimais - vyktų Mokslo akademijos salėje, - prisimena Romas Gudaitis ir nuo tada prasidėjo menininkų ir mokslininkų bendradarbiavimas, - tada dar vienintelė forma „apjungti“ partinių organizacijų pastangas. Tas susibūrimas iš tiesų visai Lietuvai žinomų žmonių suėjimas, buvo ypatingas. Griaudėjo geriausiai pasikaustęs gamtos apsaugoje V. Petkevičius. Ir šito protokolo išspausdinimas „Literatūroje ir mene“ nebuvau jau toks paprastas dalykas. Tuometinė valdžia šokiravo, jog priimtoje ir paskelbtoje rezoliucijoje buvo ypač aštriai akcentuojama, kad dabartinė ekologinė padėtis dvelkia nusikaltimu ir SNO rezoliucijose esame vadinami kolonijiniu ūkininkavimo būdu. Gyventi tik šia diena ir nematyti netolimos ateities, aukoti tautos genofondą dėl vienadienių laimėjimų gali tik trumparegiai, savo kailiu besirūpinantys karjeristai (Lietuvos ypatingasis archyvas, F. 4628, Ap. 5. B. 27, L. 1-4 - toliau - LYA).

Šie susirinkimo akcentai sukėlė LKP CK tuometinio I sekretoriaus R. Songailos, Ministrų Tarybos, Žemės ūkio ministerijos bei kitų žinybų, kurios buvo susijusios su gamtos tarša, įniršį.

Netrukus rašytojai prabilo apie nežmonišką, dangaus keršto besišaukiantį, Lietuvos istorijos falsifikavimą bei apie istorinę

Sąjūdžio suvažiavimas. Jono Česnavičiaus nuotr.

Mitinge kalba Antanas Terleckas 1988 m. Jono Česnavičiaus nuotr.

Alvydas Medalinskas ir Arvydas Juozaitis tremtinių suvažiavime Kaune 1988 lapkričio 13 d. Jono Česnavičiaus nuotr.

tiesą. Be pagražinimų, duoklių ir išvedžiojimų jau buvo konkretizuotas melas, nušviečiantis atskiras istorines epochas, išsitarta ir apie 1940-ųjų įvykius. Greitai panašiam susirinkime prabilta apie aneksiją ir okupaciją - domėjimasis istorija dėsningai atvedė mus į valstybingumo praradimo analizę.

„Rezonansas milžiniškas, - sakė Romas Gudaitis, - mane tempė ir šaukė į „Baltuosius“ rūmus, pasikalbėjimai buvo ne iš diplomatiškiausių, bet „Literatūroje ir mene“ - medžiagą išspausdinome ir aš didžiuliuosi pirmu samokslu, jo poveikiu širdims ir protams“. Nubangavo pirmieji padaršiantys, dėkingumo kupini žodžiai, rankos paspaudimai. Atvirus partinius susirinkimus pradėjome rengti pasitarę su Mykolu Karčiausku, Justinu Marcinkevičiumi, Vytautu Būbniu, Algimantu Čekuoliu, Raimonu Kašausku, Vytautu Petkevičiumi, vėliau su amžinąjį atilsį Vaidotu Dauniu, dar vienu kitu.

Rašytojų sąjungos vadovybė irgi tam

pritardavo. Visi mes intuityviai jautėme, kad tai vienintelis legalus kelias sakyti tiesą. Ir atsikirsti turėjom ką: juk čia „atviri“ ir „partiniai“, mes dar „nenukrypstam nuo pertvarkos linijos“, maždaug šitaip aiškinomės Liogačiovo atsiųstai komisijai (vėliau mudu su Bronium Genzeliu suskėlėme demagogišką straipsnį „Pravdai“ - galėjom, turėjom teisę, buvom „partsekretoriai“ (R. Gudaitis, „Lemties posūkis“, 1999 m., I03-I04)).

Gimtosios kalbos išsaugojimo pastangos

Rašytojai sumaniai panaudojo įvairias veiklos formas ir metodus, naudojosi susirinkimų ir pasitarimų tiek respublikinių, tiek sąjunginių tribūnomis. Antai, 1988 m. kovo pr. Maskvoje įvyko TSRS rašytojų sąjungos valdybos plenumas, kuriame buvo svarstomas „nacionalinių santykių pertvarkymas ir literatūra“. Lietuvos rašytojų vardu kalbėjęs P. Bražėnas kėlė mažų tautų kalbų iš-

saugojimo problemą ir akcentavo būtinumą įtvirtinti nacionalinių kalbų valstybinį statusą respublikų konstitucijose. Liesdamas istorijos iškraipymų temą, jis ypač akcentavo, kad kiekviena tauta turi teisę į savo istoriją, kaip turi teisę į orą, vandenį ir duoną.

1988 m. kovo 3 d. Lietuvos rašytojų partiniame susirinkime sąjungos valdybos plenumo daugelis kalbėtojų pažymėjo, jog būtina skirti didelį dėmesį gimtosios kalbos dėstymui, kad netoleruotinos mišrios dvi-kalbės mokyklos arba per ankstyvas darželinukų mokymas rusų kalbos. Nuo pat mažens vaikas turi susidaryti kuo tvirtesnį gimtosios kalbos žodyną ir privalo išmokti reikšti savo mintis gimtąja kalba. Kalbėjęs V. Bubnys pareiškė, jog per ištisus dešimtmečius visiems įkryrėjo stereotipai, kuriuos nuolat skaitėme ir girdėjome internacionaliniui auklėjimui stiprinti, gerinti, aktyvinti... siekti, kovoti, surengti ir t.t. Visa širdimi reikia pritarti respublikos vadovybės užsibrėžimui prikelti istorijos ir architektūros paminklus naujam gyvenimui. Tai visų pirma Vilniaus Aukštutinės ir Žemutinės pilių buvusių Kunigaikščių rūmų atstatymas ir viso komplekso archeologijos, istorijos ir etnografijos muziejų įkūrimas (t. p., L. 29).

Rašytojai ir toliau įvairiais aspektais gvildeno aktualius klausimus. Balandžio mėn. 4 d. savo susirinkime vėl svarstė klausimą „Literatūra, nacionalumo ir internacionalizmo problema šiandien“, kuriame pabrėžiama didžiulė rašytojų atsakomybė ir klausiama, kokie kultūros objektai, kuriniai iškils po 50-100 metų? Išliks tik literatūroje ir apie ją besisukančiuose rašiniuose, kuriuose bus sukauptas visas melas, neviltis, tikėjimas, politinių vėjų ir skersvėjų spartinama dvasinė erozija, absurdiški žygdarbiai bei lenktynės, pastangos gyventi sąžiningai ir nesilenkti prieš save iškeltiems stabams. A. Maldonis sakė, jog reikia pritarti Maskvoje, rašytojų plenumo, iškeltai idėjai - valstybinė kalba yra tautos kalba, davusi pavadinimą respublikai, o V. Rubavičius pažymėjo, jog gimtoji kalba visada yra apie gimtinę, apie jos likimą, suvedantis mus visus į tautą, į naciją, į valstybę. Juk kalbos gelmėse susilieja gimtojo pasaulio tvarka. Todėl rūpinimasis kalba yra pats tikriausias nacionalinės savimonės ugdymas. Žmogus, kuriame yra gyva gimtoji kalba, sąmoningai priešinas prieš įvairias politines programas.

Susirinkime išsakytos mintys aiškiai prieštaravo Maskvos vykdomai nutautinimo politikai. Juk įtempčiausi istorijos periodai atskleidė tautų draugystės gyvybingumą, jėgą, o dramatiškiausiasį parodė, jog bet koks nukrypimas nuo harmoningo vystymosi, lygiatėsiškumo, nacionalinio orumo, tarpusavio orumo ir pagarbos, savitarpio turpinimo principų, bet kokia prievarta iškreipia nacionalinės politikos esmę. Ypač save diskreditavo dirbtiniai teiginiai apie nacijų susiliejimą (t. p., L. 62).

Nacionalinio ir internacionalinio auklėjimo klausimai praktiškai vyrauja daugelyje dokumentų, bet visur pabrėžiama nacionalinė savimonė ir savigarba. Analogiškas klausimas buvo svarstomas 1988 m. gegužės 5 d. LKP CK 11 plenumo, kuriame poetas A. Maldonis pasakė atvirą ir principingą kalbą, nukreiptą prieš „internacionalistinę“ demagogiją. Jis pabrėžė, kad mūsų gyvenimą neigiamai veikia „visos juodos ir baltos“ dėmės bandymai sutapatinti nacionalinę savimonę su nacionalizmu... istorijos modeliavimas pagal dabarties etaloną ir jos tikslams, visokių tabu ir baudų ideologizavimas. Jie egzistavo vienas šalia kito ir istorijoje, ir kasdienybėje. Suprantama, kad R. Songaila ir N. Mitkinas su savo bendraminčiais turėjo nuryti karčią pilulę. Tačiau ir šios tribūnos panaudojimas ne vienam įžiebė kibirkštėlę, kuri suaktyvino miestų bei rajonų kultūros ir švietimo darbuotojus.

Tęsinys kitame numeryje

Rodiono Ščedrino sukaktis

Sveikinimai Radiono Ščedrino jubiliejaus proga

Jau trečiąją jubiliejinę sukaktį Lietuvoje švenčia vienas žymiausių dabarties rusų kompozitorių Rodionas Ščedrinas. Simfoninius kūrinius jam užsako ir atlieka geriausi pasaulio orkestrai ir dirigentai, operų ir baletų pastatymai puošia garsių teatrų repertuarą, autoriniai fortepijoninių koncertų atlikimai skambėjo daugelyje pasaulio šalių.

Kompozitoriaus 75-erių metų sukakčiai paminėti Lietuvoje vyko du jo autorinių kūrinių vakarai.

Pirmasis - sausio 30 d. Nacionaliniame operos ir baletų teatre žiūrovai galėjo išvysti dviveiksmį baletą „Ana Karenina“. Baletą R. Ščedrinas sukūrė 1972 m. ir paskyrė savo žmonai Majai Pliseckajai, kuri buvo premjeros Maskvos didžiajame teatre choreografė. Kad ir kokios būtų kūrėjų vizijos „Ana Karenina“ pirmiausia yra L. Tolstojaus kūrinys. Iš viso didžiulio romano baletas išskirta pagrindinė tema - meilės intriga, Anos Kareninos pasirinkimo dilema. Jos širdis blaškosi tarp vyro valstybės tarnautojo ir meilės žaviajam grafiui Vronskiui. Su vyru jos gyvenimas saugus ir dorovingas, čia ji gali džiaugtis visuomenės dėmesiu ir, svarbiausia, mylimu sūneliu. Bet šis gyvenimas - be jokios aistros, ji savo vyrui - lyg dar vienas baldas. Santykiai su Vronskiui kupini aistros. Tačiau jeigu Ana ir gali pasipriešinti socialinėms normoms (nors tai anais laikais buvo labai drąsu), jos aistra Vronskiui negali nustelbti motinos meilės sūnui. R. Ščedrino muzika kupina skvarbaus psicho-

loginio dramatismo, juk L. Tolstojaus herojai ne tik atitinkamai elgiasi, bet ir abejoja, samprotauja, mąsto... Aštrus veiksmo atmosferos pojūtis, puikios muzikinės dramos veikėjų charakteristikos, didžiulis emocinis muzikinis krūvis - visa tai derlinga dirva statytojams.

Antrasis autorinis žymaus kompozitoriaus kūrybos vakaras įvyko vasario 9 d. Nacionalinėje filharmonijoje. Šį kartą turėjome galimybę išgirsti Lietuvoje dar neskambėjusius autoriaus veikalus. Mstislavui Rostropovičiui dedikuotą ir jo pirmąjį kartą 1994 m. atliktą violončelės koncertą dabar griežė buvęs iškiliojo maestro mokinys Davidas Geringas (Vokietija), iš šiandienos muzikų išsiskiriantis įvairiapusiškumu. Šio violončelininko ir dirigento repertuaras itin platus - nuo ankstyvojo baroko iki šiuolaikinės muzikos. Jis vienas iš pirmųjų Vakaruose atliko rusų avangardistų E. Deniso, S. Gubaidulinos, A. Schnittkes opusus. Už naujosios muzikos skleidimą Šlėzvingo - Holšteino kultūros draugija violončelininkui paskyrė „Kultur Aktuele“ premiją, o už lietuviškos muzikos populiarinimą 1999 m. jis buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu bei 2002 m. - Lietuvos nacionaline premija.

Juozo Domarko diriguojamas orkestras atliko naują opusą „Dialogai su Šostakovičiumi“. Vienos dalies kūrinys parašytas dideliame orkestrui ir turi paantraštę „simfoniniai etudai“. Pasak autoriaus, tai „sielų dialogas, dvie-

jų skirtingų kartų pokalbis. Kūrinyje perteikta, ką aš mačiau, išgyvenau, pajutau, o svarbiausia - ką girdėjau. Kartais tarytum girdžiu jo balsą, atsiliepiantį į mano poelgius“.

Orkestras grojo ir 1986 m. parašyto populiariojo baletą „Dama su šuniuku“ muzikos fragmentus. R. Ščedrino muzika grindžiama humanistinėmis vertybėmis. Save laiko postavangardo kompozitoriumi, kuriančiu šiuolaikinę, bet klasikinių tradicijų neneigiančią muziką. Jis sako, „man atrodo, kad dabar avangardu jau persisotinta, kad mūsų biologijai ir fiziologijai reikia natūralaus ir įprasto skambėjimo“.

Sausakimšoje salėje rusų kompozitoriaus kūrinių pasiklausyti ir jo pasveikinti atskubėjo Algirdas Brazauskas su žmona Kristina. Gėlių atsiuntė Prezidentas Valdas Adamkus ir Ministras Pirmininkas Gediminas Kirkilas.

Kompozitorius Rodionas Ščedrinas su žmona, legendine rusų balerina Maja Pliseckaja, Trakų rajone, netoli Aukštadvario, turi savo sodybą. Nors jie tebeturi ir butą Maskvoje daugiausiai laiko praleidžia Lie-

vo. Ir kokios jis aukštos kokybės buvo...Dabar, galima sakyti, kad gyvename per tris namus, tai gana sunku. Lietuva, Maskva, Vokietija. Vokietijoje, Miunchene, mes butą nuomojame, ten nieko savo neturime, viskas svetima - net lėkštės, šakutės“, - atviravo M. Pliseckaja.

R. Ščedrinas sodyboje, kurioje nuo ankstyvo pavasario ligi pat šalnų žydi dar jų močiucių pamėgtos gėlės, beveik kasdien kuria muziką. Beje, kiekvieną prie Aukštadvario parašytą kūrinių kompozitorius pažymi trimis žodžiais: Lietuva, Trakų rajonas.

Vargu ar kas nėra girdėjęs apie garsiuosius vasaros festivalius Trakuose. Šių festivalių įkvėpėjai taip pat R. Ščedrinas ir M. Pliseckaja. Trakų pilyje jau ne kartą šoko geriausi pasaulio ir Lietuvos baletų meistrai, čia skambėjo operų arijos ir garsioji R. Ščedrino „Karmen“ siuita, kurią autorius yra skyręs dar Maskvos didžiajame baletė šokusiai žmonai.

Jau daug metų šiuos du didžius menininkus sieja nuoširdi draugystė ir meilė. M. Pliseckaja prisimena, kad jie su vyru niekada neekvojė laiko ir jėgų tuštiems vakarėliams rengti ar menko meninio lygio kompozicijoms kurti. Šie nepaprasto talento menininkai turi ir daugiau panašių bruožų; jie įpratę būti atidūs sau ir kitiems.

Algirdo Brazausko sveikinimai Majai Pliseckajai Ščedrino jubiliejaus proga

tuvoje ir būtent ją vadina savo namais. „Čia, Lietuvoje, aš jaučiuosi puikiai. Mes už 19 km nuo Trakų turime namą. Kokios nuostabios ten vietos... Labai gražu. Juk žinote, Lietuva buvo turtinga iki karo, prieš atėinant sovietų valdžiai. Gaminiai iš Lietuvos buvo vežami parduoti į visą pasaulį. Pavyzdžiui, lietuvišką muilą į Paryžių vežda-

M. Pliseckaja, paklausta, ko labiausiai trokšta, atsakė: „Norėt tai jau nieko nenoriu. Tik vieno - kad mano vyras kiek įmanoma ilgiau būtų sveikas. Jei vyrui bus gerai, tai ir man“.

*Justina ORLOVSKYTĖ
Autorės nuotr.*

Vasario 16-oji Šalčininkuose

Raimonda ORENTAITĖ, Vilnius

Vilniaus gatvėje – specialiosios bei karinės technikos paradas

Atkelta iš 7p.

no valdžiai reikia geranoriškiau žiūrėti į šiuos dalykus. O mes, būdami patriotai, padėsime, iniciatyvą rodėme ir rodydime“, - optimistiškai kalbėjo mjr. Vytautas Adamonis. Ir šyptelėjęs pridūrė: „Šiomet viskas vyko aukštame lygyje“.

Nepaisant organizacinių problemų, visi šventės dalyviai vieningai teigė, kad šis jubiliejinis Vasario 16-osios minėjimas buvęs išskirtinis, šventė puiki, kurioje dalyva-

vo tiek daug garbingų svečių, sukvietė šalčininkiečius į savivaldybės aikštę.

Į istoriją ir save pažvelgus

Prieš 90 metų išaušusi istorinė diena buvo prisiminta ir kultūros centro salėje vykusio šventinio koncerto metu.

Šalčininkų savivaldybės meras Leonardas Talmontas susirinkusiems šventės dalyviams ir žiūrovams priminė Vasario 16-osios svarbą.

“Galbūt jau neliko Nepriklausomybės dienos liudininkų, bet ši diena užima ypatingą vietą Lietuvos istorijoje. Turime įvertinti tai, kad patys esame savo gyvenimo kūrėjai“, - susirinkusiems sakė savivaldybės meras.

Šventėje dalyvavęs Krašto apsaugos viceministras Antanas Valys pakvietė visus pažvelgti ne tik į istoriją, be ir į save, savo vertybes.

“Žvelgdami į istoriją suvokiame, kaip greitai keičiasi gyvenimas - sąlygos, aplinka, tobulėja technika ir technologijos. Taip pat keičiasi ir žmonės, jų mąstymas, įvairių procesų suvokimas. Tačiau amžinosiomis vertybėmis išlieka meilė tėvynei, laisvės ir nepriklausomybės troškimas, ti-

kėjimas savo idealais“, - kalbėjo viceministras.

Iškilmingas kalbas pakeitė dainos iš A. Šabaniausko repertuaro, muziklų bei populiarios lietuvių kompozitorių B. Gorbulskio, M. Vaitkevičiaus, A. Raudonikio, M. Tamošiūno, T. Leiburo, J. Cechanovičiaus melodijos.

Klasika tapusios melodijos įprasmino besibaigiančią šventę, o mintyse kirba Šv. Mišiose ištarti kapelino plk. J. Gražulio žodžiai: “Tegi šis kampelis amžiams būna įrašytas žemėlapyje...”.

Autorės nuotr.

Rytų Lietuvos švietimo istorija

Jašiūnų valsčiaus lietuviškos mokyklos (1939–1944 m.)

Antanas LESYS, Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Vilnius

Vilniaus krašto lietuviška pradžios mokykla

1920-1939 m. lenkų administracija ne tik nusteigė valstybinių mokyklų vaikų gimtąją kalbą, bet ir visaip trukdė privačių lietuviškų mokyklų veiklą. Beveik visos lietuviškos mokyklos buvo uždarytos 4-ojo dešimtmečio viduryje. Lietuvių vaikais buvo priversti lankyti lenkiškas mokyklas, tad lietuviškai skaityti ir rašyti mokyta si slapta. Buvo nemažai ir savamokslių.

1939 m. Lietuvai atgavus Vilnių ir Vilniaus kraštą, prasidėjo Jašiūnų valsčiaus lietuviškų mokyklų veikla.

Lietuvos pradžios mokyklų tikslas buvo: *Teikti Lietuvos jaunimui pradžios mokslo žinias, ugdyti jo dvasios bei kūno pajėgas, mokyti jį Lietuvą mylėti, branginti ir jai aukotis* (Pradžios mokyklos darbo ir tvarkos nuostatai. Kaunas, 1939). Mokyklos buvo Švietimo ministerijos žinioje ir priežiūroje. Jos buvo valstybinės ir privatinės. Valstybines pradžios mokyklas steigė Švietimo ministerija pagal savo patvirtintų mokyklų tinklą. Mokslas buvo nemokamas. Privatinės pradžios mokyklas steigė vietos savivaldybės; visuomeninės organizacijos; atskiri Lietuvos piliečiai.

Lietuvos Respublikos Švietimo ministerijai vadovaujant Vilniaus apskrities Pradžios mokslo departamento inspekcijos darbuotojai nuolat tikrindavo pradžios mokyklų darbą.

Mokyklos turėjo savo antspaudus, iškasas, Lietuvos simboliką. Kai kurių įstaigų vedėjai rašė mokyklos kroniką. Dauguma Jašiūnų valsčiaus lietuviškų mokyklų turėjo malkinę, aikštelę, žemės sklypą. Mokyklose buvo įrengtos salės, drabužinės, ventiliacijos, viryklės, tualetai, boseliai virintam vandeniui laikyti.

Mokyklos veikė savo pastatuose arba juos nuomodavo. Dauguma jų buvo mediniai. Kokių mokslo dalykų mokėsi pradžios mokyklos mokiniai, galima matyti iš šios pamokų lentelės Nr. 1:

Pradžios mokykloje einamieji dalykai buvo dėstomi taip, kad mokiniai įgytų pradžios mokslo krašto gynimui reikalingų žinių, kad išaugtų dori žmonės, kad mėgtų drausmę, darbą ir mokslą, kad mylėtų Lietuvą, brangintų ją ir aukotųsi jai (Pradžios mokyklos darbo tvarkos nuostatai. Kaunas, 1939). Pradžios mokykloje, kurioje dėstomoji kalba buvo lietuvių, nelietuvių tautybės vaikams, jei jų buvo nemažiau kaip 20, buvo dėstoma atskiru dalyku tų vaikų tautybės kalba.

Pradžios mokykloje buvo I-VI skyriai. Pir-

mieji keturi skyriai sudarė pirmąjį pradžios mokslo laipsnį, o paskutiniai du skyriai - antrąjį pradžios mokslo laipsnį. Baigdami pirmąjį ar antrąjį mokslo laipsnį, mokiniai laikė mokykloje atitinkamus egzaminus. Išlaikiusieji tuos egzaminus gaudavo atitinkamus mokyklos baigimo pažymėjimus.

Pirmųjų keturių pradžios mokyklos skyrių lankymas buvo privalomas 7-14 metų amžiaus vaikams.

Vietose, kur buvo pakankamai šešių skyrių mokyklų, Švietimo ministerija skelbė privalomą lankymą penktojo ir šeštojo pradžios mokyklos skyriaus vaikams iki 16 metų amžiaus.

Buv. Akmenynės mokykla

Pradžios mokyklų dėstomoji kalba buvo lietuvių kalba.

Jos apylinkėje, kurioje buvo ne mažiau kaip 30 nelietuvių tautybės vaikų, galėjo būti steigiama pradžios mokykla nelietuvių dėstoma kalba. Tokiose mokyklose lietuvių kalba buvo dėstoma kaip atskiras privalomas dalykas, pradedant nuo antrojo skyriaus; pradedant nuo trečiojo skyriaus lietuvių kalba dėstomas tėvynės pažinimas ir geografija.

Pradžios mokyklos teikiamos programos buvo daugelio mokytojų, tiek teoretikų, tiek praktikų sutelktinio darbo vaisius.

Mokytojais buvo:jaunesnieji mokytojai, mokytojai ir vyresnieji mokytojai. Mokytojai ir vyresnieji mokytojai buvo pirmojo arba antrojo laipsnio.

Švietimo ministeris galėjo apibrėžtam laikui skirti jaunesniuosius mokytojus laisvai samdomųjų teisėmis. Vienas pradžios mokyk-

los mokytojas buvo skiriamas jos vedėju. Vietoje mokykloje galėjo būti vienas arba keli mokytojai. Vienam mokytojui priklausė 30-60 vaikų. Valstybinių pradžios mokyklų mokytojams algas mokėjo Švietimo ministerija.

Apskričių savivaldybės valstybinėms mokykloms savo lėšomis statė ir remontavo mokyklos pastatus bei ūkio trobesius, parūpindavo joms inventorių, mokomąsias priemones, šelpdavo beturčius mokinius.

Valsčių savivaldybės valstybinėms mokykloms savo lėšomis nuomavo būstus, samdė sargus, parūpindavo kurą, teikė šviesą, apmokėdavo smulkias ūkio išlaidas, taisė inventorių, mokomąsias priemones ir smulkes-

nius trobesius.Visa tai jos darydavo, kai išlaidos neviršydavo 100 Lt vienai mokyklai.

Valsčių ir miestų savivaldybės duodavo mokytojams butą, kurą bei šviesą arba ekvivalentą pinigais.

1940 m. birželio 15 d. raudonajai armijai okupavus Lietuvą, pradėta keisti Lietuvos mokyklų tautinę orientaciją. Lietuvos švietimo ministerija pavadinta Švietimo liaudies komisariatu. Pakeisti mokymo planai ir mokymo programos. Mokymas ir auklėjimas vyko socializmo dvasia. Mokyklose įvesta rusų kalba, pašalintas tikybos dėstymas. Pradžios mokyklos skyriai pavadinti klasėmis. Buvo keturios klasės. Mokytojus dažnai keldavo iš vienos darbo vietos į kitą. Iki 1941 m. birželio 13 d. nužudyti arba ištremti į SSSR gilumą 38 pradžios mokyklų pedagogai.

Nacių okupacijos metais (1941-1944), nors ir buvo mokoma vokiečių kalbos, pavyko išsaugoti švietimo autonomiją ir mokymo turinį, ne taip, kaip buvo su bolševikiniu grubiu kišimosi į mokyklų veiklą 1940-1941 m., o vėliau ir į faktinį savarankiškumą.

1944 m. lietuviškų pradžios mokyklų veiklą paraližavo AK veiksmai.

2007 m. Lietuvos istorijos laikraštyje „Voruta“ Nr. 21 - 23 straipsnio autoriai trumpai supažindino skaitytojus su Turgelių valsčiaus lietuviškomis mokyklomis, įkurtomis 1939-1944 m.

Šį kartą norime pateikti žinias apie to laikotarpio Jašiūnų valsčiaus lietuviškas mokyklas. Dabartinėse vietovėse gyvenančių žmonių skaičius pateiktas pagal 2001 m. gyventojų surašymo duomenis.

Abolų pradžios mokykla

Abolų kaimas - Šalčininkų rajono rytuose, prie Akmenynės kaimo. Dabartiniu metu Abolų kaimas priklauso Akmenynės seniūnijai. Jame gyvena 76 žmonės.

Abolų pradžios lietuviška mokykla (Šalčininkėlių paštas, iki Šalčininkėlių autobusų st. - 8 km) lankyta 1940 m. gegužės 10 d. Mokyklos tikrinimo apyskaitoje Pradžios mokslo Departamento inspektorius V. Pa-

pečkys pažymėjo, kad lietuviška mokykla įkurta mediniame name, statytame 1934 metais. Trobesys buvo nuomuojamas. Mokyklą išlaikė Jašiūnų valsčiaus savivaldybė.

Mokslo metai prasidėjo 1940 m. kovo 1 d. Mokykloje buvo I-IV skyriai, dvi klasės (bendras grindų plotas - 75 m²). Mokyklinės salės įstaiga neturėjo, bet joje buvo drabužinė, viryklė, tualetas, 3 krosnys. Šalia mokyklos buvo gražus kiemelis (20×30 m), nuosavas žemės sklypas (6000 m²).

Mokykloje mokėsi 74 mokiniai (I skyrius - 34, II sk. - 16, III sk. - 20, IV sk. - 4 mokiniai). Mokslo metų pradžioje vaikų mokymas vyko lietuvių-lenkų kalbomis, o vėliau tik lietuvių kalba. Nuo gegužės 1 d. II ir III skyrių mokiniai mokyklą lankė kas antrą dieną, nes tarnavo pas ūkininkus.

Tuo metu mokytojavo ir mokyklos vedėju dirbo Juozas Maksimavičius. Vaikus mokė ir Marija Ščesnavičienė.

1940 m. balandžio 21 d. lietuviškoje mokykloje vyko viešas vakaras, kurį surengė vietos šauliai. Vietos jaunimas dainavo lietuvių liaudies dainas. Parodytas lietuvių kalba vaidinimas „Uošvė į namus, tylos nebebus“. Vedėjas J. Maksimavičius gegužės 3 d. mokykloje skaitė paskaitą „Medelių reikšmė ūkiui ir kraštui“. Mokslo metais mokytojai su mokiniais pasodino 70 medelių. Mokykla buvo tikrinta ir 1943 m.

Juozas Maksimavičius – lietuvis, 27-erių metų amžiaus pedagogas, nevedęs, baigęs 5 gimnazijos klases ir kooperacijos mokyklą Varšuvoje. Mokytojavo pirmus metus. Mokėjo lietuvių, lenkų kalbas. Truputį kalbėjo ir vokiškai. Inspektorius V. Papečkys mokyklos tikrinimo metu pažymėjo, kad mokyklos vedėjas:

Rūpestingai tvarko mokyklą. Duoda įvairius patarimus vietos gyventojams, paaiškinimus, nurodymus. Prie vietos gyventojų moka prieiti. Aiškiai dėsto lietuvių kalbos pamoką. Visuomeninį darbą dirbti mokytojas nori ir moka.

Akmenynės pradžios mokykla

Akmenynė - kaimas Šalčininkų rajono rytuose, prie kelio Šalčininkai - Turgeliai. Gyvenvietėje, kurioje 287 gyventojai, prateka upė Akmena. Kaimo istoriją šio straipsnio autoriai pateikė laikraštyje „Voruta“. 2004. Nr. 14.

Vilniaus apskrities Pradžios mokslo departamento inspekcija Akmenynės pradžios lietuvišką mokyklą (Stasylų paštas, iki Jašiūnų autobusų st. - 6 km.) inspektorius lankė ir tikrino 1940 m. gegužės 9 d. Savo apyskaitoje jis pažymėjo, kad mokykla veikė išnuomuotame, mediniame pastate, kuris buvo pastatytas 1930 m. Mokykla priklausė Jašiūnų valsčiaus savivaldybei ir savo veiklą pradėjo 1940 m. vasario 14 d. Ji turėjo savo antspaudą, iškasą, Lietuvos simboliką (trispalvę tautinę vėliavą, herbą, Lietuvos prezidento portretą). Nors buvo 7500 m² žemės, bet nuosavos aikštelės neturėjo. Buvo dvi klasės, kurių bendras grindų plotas - 44,88 m².

Lankymo dieną mokykloje turėjo būti 41 mokiny (I skyrius - 28 mokiniai, IV sk. - 13 mokinių). Tą dieną mokėsi 28 mokiniai (I sk. - 21mokiny, IV sk. - 7 mok.). Pagrindinė mokyklos nelankymo priežastis buvo ta, kad daugelis mokinių dirbo pas ūkininkus. Inspektoriaus apyskaitoje paminėta, kad mokykloje rengiamas gamtos muziejus, kad per mokslo metus vietos mokytojas mokiniams skaitė dvi paskaitas: „Kaip ūkininkai gyveno Lietuvoje“ ir „Ūkio kultūra“. Inspektorius pažymėjo, kad mokiniai besimokydami lietuvių kalbos padarė pažangą, į lengvesnius lietuviškus klausimus jau sugeba atsakyti.

Tęsinys kitame numeryje

Lentelė Nr. 1						
Dalykai	Skyriai					
	I	II	III	IV	V	VI
1. Tikyba	2	2	2	2	2	2
2. Lietuvių kalba	8	9	7	6	5	5
3. Skaičiavimas	5	6	6	5	5	5
4. Aplinkos ir tėvynės pažinimas	2	3	6	-	-	-
5. Istorija	-	-	-	3	3	3
6. Geografija	-	-	-	2	2	2
7. Gamtos pažinimas	-	-	-	3	4	4
8. Dailės dalykai	2	2	2	2	2	2
9. Rankų darbai	-	-	2	2	2	2
10. Dainavimas	2	2	2	2	2	2
11. Kūno kultūra	3	3	3	3	3	3
Viso val. sk. per savaitę	24	27	30	30	30	30

Lituanisto darbo užmojai

Regina NORKEVIČIENĖ, Vilnius

Daugiau kaip prieš ketvirtą amžiaus mokytojų laikraštyje rašiau apie B. Kondrato knygą „Kūrėjų pėdsakais“, džiaugdamasi leidiniu, labai reikalingu ir ekskursijoms, ir pamokoms. Leidinyje buvo trys literatūrinių ekskursijų maršrutai: „Dzūkija ir Sūduva“, „Žemaitija“, „Aukštaitija“. Jau tada autorius pervertė kalnus literatūros, išvaikščiojo takus. Darbas buvo labai populiarus mokyklose, siekiant, kad jauni žmonės išmuktų stebėti ir jausti, kad tėvynę suvoktų realiais faktais, vaizdais, ne abstrakcija.

1981 m. išleista pirmoji šios krypties B. Kondrato knyga seniai tapo bibliografinė retenybė. Pasikeitė mokytojų kartos, į gyvenimą išėjo jau kiti moksleiviai, studentai – nauji veidai, nauji vardai, kita visuomeninė bei kultūrinė situacija, o mokytojas B. Kondratas tyliai ir atkakliai tęsia literato, kraštotyrininko darbą, siekdamas tų pačių tikslų – įamžinti mūsų kultūros vertybes, priartinti žmogų, ypač jauną, prie jo šaknų, išplėsti, praturtinti tėvynės sampratą, atstatyti gyvą ryšį su mūsų literatūros klasika, nuo kurios pastaruoju metu taip neleisti naito perreformuojama mokykla.

Daugiau kaip po dviejų dešimtmečių B. Kondratas pradėjo leisti pirmojo kuklaus leidinio tęsinį – plataus užmojo knygų seriją tuo pačiu pavadinimu. Jau išleistos pirmosios trys serijos „Kūrėjų pėdsakais“ knygos: 2004 m. – Sūduvos Suvalkija. Pirmoji knyga. Tais pačiais metais – Sūduvos Suvalkija. Karaliaučiaus kraštas. Antroji knyga. 2006 m. – Užnemunė. Trečioji knyga.

Kiekviena knyga suskirstyta smulkesnėmis potemėmis, žyminčiomis rekomenduojamus ekskursijų maršrutus. Pirmojoje du maršrutai: Kauno pakraštį. Šakių rajone; antrojoje – Vilkaviškio žemėje. Mažoji Lietuva; trečiojoje – Pakaunė. Prienų rajone. Kazlų Rūda. Tie maršrutai nevienodos apimties, nevienodo reikšmingumo. Kiekvienam pateikiama schema, nurodomos vietovės, o jose – čia pėdsakus palikusių kūrėjų personalijos. Daugiau jų ar mažiau – priklauso ir nuo miesto bei gyvenvietės dydžio, ir nuo čia vykusio kultūrinio gyvenimo intensyvumo, ir nuo kitų aplinkybių. Be abejo, renkant maršrutą visko aprėpti ir neįmanoma, ir nebūtina.

B. Kondrato knygomis jau džiaugtasi, siauriau ar plačiau minint spaudoje („Lietuvos muziejai“, „Švietimo naujienos“) ar specialiai jas aptariant („XXI amžius“, „Lietuvos aidas“), tačiau reikšmingas leidinys prašosi dėmesio, priminimo, kad nepasi-

mestų knygų jūroje, patektų į rankas kiekvienam, kas nori ir gali prisidėti prie autoriaus tikslų realizavimo.

Dvi pirmosios knygos dalys pradeda mos pratarne bei įvadu. Pratarinėse dėkodamas talkininkams, autorius pristato būrį daugiau ar mažiau žinomų žmonių – kultūros darbuotojų, visuomenės veikėjų, knygose aptariamo krašto šviesuolių, rėmėjų Lietuvoje ir už jos ribų. Tokie darbai be vietinių kraštotyrininkų, gimtojo krašto patriotų pagalbos negalimi. Čia žinomų Sūduvos kraštotyrininkų Natalijos Manikienės, Marijos Puodžiukaitienės, Zanavykų bendrijos pirmininko Albino Vaičiūno, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininko Vytauto Šilo, Vilkaviškio, Kybartų literatų klubų vadovų ir daugelio kitų talkininkų pavardės. Belieka džiaugtis, kad dirba ne vieniši entuziastai, kad tokių žmonių esama Lietuvoje, kad jie pasklidę po visą respubliką, palaiko mūsų kultūros visuotinai pripažintas ar tik savame krašte žinomas vertybes.

Po pratarinės – padėkos sekantys knygos įvadai platesni ar siauresni: tai ir literato požiūris į rašytojų biografiją, jų gyventų vietų reikšmę literatūros suvokimui, asmenybės ugdymui, paremtas žymių kūrėjų, literatūrologų mintimis, ir konkreti informacija apie knygų struktūrą, jų paskirtį.

B. Kondrato knyga – tai savotiškas enciklopedinis leidinys, kuriame apybraižos apie kūrėjus išdėstomos pagal regionus, pagal ekskursijų maršrutus, pagal konkrečias vietas taip, kad būtų patogiu naudotis. Pasirinkus vieną ar kitą maršrutą arba atvykus į kurį nors miestelį, pakanka pasidomėti – kieno pėdsakai būtent šioje žemėje buvo įminti.

Apybraižos (turbūt knygos tekstus galima sąlygiškai priskirti šiam žanrui) labai nevienodos apimties, nevienodo lygio. Ir tai natūralu: skirtingo lygio kūrėjai, nevienodo ryškumo jų pėdsakai įminti mūsų tautų kultūroje. Antai pirmoji knyga pradeda Pakaunės vietovėmis, Noreikiškių gyvenvietė. Čia gimusi Ugnė Karvelis – ryški išskirtinės biografijos asmenybė, nors į literatūrinę kūrybą jos indėlis nėra labai gausus. Apybraiža sudomins biografiniais faktais. Trečiojoje knygoje prelatas, knygų autorius, vertėjas Mykolas Krupavičius pristatomas dviem tekstais: pirmasis – Garliavoje, šalia kitų čia gimusių, gyvenusių, laikinai dirbusių visuomenės bei kultūros veikėjų. Tai glausta informacija apie žymaus

visuomenininko vienerius kunigavimo metus šiame miestelyje, ryškiomis detalėmis atskleidžiant neeilinę asmenybę. Antrasis tekstas – Balbieriškyje, kuriame Mykolas Krupavičius gimė, kur jo artimieji, nelengva vaikystė, įterpiančią ryškų epizodą apie atsitiktinę dar jauno, dar nežinomo Antano Žmuidzinavičiaus viešnagę, jo išmintingą patarimą siekti mokslo Veiveriuose, gera linkme pastūmėjusį gabų paauglį – Lietuvai tai davė ne Balbieriškio kalvį, o žymią asmenybę – Mykolą Krupavičių.

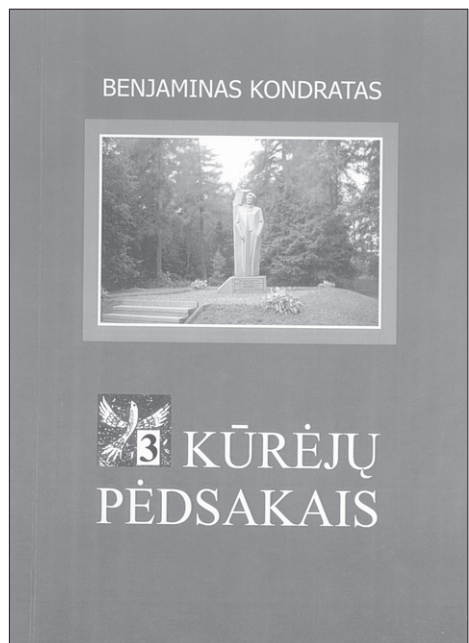
Kitos apybraižos skirtos mažiau pasireikšusiems, vietinės reikšmės arba tik pradedantiems kūrėjams – žymiai siauresnės, kartais vos kelių ar keliolikos eilučių, pažyminčios gimimo vietą, gyvenimo kelio gaires, kūrybos pobūdį, apimtį, o kartais dar tik planuojamus reikšmingesnius darbus.

Trečiosios leidinio dalies įvade autorius, remdamasis žinomų literatūrologų mintimis, tiksliai ir išsamiai aptaria mėgėjiškąją kūrybą, jos prasingumą žmogaus saviraiškai, šeimai, gimtinei. Tačiau kartais iškyla pavojus: ar mažiau išprusęs skaitytojas nesusipainios vertybių – kur mėgėjiškas eilavimas, kur tikroji poezija. Tiesa, griežtų ribų čia nėra ir būti negali, tačiau primityvesnių eilavimų gal reikėtų vengti.

Antrojoje knygoje stambus skyrius – „Vilkaviškio žemėje“ ir kiek siauresnės apimties – „Mažoji Lietuva“. Apsiribojama tik rytine šio krašto dalimi, vakarinę paliekant numatomai kitai knygai. Šioje dalyje labai detalai aprašomi keliai, keeliai – kaip svetimoje valstybėje surasti vieną ar kitą aprašomą objektą. Antai kelias į Lazdynėlius nurodomas ne tik kilometrais, bet išmatuojamas šimtais metrų, pažymint, tarp kurių pakelės ženklų ieškoti jauno ažuolyno. Lazdynėlių aprašyme pateikiama įdomios medžiagos apie Donelaičio protėvius, visą gausią šeimą, siautėjusį marą, mūsų kultūros entuziastų kryžiaus kelius siekiant atidengti Donelaičio gimtinę – paminklinį akmenį.

Pasakojant apie Lazdynus – platus Jurgio Zauerveino lankymosi šiose vietovėse aprašymas, atskleidžiantis ir neeilinį lietuvių bičiulio talentą, pasiaukojamą darbą gelbstint nykstančią tautinę samonę, globojant kalbą, ir didžio žmogaus žmogiškas silpnynes, paprastai nutylimas įprastinėse oficialiose biografijose.

Tačiau šiame skyriuje ypač ryškiai iškyla medžiagos atrankos problema – juk daugybė pavardžių, kartais tik pažymint, jog

šis asmuo vienoje ar kitoje vietovėje dirbo pastoriumi ar kantoriumi, nenurodant ryškesnių darbų, labai apkrauna tekstą, blaško dėmesį, atitraukia nuo reikšmingesnių dalykų. Žinoma, informatyvios pačios pavardės, vardai. Nuomonės apie atranką gali išsiskirti – ir tai natūralu.

Platūs tekstai apie mūsų kultūroje gerai žinomus rašytojus (V. Mykolaitį-Putiną, V. Kudirką, Salomėją Nėrį) ir mažiau žinomus, bet ne mažiau reikšmingus kultūros veikėjus (Martyną Sederevičių, Jurgį Zauerveiną ar kt.) parašyti patraukliai, išsamiai. Aišku, remiamasi daugybe literatūros, kai kurie autoriai cituojami, kiti paminimi. Natūralu, kad tai kelia skaitytojo susidomėjimą, norą plačiau pasigilinti, paskaityti papildomas literatūros. Ir moksliniu, ir praktiniu požiūriu būtų tikslinga nurodyti cituojamo ar minimo šaltinio metriką: tai neužimtų daug vietos, o juo labiau laiko – juk visus tuos šaltinius knygos autorius studijavo ne kartą. O ir galimi knygos skaitytojai – ne vien paviršutiniški ekskursantai, prabėgomis žvelgiantys pro autobuso langą, bet ir solidaus amžiaus inteligentai, skaitantys knygą, prisimindami savo gimtąsias ar kažkada lankytas vietas. Tai labai pakeltų leidinio mokslinę vertę.

Taigi – sulaukėme trijų didelio formato iliustruotų literatūrinės kraštotyros knygų, papildytų schemomis, geografinių vardų, asmenvardžių rodyklėmis, netgi vietovardžių kirčiavimo taisyklėmis, apimančių apie 900 puslapių. Apžvelgus knygoje aprašytą mūsų krašto bei paribių dalį ir palyginus su neaprašyta – tai dar tik ledkalnio viršūnė. Pasirodys nauji tomai. Kiek jų dar bus, kiek autoriui užteks ištvermės ir sveikatos – šiandien belieka laukti ir linkėti visokeriopos sėkmės.

(p. 15). Ši knyga apie tą patį baisiausią pragarą, o ne apie autorių ir, ne apie tuos, su kuriais buvo suvedęs likimas.

Joje sklandžiai pasakojama apie įvykius, žmones, reiškinius iš eilės nuo antrosios sovietų okupacijos pradžios iki jos pabaigos. Visų žmonių pavardės tikros. K. Kauko žodžiais tarant, viską sudėlioti nebuvo paprasta; juk jau prabėgę daug metų ir kai kas įvyko anksčiau ar vėliau. Kai kurie įvykiai truko ne vieną akimirką ir bičiuliai – ne vienedieniai, dėl to keli pasakojimai užima ilgesnį laikotarpį ir pasiekia net iškovotą nepriklausomybę.

Dokumentinėse impresijose aprašomi sovietų laikai, lietuvių žudymai, trėmimai, rusinimas, persekiojimas, visuotinė baimė, žmonių susvetimėjimas bei nepasitikėjimas vienas kitu ir tam tikras bendravimo būdas. Čia galima daug geriau pažinti iš tam siausių gelmių ilgam į Žemės paviršių iškilusią pragarą.

*Kostas Kaukas. Pragarą šiokiadieniai ir šventės : impresijos. Klaipėda, DRUKA. 2008. - 338 p.

Atvirai apie tą pragarą

Birutė ŽEMAITAITYTĖ, Vilnius

2008 m. išleistoje savo šmaikščiai pavadintoje knygoje *, „Pragarą šiokiadieniai ir šventės : impresijos“, paskatintas buvusio studijų draugo Antano Terlecko, Kostas Kaukas aprašo pokarį, ką pats prisimena, ką patyręs, ką matęs, ką girdėjęs... Smalsius skaitytojus maloniai kviečia pasižvalgyti po sovietų pragarą, kuriame ir autoriui, ir jo bendraamžiams tuo metu teko vienaip ar kitaip išbūti vos ne pusę šimtmečio – vieniems buvo lemta žūti, kitiems kentėti, dar kitiems smilkti. Šita knyga yra skirta Sąjūdžio dvidešimtmečiui.

Tai labai įdomus veikalas sudarytas iš to meto nepagražintos realybės ir iš tikrųjų patirtų atsiminimų gyvumo. Autorius jau yra aprašęs tokius dalykus, apie kuriuos rašyti buvo tolygu savižudybei, knygoje „Užterštas lizdas“ (1983). Siekdamas atskleisti kuo daugiau tiesos apie anuos laikus parašė ir dvi autobiografinių apybraižų kny-

gas „Komunisto išpažintis“ (1990) bei „O kai aš užaugsiu“ (2004). Taip pat feljetonų ir novelių knygą „Šaukiantis tylėjimas“ (1992), atgimimo satyroje ir publicistikoje „Parazitologija“ (1992) ir knygą „Linksmai apie medžiotojus ir žvejus“.

Tada Sovietų valdžia visus buvo įpratę, per prievartos struktūrą, sakyti viena, o galvoti kita. Dauguma tylėjo, kai matydavo suimamus savo kolegas, kiti išduodavo, tretį buvo areštuojami... Anot K. Kauko, tada „baisi buvo vienvietė“ (p. 11). Niekas nieku nepasitikėjo, nekalbėjo ko ir kaip reikia; čia labai tinka posakis „Ir sienos turi ausis“.

Autoriaus prisiminimuose tėra tik viena juoda linija – „žiauriausia vieno žmogaus, geriausiu atveju kelių žmonių diktatūra, taučioms mulkinti vadinta *proletariato diktatūra, liaudies valdžia, tarybų valdžia, socializmas, išvystytu socializmu*“ (p. 11).

Dabar melagingi prisiminimai jį priverstė sėstis ir parašyti tiesą, bent, tiek kiek žino. Tiesa yra gyva, dega viduje ir jos laikas jau atėjo. Netikra valdžia jį, kaip ir absoliučią daugumą ne tik tėvynainius, atstūmė nuo tarybų valdžios; netikras socializmas atbaidė nuo socializmo. Iškyla retorinis klausimas: Tai kas beliko? Eiti obuoliauti su velniais ir juos apgaudinėti; gyventi tarp žvėrių ir tikėtis angelų pagalbos ar paslapčia mindžioti prieš galybę...

K. Kaukas rašo ne apie save, nors ir pirmuoju asmeniu, o - apie sovietų pragarą. Remiasi ne kitų, o savo išgyventa patirtimi, taip suteikdamas knygai gyvo autentiškumo žavesį bei sudomina, net skeptiškiausiai nusiteikusį, žmogų. Meistriškai parodo, kokiame pragare, de ja, visi gyvenome, „...ir smalos pilstytojai, ir kūrikai, ir eiliniai kankiniai, prieš kokį pragarą sukilome ir ką įveikėme“

Okupuotoji Lietuva: 1940-1944 m.

Baltarusių padėtis ir veikla nacistų okupuotoje Lietuvoje 1941-1944 metais

Dr. Arūnas BUBNYS, Vilnius

Baltarusių politinė ir kultūrinė veikla Vilniuje turi senas ir galias tradicijas. Lietuvos istorikams bei visuomenei yra geriau žinomi senieji šios veiklos aspektai, siekiantys viduramžių ir LDK laikus. Žymiai mažiau žinome apie baltarusių bendruomenės veiklą Vilniuje naujausiais laikais, ypač Antrojo pasaulinio karo ir nacistinės okupacijos metais. Autoriaus žiniomis, ši tema Lietuvos istorikų specialiai nėra tyrinėta. Galbūt, šis straipsnis pasitarnaus geresniam daugiataučio ir multikultūrinio Vilniaus istorijos pažinimui ir mūsų istoriografijos spragų užglaiistymui.

Vokiečių kariuomenė Vilnių užėmė 1941 m. birželio 24 d. Iki 1941 m. rugpjūčio mėnesio Lietuvą valdė karinė vokiečių administracija, vėliau - iki pat nacių okupacijos pabaigos - civilinė vokiečių administracija (Zivilverwaltung). Lietuva oficialiai buvo pavadinta Lietuvos generaline sritimi (toliau LGS) ir tapo sudėtine Rytų krašto (Ostlando) reicho komisariato dalimi. Aukščiausiu vokiečių okupacinės valdžios Lietuvoje pareigūnu buvo paskirtas generalinis komisaras Adrianas Theodoras von Rentelnas. Jo rezidencija ir svarbiausios okupacinės valdžios įstaigos įsikūrė Kaune. Lietuvos generalinę sritį sudarė keturios apygardos (Kauno, Vilniaus, Šiaulių ir Panevėžio). Kiekvienoje apygardoje buvo po keletą apskričių. Vilniaus apygardą 1942-1944 m. sudarė Vilniaus, Trakų, Švenčionių, Eišiškių, Ašmenos ir Svyrių apskritys. Dvi pastarosios prie LGS buvo prijungtos 1942 m. balandžio 1 d. Vilniaus apygarda užėmė 15 840 kv. km teritoriją ir joje gyveno (be Vilniaus miesto) apie 600 000 žmonių. Vilniaus mieste 1942 m. gegužės 27 d., pagal visuotinio LGS gyventojų surašymo duomenis, gyveno 146 000 žmonių. Vilniaus miesto komisaru buvo Hansas Hingstas, o Vilniaus apygardos - Horstas Wulffas.

Iki Antrojo pasaulinio karo Vilniaus kraštas pasižymėjo daugiatautiškumu su dominuojančiomis lenkų, baltarusių ir žydų tautinėmis grupėmis. Pagal 1931 m. Lenkijos gyventojų surašymą Vilniaus vaivadijoje gyvenę lenkai sudarė 59,7 proc. (761,7 tūkst.) gyventojų, baltarusiai - 22,7 proc. (289,7 tūkst.), žydai - 8,5 proc. (apie 110 tūkst.) ir lietuviai - 5,2 proc. (65,3 tūkst.).² Gyventojų tautinės sudėties proporcijas labai didelę įtaką darė šiuos surašymus vykdžiusios valdžios. Nemaža gyventojų dalis, priklausomai nuo esamos valdžios, užsirašydavo tai lenkais, tai baltarusiais, tai lietuviais, kaip jiems tuomet būdavo patogiau. Ypač tai pasakytina apie vadinamuosius tuteišus (vietinius), kurie neturėjo stiprios tautinės savimonės ir nurodydavo tą tautybę, kurios labiau pageidavo esama valdžia. Dėl to 1942 m. LGS gyventojų surašymo duomenys Vilniaus apygardoje labai skyrėsi nuo 1931 m. lenkų valdžios vykdyto gyventojų surašymo. Pagal 1942 m. gyventojų surašymą keturiose Vilniaus apygardos apskrityse (Vilniaus, Trakų, Švenčionių ir Eišiškių) lietuviai sudarė 58,8 proc. gyventojų, lenkai - 36,9 proc., baltarusiai - 12,9 proc. ir rusai - 2,9 proc. Vilniaus mieste lenkai sudarė 71,9 proc., lietuviai - 20,5 proc., rusai - 4,1 proc. ir baltarusiai - 2,1 proc. (1941 m. policijos žiniomis Vilniaus mieste gyveno 4047 baltarusiai) miesto gyventojų. Oficialiais 1942 m. duomenimis Vilniaus mieste ir apygardoje gyveno 79 260 baltarusių. Jie kompaktiškai gyveno rytinėse, šiaurinėse ir pietinėse Vilniaus apygardos apskrityse, o Svyrių bei Ašmenos apskrityse sudarė didelę gyventojų dalį (pastarosiose dviejose apskrityse 1942 m. vasaros duomenimis gyveno apie 70 tūkstančių baltarusių ir jie sudarė

45 proc. minėtų apskričių gyventojų). Dauguma Vilniaus apygardos baltarusių buvo katalikai, o jų stačiatikių bendruomenės gyveno Smurgainių, Alšėnų ir Kucevičių valsčiuose. Pačių paskaičiavimų, jų LGS galėjo būti apie 400 tūkstančių.

Baltarusių politinė ir kultūrinė veikla Vilniuje turėjo senas tradicijas. 1919 m. gegužės 25 d. Vilniuje buvo įsteigtas Baltarusių nacionalinis komitetas (toliau BNK). Komiteto vadovybė siekė sukurti nepriklausomą ir nedalomą Baltarusijos valstybę, ginti baltarusių tautinius, kultūrinius ir ekonominius interesus, ugdyti tautinę savimonę. BNK tarpukario laikotarpiu sudarė įvairių baltarusių partijų, visuomeninių organizacijų, studentijos, spaudos ir dvasininkijos atstovai.⁴ Antrojo pasaulinio karo išvakarėse Lenkijos valdžiai faktiškai pavyko likviduoti Vilniuje veikusį gudų tautinį judėjimą (BNK veikla Lenkijos valdžios buvo sustabdyta 1938 m. kovo mėn.). Svarbiausi šio judėjimo veikėjai buvo susodinti į kalėjimus arba priversti nutraukti savo politinę veiklą. Lietuvai 1939 m. spalio mėn. atgavus dalį Vilniaus krašto, baltarusių kultūrinė ir šviečiamoji veikla siekė tiek atsigaivo. Buvo atkurtas BNK (tuomet jis vadino-

mokyklose gudų skaičius buvo mažesnis nei 10 vaikų.

Vokiečių administracija Vilniaus apygardoje stengėsi skatinti gudų nacionalizmą, politinį ir kultūrinį aktyvumą. Tokios politikos tikslas buvo gudų, kaip tam tikros atsvaros lietuvių ir lenkų įtakai riboti panaudojimas. Vokiečių saugumo policijos ir SD "A" operatyvinės grupės 1941 m. liepos 9 d. pranešime Vyriausiajai reicho saugumo valdybai Berlyne buvo rašoma: "<...> Siekiant išlyginti labai aktyvią lietuvių veiklą, operatyvinė grupė leido buvusiam gudų partijos Vilniaus sekretoriui Ladislavui Kozlovskiui steigti gudų tautinę įstaigą. <...> Gyventojų nuotaika yra gera ir vokiečiams draugiška. Lietuviai gyventojai viliasi, jog fiureris jiems suteiks į Slovakiją panašų savarankiškumą. Gudai dar labai nedrąsūs ir santūrūs, lenkai bijo, kad lietuvių miesto įstaigoms skirstant maisto produktus jie bus ypač nuskriausti. <...>".⁷ Vokiečių valdžia baltarusiams Vilniuje leido įsteigti savo tautinį komitetą ir leisti baltarusišką savaitraštį „Biellaruski Holas“ (pradėtas leisti 1942 m. kovo 1 d.). Laikraščio redaktorius ir leidėjas buvo Franciszak Alachnovičius (1883-

Nacių okupacijos metais Vilniuje (Aušros Vartų g. 29) veikusi gudų gimnazija. Nuotr. iš Aleksandro Adamkavičiaus asmeninio archyvo

si Gudų veikimo centru Lietuvoje), leidžiamai laikraščiai, Vilniuje veikė baltarusių progimnazija ir 1 pradžios mokykla. Pirmuoju sovietmečiu komunistinė valdžia Vilniuje forsavo baltarusiškų mokyklų steigimą, tikriausiai, tuo siekdama sumažinti lenkų kalbos ir kultūros įtaką krašte. 1939-1941 m. Ašmenos ir Svyrių valsčiuose baltarusiškos mokyklos sudarė 90 proc. visų mokyklų. Pirmuoju sovietmečiu (1940-1941) baltarusiškos mokyklos buvo įsteigtos šiose Vilniaus apskrities vietovėse: Turgeliuose, Tabariškėse, Šumske, Rudaminėje, Kenoje ir kt. (iš viso 12 vietovių). Iki nacių-sovietų karo Lietuvoje veikė 14 baltarusių mokyklų. Lietuvos SSR švietimo liaudies komisaro A. Venclovos 1941 m. kovo 1 d. instrukcijoje buvo rašoma, jog baltarusių vaikai turi mokytis savo gimtąja kalba. Nacių-sovietų karo pradžioje dauguma naujai įsteigtų baltarusiškų klasių išnyko, kadangi mokinių tėvai norėjo atstatyti tą tvarką, kuri egzistavo iki sovietinės aneksijos. 1942 m. sausio 1 d. Švietimo valdybos duomenimis Vilniaus apskrities mokyklose mokėsi 2900 baltarusiškai kalbantys mokiniai, bet tik 749 iš jų save laikė baltarusiais. Daugiausiai gudų mokėsi šiose mokyklose: Poškiškių - 58, Šalčininkų - 44, Galinių - 22, Kalvelių - 25, Kaniūkų - 24, Lavoriškių - 13, Skubėtų - 11. Kitose

1944), administratoriumi J. Bekišas, tiražas - 12 000 egzempliorių. „Biellaruski Holas“ buvo vienintelis baltarusiškas laikraštis Baltarusijoje bei Lietuvoje, kuris visą vokiečių okupacijos laikotarpį buvo spausdinamas lotyniškėmis raidėmis. Per Vilniaus radiją buvo pradėta transliuoti laidas baltarusių kalba, Vilniuje ėmė veikti baltarusių gimnazija ir mokytojų seminarija, Vilniuje padaugėjo baltarusiškų mokyklų. 1942 m. Vilniaus miesto komisaro Hingsto 1942 m. liepos 30 d. pranešime apie kultūros politiką ir mokslą buvo rašoma, kad ypatingas dėmesys yra skiriamas baltarusiškų mokyklų sistemos raidai ir savarankiškumui, nes lietuvių administracija šioje srityje esą bando įvesti suvaržymus.

Pirmomis vokiečių okupacijos savaitėmis Vilniuje esantys gudų veikėjai buvo pasyvūs ir į politinį gyvenimą nesikišo. Tik įvertinę gana palankią jiems vokiečių valdžios poziciją, ėmėsi organizacinės veiklos. Dalis prieškarinių gudų veikėjų (dr. Boleslavas Hrabinskis, prof. Vaclovas Ivanovskis ir kt.) buvo tokios nuomonės, kad vokiečiai baltarusiams bus geresni nei bolševikai. Jie nusprendė atgaivinti Baltarusių nacionalinį komitetą (toliau BNK) Vilniuje. Atkurtojo komiteto nariais tapo V. Ivanovskis, B. Hrabinskis, dr. Stanislavas Hrynkievičius, Ivanas Šutovičius, Jazepas

Aleksandro Adamkavičiaus nuotr.

Laikraščio „Biellaruski holas“ redaktoriaus ir leidėjo Franciszako Alachnovičiaus kapas Rasose

Maleckis, kun. Adamas Stankievičius. BNK sekretoriumi iš pradžių buvo Česlavas Naidziukas, vėliau, beveik visą nacių okupacijos laikotarpį, Zinaida (pagal kitus dokumentus Zoja) Kovš. Pirmuoju BNK pirmininku, berods, tapo V. Ivanovskis, tačiau jis netrukus buvo paskirtas Minsko burmistru ir išvyko iš Vilniaus. Laikinais pirmininko pareigas ėjo S. Hrynkievičius, o nuo 1942 m. sausio mėn. juo tapo J. Maleckis. Nesutikdamas su BNK politika iš komiteto 1941 m. lapkričio pradžioje išėjo kun. A. Stankievičius. 1942 m. J. Maleckį (jis 1942 m. rudenį išvyko dirbti į Baranovičius) BNK pirmininko pareigoms pakeitė B. Hrabinskis, kuris ir vadovavo komitetui iki vokiečių okupacijos pabaigos. BNK įsikūrė Vilniuje, Gedimino g. 4-11. Bene pirmasis BNK atsišaukimas Vilniuje buvo paskelbtas 1941 m. liepos 29 d. BNK atstovavo visiems LGS gyvenantiems baltarusiams, rūpinosi jų tautiniais, kultūriniais, švietimo, ekonominiais ir kitais reikalais. BNK sekretoriatas priimdavo interesus kasdien nuo 9 iki 15 ir nuo 16 iki 19 val. BNK rašydavo memorandumus ir prašymus vokiečių valdžios pareigūnams, informuodavo valdžią apie baltarusių padėtį, poreikius ir lūkesčius įvairiose gyvenimo srityse. BNK sutelkė apie 2500 Vilniaus miesto ir srities gudų, į daugelį krašto vietovių pasiuntė savo atstovus užmegzti ryšių su valdžios pareigūnais. Apie 200 asmenų BNK išsiuntė į Baltarusijos generalinę sritį užimti įvairių pareigų administracijoje, mokyklose ir kitose įstaigose. BNK taip pat organizavo pagalbą varginai gyvenantiems tautiečiams, nuo gaisrų nukentėjusiems asmenims ir kitiems prašantiems padėti. Vienas iš svarbiausių BNK veiklos barų buvo baltarusių mokytojų parengimas. Jau 1941 m. rugpjūčio 20 d. - rugsėjo 20 d. BNK suorganizavo pirmuosius mėnesinius mokytojų kursus. Jų vadovu tapo filologijos magistras Marianas Piaciukievičius (jis kursuose taip pat dėstė ir baltarusių kalbą). Baltarusių intelligen-tai, negaudami jokio atlyginimo, kursų dalyviams skaitė paskaitas apie Baltarusijos istoriją, literatūrą ir kultūrą, kalbą, pedagogiką, didaktiką ir mokymo metodiką, vaikų psichologiją. Kursus lankė 80 žmonių. Jų išsilavinimo ir tautinio sąmoningumo lygis buvo labai skirtingas. 31 kursų lankytojas gavo baltarusių pradžios mokyklų mokytojų diplomus. Didžioji absolyntų dalis turėjo likti dirbti Vilniaus apygardos mokyklose, kiti išvyko dirbti į Baltarusiją.¹⁰

Tęsinys kitame numeryje

In memoriam

VIKTORAS ALEKNA
1915 03 19–2008 01 30

Lietuvos rašytojų sąjunga su liūdesiu praneša, kad sausio 30 dieną mirė jos narys, literatūros tyrinėtojas, prozininkas, poetas, publicistas Viktoras Alekna.

Rašytojas gimė 1915 metų kovo 19 dieną Pašlynyje (Raseinių r.). Baigė Raseinių gimnaziją, 1933–1937 m. VDU studijavo lotynų kalbą, lietuvių literatūrą ir pedagogiką, kuri laiką dirbo „Naujosios Romuvos“ redakcijoje. Mokytojavo Raseinių žydų, Alytaus, Kauno, Laukuvos gimnazijose. 1945 m. buvo suimtas, kalėjo Vorkutoje. Į Lietuvą grįžo 1957 m. Švenčionėliuose dirbo melioracijoje, internatinėje mokykloje, 1960–1975 m. mokytojavo Jonavos ir Širvintų r. mokyklose, buvo Vilniaus technikos instituto dėstytojas (1991–1992), Širvintų rajono savivaldybės tarybos narys (1995–1997). 1967 m. VU neakivaizdžiai baigė lietuvių kalbą ir literatūrą. Nuo 1976 m. gyveno Kantrimiškyje (Širvintų r.), nuo 1998-ųjų – Vilniuje.

Viktoras Alekna būdamas pedagogas lituanistas rūpinosi lietuvių literatūros ugdymu. Išleido „Salomėjos Nėries gyvenimo ir kūrybos metraščio“ dvitomį (T. 1 – 1996, T. 2 – 1997), biografinę dokumentinę apybraižą „Salomėja“ (1996), sudarė S. Nėries poezijos dažnumų žodyną (Kn. „Literatūra ir kalba“, 1980, p. 167–423), akademiškai parengė poetės „Raštų“ tritomį (1984). 1996 m. išleido biografinę apybraižą „Nepriklausomybės akto signataras kun. Alfon-

sas Petruelis“, parašė mемуarų knygą apie 12 metų patirtį Vorkutos lageryje „Oi, ta Vorkuta“ (2002), pasaką „Ažuolas“ (2000), knygas apie sovietų prievartą ir laisvės kovas Širvintų rajone „Už žalia giria“ (1999), eilėraščių rinkinius „Pilkų dienų žingsniai“ (1997) ir „Saulėlydis“ (2002).

V. Alekna – aktyvus visuomenės veikėjas: 1993–1998 m. buvo LKDP Širvintų skyriaus pirmininkas, 1998–2000 m. LKDP mandatų ir etikos komisijos pirmininkas, 1995–1998 m. „Bočių“ sąjungos Širvintų skyriaus pirmininkas, 1991–1998 m. Širvintų tremtinių choro narys. Nuo 1926 m. – Ateitininkų federacijos sendraugių sąjungos narys, nuo 1991 m. – Lietuvos žurnalistų draugijos narys, nuo 1998 m. – Lietuvos atsargos karininkų sąjungos narys, nuo 1999 m. – Lietuvos rašytojų sąjungos narys. 1997 m. jam įteiktas padėkos raštas už ilgametį pedagoginį ir metodinį darbą Lietuvos mokyklos 600 metų jubiliejaus proga 1999 m. apdovanotas Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos žymeniu „Už nuopelnus Lietuvai“. 2000 m. suteiktas Širvintų rajono garbės piliečio vardas, 2003 m. apdovanotas Stasio Lozoraičio premija, o 2006 m. – Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

LRS valdyba

Mokėmės tautiškumo vertybių

Atkelta iš 3 p.

Tai tikros patriotizmo pamokos ir mums, Lietuvos lietuviams. Dažnai neįvertiname tai, kas atrodo savaime suprantama. Ne visada tinkamai gerbiame savo kalbą, vėliavą, himną, o tai, kad prie vieno vietos gyventojų namų vartų gėrėjomės Gedimino stulpais pagalvojome, jog tokių vartelių mūsų mieste matyti neteko... Mokytojai analizavo etnokultūrinio ir tautiškumo ugdymo situaciją Lenkijos lietuvių švietimo įstaigose. Ši kelionė paskatino mokytojus formuoti nuolatinio tautinio ir dvasinio tobulėjimo nuostatas ir įgūdžius remiantis Lenkijos lietuvių patirtimi. Puikūs lektoriai daug dėmesio skyrė programos dalyvių turimos kompetencijos analizavimui ir praktikumui praktikoje, įvairaus integralumo efektyvinimo būdams.

Už puikią edukacinę programą, paskatinusią pilietiškai suvokti save ir savo indėlį lietuvių puoselėjimą, už žinias ir iniciatyvas esame dėkingi turizmo agentūrai „Titano vartai“, programos sudarytoji edukologui mgr. Romui Vorevičiui bei minėtos agentūros direktorei Teodorai Dilkie-

nei. Ačiū tariame gražių idėjų autorei - Nevarėnų vidurinės mokyklos direktorei Irenai Žutautienei.

Ši edukacinė kelionė jau laukia tautos – ruošiamės dalyvauti bendroje su minėtomis Lenkijos švietimo įstaigomis projekte veikloje. Ketiname rasti būdų, padėsiančių skatinti šiame projekte dalyvaujančių mokinių ir mokytojų bendradarbiavimą. Tokio bendradarbiavimo pradžia galėtų būti bendri Lietuvos valstybinių švenčių minėjimai, juk integralumo efektyvinimo būdai svarbūs visoms piliečio ugdymo grandims: šeimai, mokyklai, mokykloje ir ugdymo koncepcijai kuriančioms institucijoms. Ačiū garbingiems lektoriams ir pašnekovams: Seinų „Žiburio“ lietuvių mokyklos direktoriui Algirdui Vaicekauskui, Punsko licėjaus direktorei Irenai Marcinkevičienei, Danutei Čornij – ilgametei Ukrainos lietuvių bendruomenės pirmininko pavaduotojai, Vytautui Liškauskui – Punsko valsčiaus savivaldybės viršaičiui.

Tėlių r. Nevarėnų vidurinės mokyklos istorijos vyr. mokytoja Ina VANDZINSKIENĖ

Europos Sąjungos (ES)
Regionų Komiteto veikla

„Voruta“ paprašė Vilniaus rajono savivaldybės tarybos nario Gedimino PA-VIRŽIO, neseniai išrinkto Europos Sąjungos (ES) Regionų Komiteto (RK) viceprezidentu ir Biuro nariu, supažindinti su šios institucijos istorija, veikla, uždaviniais ir vieta tarp kitų ES institucijų.

ES RK, įsteigtas 1994 metais, yra jauniausia ES institucija, sudaryta iš rinktų vietinės ir regioninės (apskričių) valdžios atstovų, svarstanti aktualius savo kompetencijos klausimus ir teikianti išvadas (nuomones) Europos Komisijai, Ministrų Tarybai bei Europos Parlamentui dėl ES teisės aktų priėmimo. Šios institucijos privalo konsultuotis su RK dėl teisės aktų projektų, turinčių poveikį regionams ir vietos lygiu.

Jis įsteigtas siekiant priartinti ES teisės aktų priėmimo procesą prie piliečių, suteikti vietos ir regionų atstovams galimybę pareikšti savo nuomonę teisės aktų rengimo metu. Tai labai svarbu, nes apie 70 proc. iš jų įgyvendina savivaldybės bei regionai.

RK tai - lyg parlamentas, sujungiantis 344 (tiek pat ir pakaitinių narių) regioninės ir vietinės valdžios politikus iš visų ES šalių. Kiekvienai šaliai nustatytos kvotos. Lietuvai, kaip ir Suomijai, Airijai, Slovakijai, Danijai skirtos 9 (tiek pat pakaitinių) vietos. Palyginimui, daugiausiai vietų - Vokietijai, Jungtinei Karalystei, Prancūzijai ir Italijai, po 24.

RK kadencija - 4 metai. Institucija renka Prezidentą bei pirmąjį viceprezidentą ir iš savo narių suformuoja 56 asmenų biurą. Jis rengia RK veiklos programą, prižiūri jos įgyvendinimą, ruošia RK Plenarinių sesijų ir RK komisijų darbą. Šiame Biure patvirtinti du Lietuvos atstovai.

Pagrindinis darbas organizuojamas šešiose RK Komisijose. Tai COTER (Teritorinės sanglaudos komisija) nagrinėja ekonominės, socialinės sanglaudos, struktūrinių fondų, transporto, miesto plėtros politikos, turizmo; ECOS (Ekonominės ir socialinės politikos komisija) - įmonių veiklos problematikos, vidaus rinkos, užimtumo, socialinės, lygių galimybių; DEVE (Tvarios plėtros komisija) - aplinkosaugos, gamtos išteklų, žemės ūkio, žuvininkystės, vartotojų teisių apsaugos energetikos; EDUC (Kultūros ir švietimo komisija) - švietimo, mokyimo, jaunimo, kultūros, mokslinių tyrimų, informacinės visuomenės; CONST (Konstitucinių reikalų ir viešojo valdymo komisija) - Europos integracijos, subsidarumo principo užtikrinimo, Europos valdymo ir RELEX (Išorinių ryšių komisija) - su ES plėtra susijusių problemų, migracijos, santykių su kitomis ES institucijomis, trečiomis šalimis klausimus.

Be šių pastovių komisijų dar veikia kelios darbo grupės komisijos, sukurtos atskirų stambesnių problemų nagrinėjimui, finansinių klausimų priežiūrai ir kt. Kaip ir Europos Parlamente, RK veikia keturios politinės grupės: Europos liaudies partija, Europos socialistų partija, Europos liberalų ir demokratų aljansas bei Europos aljanso grupė.

Nors RK nariai dalyvauja partijų grupių veikloje, didelis dėmesys skiriamas ir nacionalinių delegacijų veiklai. Jos veiklos reglamente apibrėžtos šių delegacijų teisės, pareigos, santykiai su RK vadovybe

ir kt. Valstybių narių delegacijų vadovai tvirtinami RK viceprezidentais ir Biuro nariais.

Paruošti dokumentai komisijose, gauti iš Europos Parlamento, Europos Ministrų Tarybos, Europos Komisijos ar rengti savo iniciatyva, peržiūrėti partinėse grupėse, nacionalinėse delegacijose, tvirtinami Plenarinėse sesijose ir pateikiami minėtoms Europos institucijoms.

Kiekvienos plenarinės sesijos metu (per metus jų būna penkios) dalyvauja ir pasisako atsakingi Europos Sąjungos pareigūnai. Jie supažindina su esama politine padėtimi, nubrėžia ateities gaires, iškelia tam tikrus uždavinius RK. Antai, pastarosios sesijos metu (š.m. vasario mėn. 5-7 d.) kalbėjo ir atsakė į RK narių klausimus Europos Komisijos pirmininkas J.Barosso, Europos Komisijos narys, atsakingas už įmonių ir pramonės veiklą - G.Verheugen, Europos Komisijos narė, atsakinga už žemės ūkį ir kaimo plėtrą - M.Fisher-Boel.

Plenarinės sesijos metu, be rinkiminių klausimų, svarstyti ir priimti dokumentai dėl Veiksmingesnės paramos moksliniams tyrimams ir inovacijoms ES regionuose, Komunikatas dėl Gyvosios gamtos mokslų ir biotechnologijų strategijos peržiūros, dėl Europos strategijos su mityba, atsvo-riu ir nutukimu susijusioms sveikatos problemoms spręsti, dėl 2008-2010 m. politinių prioritetų, dėl Lankstumo ir saugumo darbe garantijų, dėl Savanoriškos veiklos indėlio į ekonominę ir socialinę sanglaudą, dėl Bendrosios žemės ūkio politikos būklės vertinimo, dėl Jaunimo aktyvaus pilietiškumo pasitelkiant švietimą skatinimo, dėl Sporto baltosios knygos ir kt.

Nors pagrindinis darbas rengiant dokumentus (nuomones) atliekamas Komisijose, parengtus Plenarinės sesijai klausimus dar įmanoma pataisyti laiku pasiuntus papildymus ar pakeitimus. Juos tinkamai ir argumentuotai pateikus bei įtikinus RK narius, balsuojant tokie papildymai ar pataisos priimami.

Rengiantis plenarinėms sesijoms tenka bendrauti ir derinti pozicijas su mūsų šalies valstybinėmis organizacijomis (kai kurie klausimai, svarstomi RK yra mūsų valstybės institucijų kompetencija), privačiomis asocijuotomis struktūromis, nevyriausybinėmis organizacijomis, atskirais specialistais. Reikia pasakyti, kad Lietuvos delegacijos nariai yra aktyvūs ir jų siūlymai dažniausiai yra priimami.

Tokiu būdu, mes darome įtaką ES teisės aktų rengimui ir, svarbiausiai, jų priėmimui, o tai reiškia ir jų geresnei kokybei. Dalyvaujant posėdžiuose, darbo grupių veikloje, mes susipažįstame su kitų valstybių kolegų požiūriu į atskirus klausimus, analogiškų mūsų institucijoms veikla, rinkimų sistema, o tai padeda įgyvendinti pas mus gerą patirtį.

Gediminas PAVIRŽIS

Gediminas Paviržis

Voruta Visos prekių ženklų teisės saugomos 9 771392 067018	Prenumeratos indeksas 0135	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, Dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, G. Paviržis, dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius © „Voruta“, 2008. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Devyniolikties leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktoriė Aušra Virvicienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius. Tiražas 1000 egz.	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada Spaudos radijo ir televizijos remimo fondas Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66 El. paštas: voruta@voruta.lt Interneto svetainė: http://www.voruta.lt Redakcija: Aleksandras Adamkavičius, Martynas Buivis, Vita Tadarovskienė, Albina Trečiokienė, Gražina Zaleckytė, Birutė Žemaitaitytė, Juozas Vercinkevičius
---	-----------------------------------	--	---